

מתווכים



גליון רע"ז
פר משפטים
תשפ"ו

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

חדש בהיכל <<<

פנינים ואמרות

פנינים חכמים ואמרות נפלאות על פרשת השבוע

סט משנ"ב המבואר פנינים 12 כרכים

מהדורה מבוארת של 'משנה ברורה', עם ביאור נרחב להבנת העניינים עם מקורות ההלכה, ובתוספת הערות וצייונים נחוצים. החיבור כולו הוגה ונערך מחדש, עם ניקוד מלא, ועם רבבות מראי מקומות, חלוקה לסעיפים, הקדמות לכל הלכה, ועם פסקי שו"ע הרב וחזון איש, קיצור ביאור הלכה, ועם הדגשות הנוגעות להלכה ב'ביאור הלכה' וב'שער הציון'.



ביאורי התוספות מגילה

כל דברי התוספות מנוקדים ומבוארים, עם ביאור משולב בתוך לשונם, ובסוף כל דיבור נערך סיכום הענין, לתועלת הלומדים. בסוף כל כרך נסדר מדור 'שינון התוספות', להועיל לחזרה וזכירת דברי התוספות.



מתיבתא לנישואין

מתיבתא לנישואין - אוצר ענייני נישואין בהלכה ובאגדה. ספר מקיף המאגד בתוכו את כלל ענייני הנישואין בבהירות נפלאה ובלשון נגישה לכל נפש, מתוך מטרה לעורר ולרומם את הלבבות ביום הקמת בניין עדי עד. הספר כולל אוצר בלום של הלכות ומנהגי נישואין השזורים בפניני אגדה, לצד תפילות נרגשות ליום החופה וסדר הברכות מבוארים בטוב טעם ודעת - החל מברכות האירוסין, דרך כתובה מבוארת ועד לברכת המזון ושבע ברכות המבוארים בביאור משיב נפש.



להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

→ **חשיפה:** המוח המשפטי שנתר אתם מול הגמרא | עמ' ג' |

← **אקטואלי:** הנחת מחשב על ספרי קודש | עמ' ח' |

↓ **השבוע בגליון:** האור החיים הק: בעליו עמו פטור רק בידי אדם ולא בידי שמים | עמ' ב' |

פניני אביר יעקב | עמ' ה' |

ביאורים של דברי רש"י בפסוק שלפנינו: "ואיני יודע מהו", כלומר כאשר התרומה מעורבת בחולין ואיני יודע היכן היא - זהו לשון דמע, ומכאן ש"דמעך" זו התרומה! (תולדות זאב על מסכתות הש"ס עמ' שטו, הובא בכמוצא שלל רב)

תשובה ירושלמית שנונה...

פִי תִרְאֶה חֲמוּר... רִבְץ תַּחַת מִשְׂאוֹ וגו' (כג, ה). אחד מיקירי ירושלים איתרע מזלו, והרבה פגעים רעים באו עליו, החיים השביעוהו מרורים, וכמעט לא הייתה צרה בעולם שלא פקדה אותו, ובכל זאת היו פניו תמיד מחייכים ומאירים, כאילו שפר חלקו בחיים. כששאלוהו לפשר מצב רוחו הטוב, למרות פגעיו הרבים?

חייך והשיב: בתורה נאמר: "וחמור רובץ תחת משאו" אבל אין אדם רובץ תחת משאו... (אמרות חכמה - בפרשתנו)

נסים למעלה מהטבע בזכות שמחת חתן וכלה

וְהִסְרִיתִי מִיְחֻלָּה מִקִּרְבָּךְ (כג, כח). דרכו של הגאון רבי יצחק בלאזר זצ"ל היה להיענות לכל הזמנה לשמחה, מבלי להתחשב אם זה לפי כבודו, באמרו שיש בזה משום גמילות חסדים, ולא בלבד ששימח בהופעתו, אלא שהיה גם הרוח החיה בכל השמחה: עולה על השולחן, שר שירים וחורו חרוזים, רוקד ומרקד, מפזז ומכרכר כדי לשמח חתן וכלה.

פעם קרה שבחור אחד בעיר אלקסוט הסמוכה לקובנה, שהיה עם הארץ ולא קרא ולא שנה, עזב פתאום את עבודת מלאכתו וקיבל על עצמו ללמוד תורה. הסתגר בבית הכנסת שבאלקסוט, ועמל כל היום בלימוד המקרא, ונשים צדקניות הביאו לו מזון. עד שבמשך הזמן הצליח להבין מעט חומש.

כשבה בחור בבית הנישואין בעיר זוסלא, נסע רבי יצחק במיוחד לחתונתו, כשראה הרב מזוסלא את רבי יצחק שם, תמה מאד ושאלו: "מה ראה כבוד תורתו לבוא לחתונה?", השיבו: "יש בזה משום גמילות חסדים, ואין אנו יכולים לשער כמה גדולה זכות של מעשה חסד".

לאחר החתונה כאשר רבי יצחק חזר לביתו, נודע לו שבזמן שלא היה בביתו, תחב אחד מילדיו מטבע לתוך גרונו, והרופאים בקובנה נלאו מלמצוא דרך להוציא את המטבע או להבליעה, והנה לפתע שלא כדרך הטבע בלע הילד מעמו את המטבע ויצא בשלום מזה, רבי יצחק תלה הצלה זו בזכות המצוה ששימח חתן וכלה.

(בישרון מלך - עמ' רעו)

הרב שהרגיש על בשרו את דברי אדוננו הרמ"א

וְאֵלֶּה הַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּשִׂים לַפְּנֵיהֶם (כא, א). הגה"ק "כוכב מיעקב" אבד"ק הרימלוב זצ"ל, סיפר שיהודי אחד תלמיד חכם אמר בגאות לב ובעזות, הנה מובא בשולחן ערוך ברמ"א (ח"מ הלכות דינים סימן יז סעיף ג): כבר נהגו כל בתי דיני ישראל לאחר התלמוד, שמושיבין בע"ד וגם העדים כדי להסיר המחלוקת "שאיין בנו כח להעמיד הדת על תילם".

אמר הנ"ל כי הרמ"א כשכתב את ספרו היה עדיין צעיר לימים, כי כל ימי חייו היה בן ל"ג שנים, ובגלל זה כותב שאין בנו כח להעמיד הדת על תילם, אבל אם אני אהיה רב אוכל להעמיד את הדת על תילו כמו שצריך.

השי"ת עזר ואותו יהודי מונה לכהן כרב העיר. עם כניסתו לתפקיד, החל לנהוג באומץ לב ובאסרטיביות, שופט בצדק וביושר. טרם חלפו שבעה ימים, והנה הוא מסתכסך עם קצב מקומי, לאחר שהטריף את בשרו. הדבר נודע לקצב, וזה מלא זעם וקצף הגיע בשבת קודש לבית הכנסת באמצע התפילה. ללא חת, ניגש אל הרב החדש, ובפני כל הקהל הכהו מכות אכזריות עד שקרא את שיניו. הקהל הרב שעמד סביבו, פחד להתערב ולעזור לרב המותקף.

במוצאי שבת קודש נגש הרב החדש אל הארון הספרים בבית הכנסת, והוציא את "החושן משפט" ודפדף לסעיף הזה ונשק אותו, וכתב בצד המילים: "שאיין בנו כח להעמיד הדת על תילם", "בדוק ומנוסה!!!". (בצילום חמדי עמ' טו)

איני יודע היכן היא - לכן נקראת תרומה בשם 'דמע'

מְלֹאָתָךְ וְדַמְעָךָ לֹא תֵאַחַר בְּכוֹר בְּנֵיךָ תִתֵּן לִי (כב, כח).

רש"י פירש ש"מלאך" הם הביכורים, ואילו "דמעך" היא התרומה. והוסיף רש"י: "ואיני יודע מהו לשון דמע".

הסבר חריף בדברי רש"י אמר הגאון רבי זאב וואלף פראנק, מחכמי ירושלים ובעל תולדות זאב (אחיו של הגאון רבי צבי פסח פראנק, רבה של ירושלים):

במסכת יבמות (פו, א) מתבאר בשיטת רש"י שטעם איסור טבל הוא משום שמעורבת בו תרומה. ומכיון שכך, יובן היטב מדוע מוגדרת התרומה בלשון "דמע", שהרי הטבל אסור רק משום שמעורבת בו תרומה, ועל כן קורא הכתוב לתרומה "דמע", שכן היא מדומעת ומעורבת בחולין ואוסרת אותו משום טבל. מעתה אומר בעל "תולדות זאב", זהו

שבת קודש - הרפואה לנפש ולגוף

רק שבתו יתן ורפא ירפא (כא, ט)

בספח"ק תפארת שלמה (פרשת משפטים) פירש בדרך רמז, כי "שבתו יתן" מרומז על קדושת שבת קודש, אשר על ידה זוכין לרפואה - "וְרַפְאֵא יִרְפְּאֵא". ורפואה זו אינה אמורה ברפואת הגוף בלבד, אלא גם ובעיקר ברפואת הנפש מחולי העוונות, כי שבת קודש בכוחה לרחם ולהסיר מאיתנו כל מחלה, גופנית ורוחנית.

על פי דברי התפארת שלמה נוכל להמשיך ולבאר את מאמר חז"ל (שבת ק"ה): "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש - מוחלין לו, שנאמר (ישעיהו נב ב): 'אֲשֶׁרִי אֲנֹכֵשׁ יַעֲשֶׂה זֹאת... מִחֻלְלוֹ, אֵל תִּקְרִי מִחֻלְלוֹ אֵלָא מִחֻלֵּל'".

כי הנה קודם הריפוי בדרכי הרפואות הגשמיות, צריך האדם לרפא את נפשו, ורק אחר כך תשלם רפואת הגוף. ועל ידי קדושת השבת מחבר האדם בין גופו לנפשו בקדושה, והשבת מחברת בין אדם לחבירו ובין אדם לקונו. על כן, כאשר מבקשים רחמים עבור מי שניזוק בגופו ובנפשו - שבת קודש היא הזמן המסוגל לזה; אלא שאין התפילה באה כצורת ימי החול בבקשת צרכים מפורטת, אלא כדרך תפילות השבת, הנושאת בכנפיה את הברכה, את החיים ואת הרפואה.

(עיניים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

דבר האמונה:

התחזקות בידיעה שאחרי הירידה תבוא עליה

כל אדם עוברים עליו בחייו זמני עליה וזמני ירידה, והעצה להתחזק בזמני הירידה היא לדעת שהקדוש ברוך הוא הוא העומד מאחרי כל הקשיים העוברים עליו, ואין שום צרה הנמשכת לעולם אלא ישוב הגלגל ויתחפך עליו למוטב. וכן מצינו בדוד המלך ע"ה שעברו עליו זמנים קשים בימי חייו, והיה מחזק עצמו באמרו (תהלים כג ד) 'שבטך ומשענתך המה ינחמני', ופרש בספרונו שדוד נון אל לבו שכבר היה כן בעבר, שהכה אותו ה' בשבט חובלים, ואחר כך תמך אותו לעזרו במשענתו, וכמו שהיה כן בעבר שאחר המכה באה הסמיכה, זו היא נחמתו שגם להבא ישוב ה' לסמכו במשענתו אחר שהכה אותו בשבטו, וזה החיזוק לכל אדם בשעת קשי וסבל, לדעת שכל קשי הוא זמני ואחריו תבוא הרווחה.

ישועת ה' כהרף עין

גם בשעת הסבל והצער צריך להתחזק תמיד בישועת ה' הקרובה לבוא, כי בכל צרה וצוקה העוברת על האדם יש תמיד פתח ותקווה לעתיד, ולדוגמה אם הוא עומד עתה למשפט ודומה בעיניו שהוא עומד לצאת חייב בדינו, הרי ביכולתו לערער בפני ערכאה גבוהה יותר שתיהפך בדינו ותוציא אותו לחפשי, וגם אם יצא חייב לפני כל ערכאות המשפט יש לו מוצא בבקשת חנינה מלפני המלך בעצמו, וכך יחזק את עצמו בכל מצב שהוא, שבוודאי ירחם עליו ה' להושיע אותו מצרתו, ואפילו בדרכו אל הגדרום חס ושלום יחזק עצמו בדברי חז"ל (ברכות י) אפילו חרב חדה מנחת על צווארו של אדם אל ימנע עצמו

מן הרחמים, וכידוע שדרך העולם שאם נקרע החבל מעל גבי הנדון למות שוב אין קושרים חבל חדש אלא מוציאים אותו לחפשי, וכן קורה לפעמים שעומד הנידון על הגדרום ולפתע נכנס האויב לעיר וכלם בורחים מהמקום והוא בורח על נפשו, נמצא שבכל זמן ועת יש תקוה לישועת ה' כהרף עין.

כשמתבוננים לאחר זמן רואים שהכל היה לטובה

בשעת התגברות הייסורים על האדם, יזכור כי אף שלמראה עין נראה שמן השמים מביאים עליו רעה, אבל האמת היא שהכל מכוון לטובתו השלמה, ולאחר זמן יתברר לו בעזרת ה' איך תכלית כל קורותיו היה להיטיב לו באחריתו. רבנו החפץ חיים היה מבאר ענין זה בדרך משל, לחותמת שהאותיות מסדרות בה בסדר הפוך, והמבטיח בחותמת אינו יכול לקרא הכתוב בה בקלות, ורק לאחר שנוטלים את החותמת ומטביעים אותה על גבי גיליון נייר אזי מתגלה לעין כתב נאה ומתקן. כן הוא גם בהנהגת הבורא בעולמו, אשר הרבה פעמים נראה בשעת מעשה כאלו אין דרכי ה' מסדרות אל נכון, כי פעמים רבות רואים אנו צדיק ורע לו ורשע וטוב לו, והכל תמיהים ושואלים מדוע דרך רשעים צלחה, אבל לאחר זמן אפשר לזכות ולראות איך כל מעשי ה' מסדרים בסדר נאה ומתקן, וכל קורות האדם כולם מתקנים למענו להיטיבו באחריתו, וזהו שרמזו חז"ל בדבריהם (שבת נה) חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת, כמו החותם הנראה תחלה משובש עד לאחר שחותמים בו, כך הנהגת ה' אין עומדים על טיבה עד לאחר זמן אשר אז מתברר איך הכל מתוקן ומסודר דבר דבור על אופניו.

(האדמו"ר רבי חיי דוד אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

ווארט מהאור החיים הק'

בעליו עמו פטור רק בידי אדם ולא בידי שמים

אם בעליו עמו לא ישלם (כב, יד).

על פטור זה של 'בעליו עמו', מחדש מרן האור החיים הקדוש חידוש נפלא: שכל פטור התורה הוא דווקא מחיוב בבית דין של מטה (בידי אדם), אולם בבית דין של מעלה - נותר השואל חייב לשלם למשאל את נזקו!

על דברים אלו הקשה הגאון האדיר רבי מאיר אריק זצ"ל (בספרו 'טל תורה'), מדברי הגמרא בבבא מציעא (זא, א): אמר רבא: הרוצה לשאול דבר

אולם, יש ליישב את קושייתו על פי דברי רבנו המאירי בסוגיה שם. המאירי כותב, שאין כוונת רבא ללמד את השואל דרכים של הערמה, אלא אדרבה, ללמד את המשאל היאך להיזהר! רבא מלמד דעת את המשאל, שאם יבוא שואל ויבקש "השקני מים" דווקא בשעת הקניין כדי ליצור פטור של 'בעליו עמו', יהיה המשאל פיקח ויאמר לו: "קודם משוך את הבהמה וקנה אותה, ורק אחר כך אתן לך מים".

ולפי דבריו אתי שפיר: רבא מעולם לא נתן עצה לאדם להיפטר מתשלום (ולהישאר חייב בידי שמים כדברי האוה"ח), אלא להיפוך - לימד עצה למשאל כיצד לא ליפול ברשתם של שואלים המנסים להתחמק מאחריותו.

מחבירו ולהיפטר מאחריותו, יאמר למשאל בשעת השאלה: "תן לי מים לשתות". בכך נעשה המשאל כעוסק במלאכת השואל, והרי זה 'בעליו עמו' ופטור. ומקשה הט"ל תורה: אם כדברי האוה"ח שהשואל נותר חייב בידי שמים, היאך נותן רבא עצה לאדם להפקיע ממונו חבירו בערמה, ולהישאר חלילה "רשע בידי שמים"? ומתרץ הט"ל תורה, שאולי כוונת האוה"ח היא רק באופן שהחפץ נאבד ב'פשיעה', שאז החיוב הוא עצמי ולכן חייב בידי שמים; אבל באונס גמור, ייתכן שאף האוה"ח מודה שפטור לגמרי. (ומסיים, שעדיין דברי האוה"ח הם חידוש גדול שלא נזכר בפוסקים).

זמני כניסת ויציאת שבת קודש:		ירושלים		בני ברק		ניו יורק		לונדון	
מסכת השבת	אימת השבת	מסכת השבת	אימת השבת	מסכת השבת	אימת השבת	מסכת השבת	אימת השבת	מסכת השבת	אימת השבת
16:48	18:02	17:03	18:04	17:10	18:19	18:41	18:04	16:56	18:25

מחוברים
את חייליכם!
הגנה ריגונית נגיפת עוז אהוד - אור לישרים
שירות לטליל האישי | להצטרפות: newsletter.mechubarim@gmail.com

קו מענה הלכה
02-803-9999
או במייל: rav@abiryaakov.com
קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

מחוברים
ניתן להשיג את הגיליון
מדי שבוע בכל סיפוי
"ספרי אור החיים"
העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

ירושלים: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבקוק 2 • בית שמש: שדרות האמוראים 63 | נחל יצבים 3 | יהודה הנשיא 6 • בני ברק: רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרונביץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 • מודיעין עילית: שד' יחזקאל 2 | חפץ חיים 8 • אלעד: יהודה הנשיא 94 • אשדוד: יהודה הנשיא 8 | אליעזר בן הורקנס 8 • ביתר עילית: הרן 9 • חיפה: מיכאל 27 • נתיבות: הרמב"ם 10 • נתניה: הר"ם 18 • פתח תקוה: רוטשילד 75

ספרי **אור החיים**
מרכז הספר והיהודי הגדול בעולם

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגיליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

ניצוב ותימור: שוקי קער



את מספר ימיך אמלא:

"יהודי הזה הציל את חיי": הקריאה המפתיעה שהרעידה את אולם החתונות בירושלים. כיצד הצליח בן גלות את מעשי הגבורה הנסתרים של אביו דרך מכתב ישן, וכיצד הפך "אביש הירש" לאורח הכבוד הבלתי צפוי?

מכתב נפלא הגיע למערכת "מאורות דף היומי" ומפרסמים אנו אותה ברשותם האדיבה:
לכבוד "מאורות הדף היומי".

ברצוני שיתף אתכם בחוויה מרגשת שנגעה לליבי עמוק. במהלך ההתארגנות לקראת חתונת בני, שהתקיימה בשנת תשנ"ז, סייעתי לאבי מורי ז"ל בסידורים האחרונים. כשפתחתי את אחת המגירות שלו, נפל לידי מכתב מרטיט, וזהו תרגומו:

יום א' פרשת ויקהל-פקודי, ברוקלין תשמ"ג

לכבוד האישי הנכבד מאד, מר יחזקאל עקשטיין נ"י, לאו"ט.

ענ רצוני לכתוב לך אודות אירוע שהייתי נוכח בו, אשר אירע ביום כיפור תש"ג במחנה 'פלאשוב' הסמוך לקראקא. הקבוצה שלנו מנתה כחמישים איש. אנשי האס-אס ימ"ש הגיעו בדרישה לספק להם 100 קורבנות אדם יהודיים במטרה לרצוח אותם בירי. תחילה תפסו הגרמנים בעצמם אנשים ברחובות, אולם כדי למלא את המכסה הם פנו ל-O.D. (שירות הסדר היהודי) ודרשו שיספקו להם אנשים נוספים.

זכרני כמו זה עתה, איך שמי שעמד בראש ה A.D. ששמו היה ש. [הערת העורך - במכתב מופיע השם המלא, אך מאחר שאין בידינו את הכלים לברר את הדבר, ועקב אי הנעימות, בלשון המעטה, העלולה להגרם לאנשים בעלי שם זהה, השמטנו את השם המלא]. הופיע אצלנו יחד עם קבוצת אנשי ה A.D. כדי לערוך סלקציה, ולחפש בינינו את היהודים חלושי הגוף. אולם, כולנו כאחד התאמצנו במיוחד לעבוד קשה כדי להערים עליהם. פני היו חיוורות ביותר בגלל צום היום, ואותו ש. הורה לי באצבעו לצאת מתוך הקבוצה וכן לעוד אחד מהקבוצה, ששמו נשכח ממני. כדי להובילנו לירי.

אתה מר עקשטיין הכנסת את עצמך לסכנת חיים והתחלת להתעמת מילולית עם אותו ש. עד שעלה בידך להחזירנו לתוך הקבוצה, ואף אחד מתוך אותה הקבוצה לא הובל לירי. אתה הצלת ממש את חיי כמו את חיייהם של כל הקבוצה. מאוחר יותר, נכנסת לצריף המיוחד בו אוכסנו מאה יהודים שיועדו להובילם לירי, ועקרת קורת עץ ששימשה כרצפה, ודחפת פנימה את אחד היהודים ועל ידי כך ניצלו חייו באותה שעה.

מוכרחני לציין ולהדגיש, כי מעולם לא היה שום היכרות ביני ובין היהודי הנ"ל ובין מר עקשטיין!!

לקראת ערב, לאחר שחוסלו בירי מאה הקורבנות לעגמת נפשנו, ראינו איך שאנשי האס. אס. צועדים לעבר המטבח כדי לזלול ולסבוא, ואז הופעת אצלנו כשארשת רצינות נסוכה על פניך, ופנית בשאלה: "למי מבינינו יש מחזור? הרי היום הוא יום כיפור".

לאחר שקיבלת מענה שלילי, דאגת לקבל מחזור ממקום כל שהוא. לא זו בלבד, כשכולנו כאחד סירבנו, מטעמים מובנים, לשמש כשליח ציבור, נגשת ועברת לפני התיבה לתפילת מנחה ולתפילת נעילה, ואנו כולנו ענינו אחריו מילה במילה.

אני מלא תקווה מר עקשטיין, כי כל מאורע זה עדיין זכור לך. דע לך, כי אתה חרוט עמוק עמוק בתוך ליבי, לעולם לא אשכח אותך, ותמיד תמיד, אהיה לך אסיר תודה, כי את חיי אני חב לך.

אני מאחל לך פסח כשר ושמח כל טוב והצלחה רבה.

שלך המברך אותך אביש הירש

בקוראי את הסיפור התרגשתי מאד וניסיתי במשך השנים לשוחח עם אבי בעניין זה והוא דחה אותי בהינף יד בגילוי רצונו שאינו מעוניין לשוחח בנושא זה. בגלל סיבוב לפרט ולהרחיב בעניין, התקשתי מאד לאתר את שולח המכתב מר "אביש הירש".

בסופו של דבר איתרתי את שולח המכתב דרך ילדיו שנמצאים בארצות הברית. החלטתי להמינו לחתונת בני שנערכה בירושלים ללא ידיעת אבי.

בשעת החתימה על 'התנאים' נכנס מר אביש הירש לאולם והחל אומר בקול רם ומצביע באצבעו כלפי אבי מורי ז"ל ואומר בשפת היידיש "דער איד האט מיין לעבן גערטאעווענט" ואתרגם לעברית "היהודי הזה הציל את חיי" וניגש לחבק את אבי מורי ז"ל.

רגע זה ריגש אותי מאד ונחקק בזיכרוני. בטוחני שישנם סיפורים נוספים, אולם ברצוני לפרסם סיפור זה משני טעמים. האחד, שהיהו דברים אלו לעילוי נשמת אבי מורי ז"ל. והשני, שסיפור זה יהיה מוסר השכל לדורות הבאים, בדאגה האמיתית לגורלו של כל יהודי ויהודי.

דוד עקשטיין בלגיה

(גליון מאורות דף היומי)

עלה אלי ההרה:

המוח המשפטי שנתר סתום מול הגמרא: הוא היה עילוי באוניברסיטה, אך לא הצליח להבין שורה אחת בגמרא במשך שנים. עדותו המרטיטה של רוני על הרגע שבו הפסיק לבקש התחיל להודות, ועל המהפך הלימודי שהתרחש למחרת בבוקר.

סיפורו של רוני, הוא סיפורו של נער צעיר שלא זכה להתחנך על ברכי התורה והמצוות, והעביר את שנות נעורו בין כתלי הפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב, עד שהפך לעו"ד מן המניין במשרד עורכי דין נחשב. כשהגיע קרוב-קרוב לפיסגת שאיפותיו עד אז, גילה לפתע את בורא עולם והוקסם מהיכולת של בני האדם להתחבר אליו...

עד מהרה נזח רוני את עיסוקיו הקודמים, והתמקד בלימוד התורה. הוא עבר לכולל ירושלמי נודע, עזב את כל תענוגות ומאוויי העולם הזה, והניח את כל כובד משקלו על לימוד ההלכה וספרי מוסר, התחזקות ביראת שמים, ורצון להתקרר עוד ועוד לבורא עולם. הוא ישב ולמד בשקיקה, משתדל להתעלות ככל יכולתו.

אפס, כי דבר אחד עמד בדרכו, מכשול משמעותי מאוד. לימוד הגמרא. השפה הארמית, מבנה הגמרא, המחלוקות הנפוצות - כל אלו לא הצליחו להיכנס ללבו, שנתר אטום וחתום. מוחו שהיה גאון בלימודי משפטים, התברר כסתום לחלוטין בלימוד הגמרא. דברי הגמרא לא מצאו מסילות ללבו.

שנים חלפו. רוני התחתן והקים בית בישראל, את ההלכה הכיר על בוריה, גידל ילדים בשמחה ובטוב לבב, ורק תחום אחד נותר מחוץ להישג ידו, נשגב מבינתו: הגמרא הקדושה. לבו חישב להישבר, הן זהו הלימוד בו עוסקים כל בני ישראל בכל הדורות, האם נגזר עליו להתנזר מלימוד זה? האם אינו זכאי לחוות את צוף מתיקות הגמרא!?

הזמן שחלף לא הקהה את הכאב, אלא העמיק אותו. הוא כמעט נשבר, מדי יום ביומו שב וניסה, אך כבר החל להתייאש. לא פעם ישב מול הגמרא ובתום שעה ארוכה של נסיון נוסף שאיכזב - זלגו עיניו דמעות כאב טהורות, על העובדה כי גם הפעם המאמץ לא צלח. שינויי התרבות, ספרי עזר, אבחונים מקצועיים, שיעורים פרטיים - את כל אלה ניסה והתאכזב, הכאב הגדול שהלך והצטבר בלבו הפך לגוש תסכול מחניק, ואין לאל ידו להושיע...

באחד הימים, בשיחה סתמית עם אחד מידידיו, סיפר לו החבר על כח ההודאה. 'יש קסם פלאי שטמון בהודאה' - סח החבר - 'קסם שאי אפשר להסביר אותו. ככל שהמצב יותר מסובך ויותר קשה, ועדיין האדם מודה להשם - הוא חש כי כוחותיו הופכים רעננים, קירבת אלוקים יקרת ערך כובשת את לבו. ההודאה היא מגנט רב עוצמה שמחבר את היהודי לאביו שבשמים, מטעיף אותו בכוחות חדשים לצלוח את כל האתגרים שבפניו' - אמר החבר בעיניים נוצצות...

רוני שמע, התבונן, למד עוד על כח ההודאה, ובכל זאת חש שאינו מתחבר. האומנם? הניתן להודות לה? גם על מה שנראה רע? היתכן לשורר תודה כשהכל כה נראה כה מסובך? האם שייך שיהודי יתרוגן בשבח לאבא שבשמים גם כשהכל כה חשוך?! איך עושים את זה, האם זה עובד?! - שאל את עצמו פעם אחר פעם...

ויהי באחד הימים, שוב התיישב רוני לנסות ללמוד גמרא. הפעם הצטייד בספר חדש שזה עתה יצא לאור, יחד עם חברותא מקצוען בהסברה. שוב הקדיש שעתים ללימוד שורותיים, ושוב חש כי הגמרא הכתובה בארמית - נראית לו כיפנית או סינית עתיקה. הוא פשוט לא מבין כלום!

רוני קם מהכסא בזעף, ויצא לרחוב להתאורר. הוא חש מחנק שחוסס לו את האוויר, חש כמעט זקוק להחייאה... שוב הנסיון הזה, שוב האכזבה, שוב התסכול. די, הוא כבר לא מסוגל, מרגיש אבוד במערכת!

הוא עומד ברחוב, רגליו מוליכות אותו אנה ואנה, משוטט לאטו, מגיע אל קצה השכונה, ועומד על צוק גבוה, ממנו נצפה נוף מרהיב של הרי ירושלים. הערב כבר ירד, שמיכה קטיפתית כהה עוטפת את היקום כולו, והנה הוא ניצב כאן לבד, רק רוני ואבא שבשמים, וללב מרוסק מבפנים...

הוא רצה להתפלל, שאף לבקש, אבל לא הצליח להוציא הגה. הוא חש שהוא רוצה להשתפך בדמעות תפילה לאבא שבשמים, אך אינו מסוגל, התסכול חזק ממנו. ואז, נזכר בכח ההודאה, ומפיו פרצה שאגה אדירה: 'רבונו של עולם, תודה!'

איש לא שמע אותו, איש לא הבחין בו. האופק היה חשוך, רק כוכבים נצצו מרחוק. הוא לבד, ולבו נפתח כמעין נובע: 'אבא שבשמים' - לחש בעיניים דומעות, 'תודה! תודה על שנתת לי את הכח לגלות אותך, תודה על שנתת לי כל כך הרבה הצלחות בחיים.

ותודה, תודה על הקושי בהבנת דברי הגמרא. אינני מבין למה זה טוב, אבל אני בטוח שאתה עושה לי רק טוב, אז אני מודה לך מעומק הלב על השעות בהן אינני מתקדם, על המאמצים שלי שאובדים לשווא, על האנרגיות הרבות שאני משקיע ללא הצלחה. תודה על הקושי הזה, תודה על שדברי הגמרא חסומים וחתומים בפניי. ואני מבטיח שאמשיך לנסות בכל הכח, וגם אם לא אצליח - אשוב ואודה לך על הקושי הזה!

שעה ארוכה ישב על סלע במרומי הצוק הגבוה והודה לאבא שבשמים, על

המשך בעמ' ט'

עצות וסגולות:

ענייני ענווה (ב) העניו מוחל גם לעושים לו רעה

בא ללמד המדות שצריך להתנהג בהם הענו. צריך אפילו מי שעשה לו רעה, לא יעשה לו מדה כנגד מדה, רק מוחל על עלבונו ועובר על מדותיו. ועוד צריך שיהיה שפל רוח בפני כל אדם, קטן וגדול. ומי יביאנו לידי ענוה זו, יזכר כי סופו להיות רמה ותולעה ואיך ירום לכבו, וכמו שאמר התנא (אבות פ"ד מ"ד) מאד מאד הוי שפל רוח בפני כל אדם שתקות אנוש רמה, דקדק ואמר 'כפני כל אדם', לומר אפילו פחות שכפחותים הוי שפל רוח בפניו. (פיתוחי חותם פרשת טו, ד"ה ויקטן ילד)

העניו מונע את משבחי מלשכחו

כתבו בעלי המוסר, דהענו השלם במדותיו וחסידותו, כשמשבחים אותו ומזכירים מעשיו הטובים לפניו, אומר להם שתקו, הס כי לא להזכיר, כי אין אתם יודעים כמה רעות יש בדי, ואילו הייתם יודעים אותם תדעו פחיתות ערכי לפני המקום, לכן די לכם מקול שבחי.

(פיתוחי חותם שם)

יעקב היראה באמצעות ענוה

עקר קיום התורה ותחמתה ביד האדם הוא שתהיה בו מדת השפלות והענוה, כמו שאמר התנא עליו השלום (אבות פ"ג מ"ט) כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקלקלת, ועקר יסוד היראה היא הענוה, כמו שנאמר (משלי כ"ד) 'עקב ענוה יראת ה', דמי שאין בו ענוה בטלה יראתו ובטלה חכמתו, לכן עקר קיום היראה והחכמה היא הענוה. (מעגלי צדק, אות צ, ד"ה צעיר אבי)

ע"י ענוה מעלה נפשו מעשיה ליצירה

הצרי הגדול המועיל לאדם להעלות נפשו מהעשיה ליצירה היא מדת הענוה, וזה שאמר דבקה לעפר נפשי, דהינו מאחר שנפשי במקום העפר כאמור, גם אני עשיתי עצמי שפל וענו כעפר, שאני מתנהג בענוה יתרה ונפשי כעפר לכל היתר, ועל זה חניי כדברך, שהבטחתנו ד' לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה' (שם נ"א ט), ועל זה אני מבקש מך חניי והקמיני והעלני מעולם העשיה לעולם היצירה כאמור. (מחשוף הלבן פרשת צו, ד"ה דבקה לעפר)

פנינים על הפרשה:

ק"ש בלא תפילין ומצוות הוא פיתוי שפתיים

ואפשר דלזה כון שלמה המלך עליו השלום שאמר (משלי כ"ח) 'אל תהי עד חנם ברעך והפתית בשפתייך', 'עד' האמור כאן הוא עד החתום בפרשת 'שמע', וכא להזהיר שלמה המלך עליו השלום את האדם, שישים עד שבפסוק 'שמע' בין עיניו, וישמר עצמו מלקרות שמע בלא תפילין, ועוד ישמר עצמו מלהיות רשע לפני המקום, ותהיה קריאת שמע עליו ללעג וקלס, שהרי עד החתום בה הכוונה היא כמו שכתבנו, שהקדוש ברוך הוא מעיד עליו שמקבל עליו על מלכותו ועל מצותיו, וכשהיה רשע חס וחלילה חזרה העדות לאל אחר שהוא סמ"ל, שמעיד עליו שהוא רשע, אם כן נמצא קריאת שמע שקורא אינו רק פתוי שפתיים, וזה שאמר 'אל תהי עד חנם ברעך', 'עד' הוא עד החתום ב'שמע', 'רעך' הוא הקדוש ברוך הוא, דהינו אם אתה קורא שמע ואתה עומד ברשעך, היאך מתקנים עד החתום בה, כיון שאין אתה מקבל על מלכותו, בטלה העדות לגבי דידך, ועד החתום ב'שמע' לגבי דידך הוי עד חנם, דלחנם הקבע בה, דחזרה העדות לאל אחר, אם כן קריאת שמע שאתה קורא אין זה רק פתוי שפתיים, וזהו 'הפתית בשפתייך', לכן השמר לך:

(מחשוף הלבן פרשת משפטים)

הצדיקים שנתפסו בעוון הדור - שכרם כפול

כי תצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבער את הבערה (שמות כ"ח). אפשר לרמוז על פי מה שדברשו רבותינו זכרונם לברכה (כ"ח ט) בפסוק זה, דאין מדת הדין באה לעולם אלא בשביל הרשעים, ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים, ולפי זה יש להשלים הפסוק, כיון שהצדיקים לא חטאו ובשביל הרשעים נתפסו, צריך הקדוש ברוך הוא לשלם לאותם הצדיקים שכר כפול באותו עולם, וזהו שלם ישלם, שני תשלומין, המבער את הבערה זה הקדוש ברוך הוא:

(מחשוף הלבן פרשת משפטים)

מלחמת יצר הטוב ויצר הרע

וכי יריבן אנשים, והכה איש את רעהו, באבן או באגרף, ולא ימות ונפל למשכב, אם יקום והתהלך בחוץ, על משענתו ונקה המכה, רק שבתו יתן ורפא ורפא (שמות כ"א ט). אפשר לרמוז על מריבת אדם עם יצר הטוב, דיצר הטוב משתדל עם האדם לקיים מצות

עשה ולא תעשה, ויצר הרע מקטרגו ומסית את האדם שלא לקיים שום מצוה, ופועמים מתפתה האדם ושומע ליצר הרע ומתירשל מלקיים מצות עשה אבל שומר עצמו שלא לעבר על מצות לא תעשה, ויש אדם שעובר על מצות לא תעשה ומקיים מצות עשה, ויש שמקיים הכל, ויש שמבטל הכל, וכששומע אדם ליצר הרע והולך אחר עצתו, יצר הטוב בורח ומתאבל על האדם ההוא עד שיחזור למוטב וישבו אליו, כמו שאמר (שעה נ"ג ט"ז) 'אשלים נחמים לו ולאבלי':

'באבן או באגרף' הם ביטול מ"ע ומל"ת

וזה שנאמר וכי יריבן אנשים, הוא האדם עם יצר הטוב, דיצר הטוב אומר לאדם לקיים מצות עשה ולא תעשה, והוא לא רצה לשמע לו, וזהו והכה איש את רעהו, האדם הפה את יצר הטוב, באבן, דהינו שעשה האדם לכו קשה כאבן מלקיים מצות עשה, וכיון שעשה האדם לכו קשה כאבן, אז הוי כנוטל אבן ומכה בה ליצר הטוב, או באגרף, מיר שעובר על מצות לא תעשה, שגורף האסור במגרפה ואוכלו, אגרף גימטריא 'זה האסור', גורף האסור ואוכלו ועובר על מצות לא תעשה, אי נמי, באבן רומז למצות לא תעשה, דמלת אבן במלוי אלף ב"ת נו"ן סופי תבות המלוי עם שלש אותיות אבן גימטריא 'לבטל שס"ה לאוין', דיצר הרע מקשה לכו ונעשה חצוף ואינו מתבייש לעבר על מצות לא תעשה, באגרף מלא וא"ו עם הכולל גימטריא ה"ם רמ"ח, שגורפו יצר הרע וגוררו מלקיים מצות עשה, ומה שעשה יצר הרע לאדם הזה ליצר הטוב שהוא רעהו, אכל לא מכת מות, רק ברח יצר הטוב ונתרחק מן האדם הזה, ודומה כמו שפפל למשכב, דכל עוד שלא מת האדם, יצר הטוב מצפה ומקנה שמא יחזור בו וישוב גם הוא למקומו כבראשונה, משום הכי קרי ביצר הטוב לא מת רק נפל למשכב:

תיקון נגד הימים שנתבטל מיצר הטוב

והתקון לזה הוא אם יקום והתהלך בחוץ, דהינו אם יחזור זה האדם בתשובה, ועל ידי תשובתו יקום יצר הטוב והתהלך בחוץ, וזהו על משענתו, היא התשובה שעשה זה האדם המכה, אז ונקה המכה, שהרי עשה תשובה עד שחזר לו יצר הטוב, רק שבתו יתן, דהינו יעשה תקון כנגד הימים שנתבטל יצר הטוב וברח מעליו, ורפא ורפא, ישתדל האדם הזה לרפאות לעצמו רפואת הגוף ורפואת הנפש:

(מחשוף הלבן פרשת משפטים)

כ"ק אדמו"ר מזוטשקא שליט"א: והנה בפרשת משפטים, שבה מברכין חודש אדר ועדיין יש בה מהארת ימי השובבי"ם, יש בה שילוב בין שני מפתחות הלב והיא מסוגלת להכניע את הזבוב היושב בין שני מפתחי הלב. ויתכן שלכן קורין אז פרשת שקלים, שיש בה הרמז הנ"ל לזכות בשילוב בין שני העניינים הנגדיים בעבודת השי"ת.



ארכיון 'עוז והדר'

שתשים סנהדרין אצל המקדש

ואלה המשפטים אשר תשים לפניך (כא. א). פרש"י מה ראשונים מסיני אף אלו מסיני. ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח? לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש.

ונראה לבאר בזה בס"ד בהקדם דברי כ"ק אדמו"ר זי"ע על הפסוק: "וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה, מעם מזבחי תקחנו למות". הדנה, כל קלקולו של הנמכר בגניבתו התחיל מחמת שידמה בנפשו שכוחו ועוצם ידו גורם לו להצליח בנכסיו, ולכן טועה לחשוב שיכול לשלוח יד בגניבה ולהצליח על ידי זה. ואילו היה מטה אוזנו לשמוע בהר סיני "לא תגנוב" - פירוש שאין אתה יכול לגנוב כי הכל בידי שמים - לא היה נופל בבור הגניבה.

וזהו שרמזו הכתוב: "כי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה" - היינו שהיצר הרע רוצה להרוג את האדם במחשבת ערמה, שידמה בנפשו שהוא חכם ופקח ובחכמתו השיג את רכושו. "מעם מזבחי תקחנו למות" - שהרי כתיב "מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולתך ואת שלמיך", דכאשר האדם עומד מול מזבח אדמה להקריב קרבן, הוא נזכר שהוא עצמו מן האדמה לוקח ויסודו מעפר וסופו לעפר, ועל ידי זה נשבר לבו בקרבו ויזכה לכפרה. וכן כאשר היצר מבקש להרגו ברגשי ערמה שהוא חכם ופקח, העצה לזה היא להתבונן במה שנלמד ממזבח אדמה, ועל ידי זה יוכל לבטל את היצר המבקש להמיתו.

ובפרשת שופטים אמר כ"ק אדמו"ר זי"ע בשם המהר"ם שיף על הפסוק (הברים ט"ז, י"ח): "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך", וסמך ליה (שם כ"א): "לא תטע לך אשרה אצל מזבח ה' אלוהיך". דללמד יצא שכמו שהמזבח ציפוי נחושת ותוכו עפר, כך יש לו לדיין להיות בתוכו עפר - פירוש שפל ונבזה בעיני עצמו, אך כלפי חוץ יעטה נחושת כדי להנהיג את הציבור בעוז ולשמור על קדשי ישראל.

ואמר כ"ק אדמו"ר זי"ע בדזה יש לפרש דברי הספרי: "לבלתי רום לבבו מאחיו" - מאחיו ולא משל הקדש". דכלפי אחיו יש לו לנהוג בשפלות לבלתי רום לבבו מהם, אך כלפי ענייני הקדש וחפצי שמים יש לו לנהוג בעוז ותעצומות.

ועניין זה שצריך האדם שיהיו לו שתי בחינות: שמצד אחד יהיה שפל בעיניו ומצד שני יגבה לבו בדרכי ה', יש ללמוד גם מהר סיני. כמו שאמר הרה"ק מהר"י מבבלזא זי"ע, שלכן ניתנה התורה על הר סיני ולא בבקעה - כדי להורות שאף על פי שכדי לקבל את התורה צריך שפלות וענווה, מכל מקום צריך שתהיה לו זקיפות קומה בעיני העבודה. כי איתא בספר הקדוש "תולדות יעקב יוסף" (פרשת עקב) ברמז ממאמר חז"ל (גטין ב"ב): "ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו וכו'", שענווה פסולה עלולה להחריב את כל הקומה הרוחנית של האדם, ולכן צריך שתהיה לו זקיפות קומה בעבודת השי"ת.

ובזה יש לפרש דברי רז"ל "שתשים סנהדרין אצל מזבח", כי זקני הסנהדרין היו צריכים להיות כדוגמת מזבח שהיה מבחוץ מנחושת ומבנים היה עפר, וכן הדיינים צריכים מידה זו וכמו שכתב המהר"ם שיף זצוק"ל. וזהו "מה ראשונים מסיני אף אלו מסיני" - שכמו שניתנה תורה על הר סיני כדי להורות על השילוב הנצרך בין מידת ענווה ושפלות רוח לבין מידת "ויגבה לבו בדרכי ה'", אף הדיינים הדנים בהלכות משפטים שבין אדם לחברו זקוקים ללימוד זה של הר סיני, כדי שיוכלו להוציא דין אמת לאמתו ולא לגור מפני איש, ועם כל זה יהיו נוחים ושפלי רוח כלפי ישראל.

וראיתי מובא פירוש יקר בשם אחד מצדיקי דורות הקודמים ברמז ממאמר חז"ל שהיצר הרע דומה לזבוב היושב בין שתי מפתחי הלב. כי הלב יש לו שני מפתחות לפתיחתו: האחד הוא לב נשבר ונדכה, והשני הוא מידת השמחה. והיצר הרע מוכן לתת לנו להשתמש במפתח אחד בלבד; כי אם יהיה לנו רק לב נשבר ונדכה - עלולים ליפול למרה שחורה ולענווה פסולה, ואם תהיה לנו רק שמחה בלבד - עלולים ליפול להוללות וגאווה. ולכן הוא יושב להפסיק בין שני מפתחי הלב הללו. והנה בפרשת משפטים, שבה מברכין חודש אדר ועדיין יש בה מהארת ימי השובבי"ם, יש בה שילוב בין שני מפתחות הלב והיא מסוגלת להכניע את הזבוב היושב בין שני מפתחי הלב. ויתכן שלכן קורין אז פרשת שקלים, שיש בה הרמז הנ"ל לזכות בשילוב בין שני העניינים הנגדיים בעבודת השי"ת.

(כ"ק אדמו"ר מזוטשקא שליט"א - גל' נחל אדינך)

הגאון רבי יעקב שיש שליט"א: למחרת היום נעמד המשגיח רבי ירוחם ליבוביץ בבית המדרש, דפק על הבימה והכריז את הדברים הבאים: "מורי ורבותי! ברצוני לבשר לכם כי היום בבוקר נערכה ישיבת הנהלה במהלכה ביקשתי לסגור את הישיבה. ההחלטה הסופית טרם נפלה אך לפי המצב הנכחי אינני רואה כל טעם בהמשך החזקת הישיבה."

כל עבודת ה' תלויה בתיקון המידות

רבי ישראל סלנטר זצ"ל עלה לישיבה של מעלה בערב שבת משפטים ביום כ"ה שבט תרמ"ג. מאחר שהסתלקותו אירעה ביום שישי, הוחלט לדחות את הלוייה ליום ראשון בשבוע בו נקראה פרשת תרומה.

במסע הלוייה ספד לרבי ישראל תלמידו המובהק הסבא מקלם זצ"ל וכה היו דבריו: "לא לחינם נפטר רבנו דווקא בפרשת משפטים, שכן היה מדקדק מאוד במצוות שבין אדם לחברו שיטודן בפרשת משפטים. אנו נוטים לחשוב שעיקר עבודת האדם בעולם הזה מתבטאת במצוות שבין אדם למקום. אנשים רבים מחמירים בספק איסור ומשליכים לכלב כל בשר שיש בו סרך וחשש, אך המצוות שבין אדם לחברו נתפסות בעיניהם כענייני נימוסים והליכות והם נוטים להקל בהן. לפיכך הסתלק רבנו לבית עולמו דוקא בערב שבת פרשת משפטים העוסקת במצוות שבין אדם לחברו תכף לאחר מתן תורה. וזאת על מנת להטביע בתוכנו, שכשם שהמצוות שבין אדם למקום ניתנו מסיני, כך המצוות שבין אדם לחברו ניתנו מסיני. מאידך, לא לחינם מתקיימת הלוייית של רבנו כעת בשבוע בו נקראת פרשת תרומה העוסקת בארון העדות המכיל את לוחות הברית וספר התורה. וזאת כדי להזכיר לנו שאמנם רבי ישראל סלנטר הפיץ בעולם את ערך המצוות שבין אדם לחברו, אך בד בבד הוא שימש כארון התורה של הדור".

הגאון מוילנא זצ"ל כותב וזו לשונו: "כל עבודת ה' תלויה בתיקון המידות שהן כמו לבוש למצוות וכללי התורה. וכל החסאים מושרשים במידות... עיקר חיות האדם היא להתחזק תמיד בשבירת המידות ואם לא למה לו חיים" (אבן שלמה א א-ב).

המידות הטובות הן התשתית והיסוד ללימוד התורה ולעבודת ה'. אדם יכול להתפלל, ללמוד ולקיים מצוות אבל אם הוא לא מקדש מלחמה כנגד המידות המושחתות ואינו נאבק בתאוה ובגאוה, העיקר חסר מן הספר והוא מחטיא את מטרות חייו.

הגאון ממשיך וכותב: "עניין התורה לנפש דוגמת המטר לארץ שמצמיחה מה שנזרע בה סם חיים או סם מוות, כן בתורה מצמיח מה שבליבו. אם ליבו טוב תגדל יראתו, ואם בליבו שורש פורה ראש ולענה, תגדל הטינה בליבו כמו שכתוב 'צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם'. וכמו שאמרו למימינים בה סמא דחיי ולמשמאילים בה סמא דמותא. על כן צריך לפנות ליבו בכול יום קודם הלימוד ואחרי מעיפוש הדעות והמידות, ביראת חטא ומעשים טובים... המתעצל לחטא אחר כל מידה רעה, אינו מועיל לו כל הגדרים והסייגים שהוא עושה... ואף גדר התורה שהיא מגינה ומצילה נהרס בעצלותו" (שם יא).

התורה משולה לגשם המצמיח את מה שנזרע באדמה. כשהאדמה מכילה זרעים טובים, הגשם מצמיח בה פירות טובים. אך כשהאדמה מכילה זרעים קלוקלים, הגשם מצמיח בה קוצים ודרדרים. כשאדם עוסק בתורה ויחד עם זאת לומד מוסר ועמל לתקן את מידותיו, התורה מעדנת את טבעו ותכונותיו. אך כשאדם לומד תורה בלי לנסות לתקן את מידותיו המושחתות, התורה רק מעצימה את תכונותיו השליליות כפי שהגשם מצמיח את הקוצים והדרדרים.

מדוע ביקש רבי ירוחם לסגור את ישיבת מיר?

רבי שמשון קרליץ זצ"ל סיפר מעשה שאירע בימי נעוריו, כשלמד בישיבת מיר בפולין תחת עינו הבוחנת של המשגיח רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל.

במוצאי שבת בשעת לילה מאוחרת, סיימו רבי שמשון וחבריו ללמוד וצעדו לעבר פנימיית הישיבה. הבחורים פסעו לאיטם ברחובות מיר החשוכים, כשלפתע הגיעו לאוזניהם קולות צעדים מהירים. הבחורים שחששו שמאחוריהם נמצאים שודדים או רוצחים, פתחו במנוסה ו



מהירה, אך גם הרודפים האיצו את צעדיהם. בשארית כוחותיהם הגיעו הבחורים המבוהלים לפנימייה, נכנסו פנימה ונעלו אחריהם את הדלת. כעבור דקות ספורות נשמעו מהלומות עזות על הדלת. בחוץ ניצבו מספר אנשים שהציגו את עצמם כשוטרים ואיימו לפרוץ את הדלת אם הבחורים לא יפתחו אותה בעצמם. בלית ברירה פתחו הבחורים את הדלת, וראו לנגד עיניהם שוטרים לבושי מדים, שדרשו מהם בתקיפות להציג תעודות זהות.

לכל הבחורים היו תעודות זהות מלבד רבי שמשון, שהצטדק בפני השוטרים והסביר כי תעודת הזהות שלו מונחת בחדרו הנמצא בפנימייה אחרת הממוקמת במרחק כמה רחובות. השוטרים לא קנו את התירוץ והודיעו לרבי שמשון שילוו אותו לחדרו, כדי שיציג בפניהם את תעודת הזהות.

השוטרים אמרו ועשו ויצאו מהפנימייה, כשהם מובילים עמם את רבי שמשון ברחובות מיר האפלים. לאחר מספר דקות הגיעה הפמליה לפנימייה המרוחקת. רבי שמשון הציג את תעודת הזהות שלו בפני השוטרים, והם שחררו אותו לחיים טובים ולשלום.

למחרת היום נעמד המשגיח רבי ירוחם ליבוביץ בבית המדרש, דפק על הבימה והכריז את הדברים הבאים: "מורי ורבותי! ברצוני לבשר לכם כי היום בבוקר נערכה ישיבת הנהלה במהלכה ביקשתי לסגור את הישיבה. ההחלטה הסופית טרם נפלה אך לפי המצב הנוכחי אינני רואה כל טעם בהמשך החזקת הישיבה."

התלמידים ההמומים הביטו איש בפני רעהו בניסיון להבין מה מניע את רבי ירוחם לסגור את ישיבת מיר המפוארת. בעוד הבחורים תמהים ונבוכים סיפר רבי ירוחם את המאורע שארע אמש ושאל בקול רועם: "אמרו לי בבקשה, איך יתכן שבחורי ישיבה מניחים לחברם ללכת לבדו עם שוטרים באמצע בלילה? איך לא הסתם על חברכם שנמצא בפחד נורא? איך יכולתם לעלות בנחת על מיטותיכם כשהברכם נתון בסכנת חיים? בלי מידות טובות כל התורה אינה שווה מאומה, ובל תורה אין צורך בישיבה. לכן אנו דנים עכשיו האם יש טעם להמשיך ולהחזיק את הישיבה."

דבריו הנוקבים של המשגיח רבי ירוחם חדרו לליבות הבחורים ועודדו אותם לפשפש במעשיהם ולתקן את מידותיהם.

מדוע יהלומן צריך לעסוק בפסולת?
רבי אריה לייב בקשט זצ"ל, שהיה מגדולי

תלמידי המשגיח רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל, כיהן לימים כראש ישיבת "עטרת מרדכי" בדטרויט שבארצות הברית וזכה להעמיד אלפי תלמידים.

בהיותו בארצות הברית פגש רבי אריה לייב רב ומנהיג עדה בישראל שאמר לו בהתפעלות: "שמעתי שאומרים כי המשגיח רבי ירוחם היה גאון בכוחות הנפש ובעבודת המידות, והיה ביכולתו לראות אדם ולקרוא את תכונותיו וטבעיו ברגע אחד. אמור לי בבקשה רעיון מוסרי שלמדת בבית מדרשו של רבי ירוחם."

רבי אריה לייב חשב מה לומר ובחר לצטט את שיחתו של רבי ירוחם על הפסוק: "כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִלְּמִדּוֹ כִּי הָאָדָם נוֹלַד מִטְּבַעו עִם תְּכוֹנוֹת רְעוּת, וּבִמְשָׁךְ כָּל חַיּוֹ עָלָיו לַעֲמֹל וּלְתַקֵּן אֶת מִידוֹתָיו. וְאִם הָאָדָם מֵרַפָּה מִתְּקַיֵּן הַמִּידוֹת רָגַע אֶחָד, טִבְעוֹ הַשְּׁלִילִים צִפִּים וְעוֹלִים, וּמִידוֹתָיו הַרְעוּת חוֹזְרוֹת וּמִשְׁתַּלְּטוֹת עַל אֹפְיוֹ."

כשרבי אריה לייב סיים את דבריו אמר לו הרב: "אינני מבין מדוע עליכם לעסוק כל היום במידות רעות, בתאוה ובגאווה, בטיט וברפש. במקום להתמקד במידות הרעות, אני מדבר עם תלמידי על ענייני אלוקות ושגבים ומעלה אותם לפסגות. כפי שיהלומן אינו מתעסק בפסולת, כך אדם הנמצא גבוה מעל גבוה אינו עוסק במידות רעות."

דבריו הנכוחים של הרב הותירו את רבי אריה לייב בלא מענה. בהזדמנות הקרובה הוא פנה למשגיח רבי יחזקאל לוונשטיין זצ"ל ושאל אותו מה לענות על קושייתו של הרב הטוען, שבמקום להתבוסס ברפש המידות הרעות, יש להעפיל מיד לדרגות אלוקיות נשגבות.

רבי יחזקאל השיב לרבי אריה ליב במשפט אחד: "ספר לו את המאורע שאירע לביתו של הגביר ששון כשהיינו בשנחאי."

בעת מלחמת העולם השנייה נמלטו תלמידי ישיבת מיר ורבותיהם לשנחאי, וכך הם ניצלו באורח פלא מהשואה הנוראה שכילתה את מרבית יהודי אירופה. בהיותם בשנחאי נחשפו תלמידי הישיבה למאורע בלתי שגרתי ומעורר תמיהה. בשנחאי התגורר גביר יהודי בשם ששון שהיגר מכלכותא שבהודו. ששון רכש שטח עצום במרכז העיר והקים עליו אחוזה ענקית ומפוארת. זמן קצר לאחר הבניה הבחין הגביר ששון בתופעה בלתי מוסברת. האחוזה החלה לשקוע אט אט בתוך האדמה.

מידי יום שקעה האחוזה סנטימטר אחר סנטימטר, והגביר ששון כבר חשש שביתו עומד

להיבלע באדמה. הוא הזמין אדריכלים ומהנדסים מקומיים, כדי שיבדקו את המבנה ויפענחו את פשר התופעה המוזרה. אולם אנשי המקצוע שסרקו בדקדוק את מבנה האחוזה, הגיעו למסקנה חד משמעית שהיסודות תוכננו בצורה נכונה והשלב הוקם כהלכה. איש לא הצליח להסביר את פשר הקללה הנוראה שרבצה על האחוזה המפוארת שטבעה לאיטה באדמה.

לבסוף הביא הגביר ששון מהנדס בעל שם עולמי שהגיע במיוחד מאירופה, כדי לחקור את המקרה המסתורי ולגלות מה גורם לאחוזה לשקוע באדמה. המהנדס הבכיר החל לחקור את ההיסטוריה של המגרש עליו נבנתה האחוזה. הוא נסע למשרדי עיריית שנחאי, פשפש במסמכים שתיעדו את עברו של המגרש וגילה כי במקום בוצעה תרמיט נוראה.

מספר שנים קודם לכן שימש השטח המדובר כאתר פסולת אליו הושלכה כל האשפה שהופקה בשנחאי. עם השנים שנחאי התרחבה, והשטח שהיה בעבר מחוץ לעיר עמד במרכזו. פרנסי העיר קבעו שלא יתכן שאתר הפסולת ימצא במרכז העיר, והחליטו שמאכן והלאה תועבר האשפה לשטח חדש רחוק מהעיר.

במשך שנים עמד השטח ללא שימוש עד שהגיע למקום יזם ממולח ונמרץ. האיש רכש את השטח בפרוטות ושכר פועלים ששפכו על האשפה כמויות חול עצומות. האשפה שמתחת לחולות נדחסה והתכווצה, והשטח שהתקבל נראה כמגרש מישורי, חלק וראוי לבנייה.

השטח שהיה בעברו אתר פסולת מזוהם, הפך לפתע לקרקע יקרה במרכז העיר, שנמכרה על ידי היזם בהון רב. הגביר ששון שהגיע מכלכותא ולא היה מודע לעברו האפל של המגרש, רכש את המקום והקים עליו את ביתו המפואר. אולם שכבת החול הדקה לא עמדה בעומס המבנה, שהחל לשקוע לאיטו בערמות הזבל הטמונות בעמקי האדמה.

רבי אריה לייב בקשט סיים את סיפורו ואמר לבן שיחו: "כאשר בונים ארמון פאר על הררי אשפה, חזקה עליו שלא יחזיק מעמד ויתמוטט. אמנם עלינו לעלות לפסגות אלוקיות אך קודם כל יש לפנות את הפסולת מהיסודות, קודם כל יש לתקן את המידות הרעות, ורק אז ניתן לבנות ארמון רוחני איתן ויציב שלא ימוט לעולם."

זהו הלקח העולה מפרשת משפטים המקדימה את המצוות שבין אדם לחברו למצוות שבין אדם למקום, ומלמדת כי דרך ארץ קדמה לתורה.

(הגאון רבי יעקב שיש שליט"א - לרומם)

הגאון רבי מאיר צוויבל שליט"א: השכר למי שזהיר בבשר וחלב הוא שהקב"ה שולח לו מלאך לשמרו בדרך, מידה כנגד מידה.



הנוסע בדרך לבדו, אין הסכנה גדולה כל כך וכשהוא לעצמו הדרך בטוחה. ואימתי הוא מסוכן? כאשר מסביבו נוסעים עוד 'קאר'ס', שאז הוא צריך להזהר ולהישמר לבל יתקרבו אליו יתר על המידה...

והוא ממש כעין בשר בחלב - שכל אחד לכשעצמו בטוח, וכאשר שניהם נפגשים אז ה'בראך' גדול... לפיכך, השכר למי שזהיר בבשר וחלב הוא שהקב"ה שולח לו מלאך לשמרו בדרך, מידה כנגד מידה.

(הגאון רבי מאיר צוויבל שליט"א - גליון המאיר)

השכר לנזהר מבשר וחלב - שמלאך ממרום שומרו בדרכים

כתוב בפרשתנו (שמות כ"ג, י"ט-כ'): "לא תבשל גדי בחלב אמו - הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך."

ונראה לבאר סמיכות שני הכתובים הללו בדרך צחות: דהנה בשר וחלב, כל אחד לעצמו מותר, ורק כאשר מתערבים שניהם יחד הם נעשים איסור.

והנה כעניין הזה הוא נמי בהולכי דרכים: דה'קאר' (המכונית)



השבוע במדור:

אמירת 'מורי רבותי' בדרשה האם אין זה שקר | מנהל מוסד הציג לפני תורם, המחאה שקיבל מאדם גדול כתרומה, והוא שקר | הנחת מחשב על ספרי קודש

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א רבה של שכונת רמת אלחנן בבני ברק



ארכיון 'עוז והדר'

ורבותי, אין זה שקר כלל, כי אדרבה לומדים הרבה מהתלמידים, ואם כן יש לדון ממתי אדם יכול לקרוא לרבו מורי ורבי.

מנהל מוסד הציג לפני תורם, המחאה שקיבל מאדם גדול כתרומה, והוא שקר

שאלה: מנהל מוסד

נסע לחו"ל לאסוף תרומות, ומאחר והמוסד לא מוכר, עשה דבר ערמה, הוא ניגש לאדם גדול אב"ד המפורסם ביושרו, ואמר לו יש לי בכיסי עשרת אלפים דולר, ואני מפחד להסתובב עמם ברחובות, אי לכך באתי בבקשה אני אתן לכם את הכסף המזומן, ואתם תתנו לי המחאה פרטית שלכם על שם המוסד, כך שאפילו אם ההמחאה תגנב, לא יוכל הגנב להשתמש בהמחאה זו, האדם הגדול נאות למלא את הבקשה, וקיבל את הכסף, וכתב המחאה על שם המוסד.

המנהל פנה לתורמים וסיפר בשבח מוסדותיו, ובתוך הדברים הניח על השלחן של הנדיב את ההמחאה של אותו אדם גדול מבלי שיאמר דבר, המנהל קיבל מתנה הגונה, כי חשב אם האב"ד תרם למוסד סכום כה גדול שמע מינה שהמוסד חשוב, והתורם לא ידע שהאב"ד לא חתם אלא החליף את הכסף המזומן שקיבל בהמחאה, ועתה הרהר המנהל במעשיו, ושואל האם חייב להשיב לתורם את תרומתו שניתנה מתוך גניבת דעת?

תשובה:

נאמר במסכת בבא מציעא (דף צו ע"א) שאלה ליראות בה מהו. ממונא בעינן והאיכא, או דלמא ממונא דאית ליה הנאה מיניה בעינן, וליכא. ופרש"י ליראות שיהא נראה עשיר חשוב, ולא ימשכו בעלי בתים ידיהן ממנו להקיפו באמנה ובאשראי, יעו"ש. ולכאורה משמע שמותר לאדם לקחת פרה, כדי שיראה עשיר וחשוב, אף שגונב דעתו של אדם. ונראה לחלק שהתם בפרה, היה למלוה לאסיק אדעתו, שאפשר לשאול או להשכיר פרה, ולכן אין בזה גניבת דעת, אבל הכא לא היה לו לאסיק אדעתו, יש בזה משום גניבת דעת.

ושאלתי שאלה זו את מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל והשיב לי: אם אותו תורם לא נותן מעשר כספים, הרי ב"ד יכולים לכופו לתת מעשר, ואם כן אף על פי שמנהל המוסד לא נהג כשורה, בכל זאת יש להסתכל על כך ככפייה לצדקה, ולכן לא צריך להשיב לו את התרומה [ואף אם כבר נתן, את הצדקה המוטלת עליו, אולי גם לא צריך להשיב כי מן הסתם בדיעבד התורם מוחל, אף על פי שהמנהל פיתה אותו בגניבת דעת, וצ"ע].

דאיכא איסורא דקאמר אם האב רשאי, ומה שהביא הרב ז"ל ראייה מההיא דערבי פסחים, אינה ראייה דההיא דרך לעג אמרה וזו תוכחה וכמעט גערה במבין שלא יזכה שיאמר ההלכה משמו.

ותו קשה דהו"ל להרב להביא דרב יוסף אמר מר לאביי כמ"ש התוס' הכא מזבחים (דף סב) וגם כתבו התוס' בבתרא (דף לו ע"א ד"ה הוה יתיב) ושבועות (דף מז ע"א) דהרב קורא לתלמידיו רבותינו, יעו"ש.

הרי לפנינו שמותר לרב לקרוא לתלמידו בתואר רבותינו, ואם כן אין בזה חשש שקר כלל, ואדרבה יש בזה משום מדת הענוה.

והנה בספר 'סדר שנה אחרונה' (תיאור שנתו האחרונה של בעל המנחת אלעזר, אות קו) הביא את דרשתו של המנחת אלעזר בשעה שפתח את ישיבתו 'דרכי תשובה', וז"ל: מורי ורבותיי אחיי אהוביי כלבי - הנה מה שהנני אומר התואר מורי ורבותיי, הנני אומר זאת לכם בעצמכם, והוא פשוט על פי דברי חז"ל תענית דף ז ע"א 'ומתלמידי יותר מכולם', מפשטות הכוונה כנראה בזה שהיה לומד מתלמידי הרבה יותר ממה שלמד אצל רבותיו.

ולכאורה צריך הדבר הסבר גדול מתלמידיו כמו מרבתי, הלא די והותר גם זה שמחייב בודאי לקרות תלמידיו בתואר מורי ורבותיי, ולפי זה מהו המכוין במה שדייק לומר ומתלמידי יותר מכולם. אולם יש להבין על פי דברי חז"ל במסכת עבודה זרה, אין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה, ונמצא שאין ביכולתו של התלמיד להשיג דעת רבו על בריו אפילו כשלמד ממנו הרבה לאין שיעור, עם כל זה לא ישיגו להבינו לתכליתו, וכמו שמקובל אצלי מאמרו"ר הקדוש בשם רבינו בעל דברי חיים, שהיה דרכו בקודש שלא להזכיר את רבו הגה"ק הר"ן מראפשיץ זי"ע בשם תואר רבי, והטעם בזה היה אומר כיון שלא זכה לכך, כי לא היה מבין דרכו על בריו אפילו בדבר אחד... ועל כן נמצא גם כן בספ"ק דברי חיים כשמזכיר דבר בשם רבו מראפשיץ זי"ע, הביאו בשם תואר מורי החכם והוא מטעם הנ"ל שלא רצה לקרותו בשם רבו...

על כל פנים לענייננו יובן גם כן הענין הנ"ל היטב, כי בודאי אי אפשר לקרות לרבותינו הק' בתואר מורי ורבותיי כי לא היה לנו יכולת להשיג גודל עבודתם עמוק עמוק מי ימצאנו אפילו אפס מיניה קצוהו, כי לזה צריכין להיות מקודם בר דעת גדול ואחר כך ערך ארבעים שנה עד שיעמוד על דעת רבו וכנ"ל, ונמצא היכולת בזה רק לאיש זקן כבן שבעים בערך, אבל אתכם ידידי היקרים אחיי צמודי לבבי אוכל לקרותכם בתואר מורי ורבותיי, כי אתכם בודאי הנני יכול להשיג וכמו אחים אהובים שמשגיגין זה את זה, וזהו בודאי שהנני לכם אח נאמן בכל לבבי ונפשי... העולה מהנ"ל, שלקראו לתלמידים מורי

אמירת 'מורי רבותי' בדרשה האם אין זה שקר

שאלה: נאמר ביומא (טו. ב): נפל להו פיתקא

מרקיעא דהוה כתב בה 'אמת', אמר רב חנינא שמע מינה חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת... אמר רבי יהושע בן לוי למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה, שהחזירו עטרה ליושנה, אתא משה אמר הא - ל הגדול הגבור והנורא, אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו [שראה שרי נבוכדנצר נכנסין להיכל ומריעים בו ככל רצונם], לא אמר נורא, אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו [זה שבעים שנה] איה גבורותיו, לא אמר גבור, אתא אינהו ואמרו אדרבה זו היא גבורת גבורתו [שכובש יצרו כל השנים הללו שנשתעבדו בהן ומאריך אפו על כל הגזירות שגזורים על בניו], שכובש את יצרו שנותן אך אפים לרשעים, ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות [מן יום החורבן אתה למד נוראותיו, שכל האומות נאספו להשמידם ונתקיימו מהן].

ושואלת הגמרא: ורבנן [ירמיה ודניאל] היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה? משיבה הגמרא: אמר רבי אלעזר מתוך שידועין בהקדוש ברוך הוא שאמתי הוא [מסכים על האמת ושונא את השקר] לפיכך לא כיזבו בו, יעו"ש. עכ"פ למדנו שהקב"ה שונא שקר, והשקרנים הם מכת שלא מקבלים פני שכינה, כמבואר בסוטה (דף מב ע"א).

ואם כן נשאלת השאלה כיצד נשתרשה האימרה "מורי רבותי", שלכאורה היא לא אמיתית, וכי קהל השומעים הם מורי של הרב?

תשובה:

כתב השו"ע (סימן קסו סעיף יד): אם המסובים רבים, גדול שבכולם בוצע... וסיים הרמ"א בשם הב"י בשם האו"י: והמברך יאמר תחלה ברשות מורי ורבותי.

וביאר המשנ"ב (ס"ק עה): אפילו הגדול הוא הבוצע או בעה"ב, משום מדת ענוה צריך ליטול רשות, כאלו הם גדולים ממנו ולהם נאה לברך, יעו"ש.

הרי לפנינו שיש בזה מדת ענוה לומר ברשות מורי ורבותי למרות שהוא גדול מהם, ואין חשש שקר כאשר עושה כן משום ענוה.

וענין עוד במהרי"ר ברונא (סימן קלט) שכתב: האב יכול לומר לבנו מר, כדאמרינן בפ' ערבי פסחים (פסחים דף קד ע"ב) דאמר ליה רב יודא לרי' יצחק בריה שררותיה דמר ורבנותיה דמר גרמא ליה למר דלא נאמר שמעתתא מפומיה.

והעיר עליו החיד"א בספרו מראית העין (ערכין דף ה ע"א) וז"ל: ... אעיקרא יש להבין מהו זה שאלה אם האב רשאי לומר לבנו מר, וכי יש ס"ד



הגאון רבי מתתיהו דייטש שליט"א גאב"ד רמת שלמה ובעל נתיבות אדם



ארכיון עוז והדר

ח. ומ"מ בנידו"ד י"ל
דהמחשב עדיף מקולמוס,
שהרי מלבד היותו כלי כתיבה,
הרי הוא משמש כיום כ'אוצר
ספרים' עצום, והרי הוא כנידון
של הנחת 'ספר על גבי ספר'
שהתירו הפוסקים (כ"ל אות
ה), וכל שכן בזה שהנחתו היא
לצורך הלימוד בספר התחתון
או במחשב עצמו. וכן מצאתי
בספר גנזי הקודש (פ"ג סעי' כד)
בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל שמותר
להניח עט על הגמרא לצורך הלימוד. וא"כ ה"ה
למחשב, דלא גרע מיניה.

ט. אך הלהכה יראתי להורות היתר גמור, הן
מחמת הצד לחלק כנ"ל, ובעיקר כי חזיתי בספר
גנזי הקודש (עמ' רעט) שהביא בשם הגר"ח קניבסקי
זצ"ל דאסור להניח ברזל על ספר, וזהו על פי
הקבלה, שכן הפסוק "לא תניף עליהם ברזל"
הנאמר במזבח, שייך גם בציצית וכן בספרים
קדושים, שאסור להניח על ספר קודש שום ברזל.
ועוד הובא שם שנשלל ע"ד 'אצבע' של ס"ת,
והשיב שאכן שם יש הקפדה שהאצבע תהיה
מכסף טהור, שאין לו דין ברזל. וכן הוסיף שם
בשם הגר"ח זצ"ל, שלפי זה אסור להדק דפי
קדושה בסיכות של 'מהדק' [שעשויות ברזל].
וכששאלוהו על המנהג בתת"ם לחלק לתלמידים
דפים של סיכום הסוגיות והדבר נצרך מאוד,
השיב להם, שאולי כשאין ברירה אפשר להקל
בדיעבד, שכן אין זו 'הלכה' אלא עפ"י קבלה.

ואמנם לכאורה יש להעיר ע"ז מלשון ספר
חסידים (המובא לעיל), שכתב: "לא ישים על הספר
קולמוס וכו' דשלא לצורך הספר עשה, ואסור.
אבל כשמעתיק, מניח על השיטה כדי שיהא מוכן
למצוא התיבה", עכ"ל. ומשמע דלצורך הלימוד
מותר להניח סכין, ואע"פ שהוא מברזל, ולא חש
להא. מ"מ הלהכה למעשה, היות ובעוה"ר אין לי
עסק בנסתרות ומי יעמוד בסוד ה', לכן מפאת
זה גופא שכלי הקאמפיוטעי"ר [המחשב] עשוי
מברזל ומתכות, יש להימנע מלהניחו על גבי
הספר, וכמש"נ.

ד. ואף שיש לדון ולחלק,
דבשלמא ספר ע"ג ספר שניהם
תשמישי קדושה, או קולמוס
שכותב בו את הספר עצמו (כנידון
המס' ספרים), משא"כ מחשב שהוא
כלי חול המונח על הקודש. מ"מ
כיון שכל שימושו כעת הוא לצורך
הלימוד והעיון, מסתברא דאין בזה
משום בזיון הספר, ושפיר דמי
מצד הלהכה.
ה. ברם, למעשה ראוי להימנע
מכך, כיון שהמחשב עשוי ממתכת,
וחזינא בספר גנזי הקודש (עמ' רעט)

בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל שאסור להניח 'ברזל'
על ספר עפ"י הקבלה (משום 'לא תניף עליהם ברזל', וכדון
המזבח). ואף שלכאורה מלשון הספר חסידים הנ"ל
שהתיר להניח סכין לקריאה משמע שלא חש לזה,
מ"מ מי יעמוד בסוד ה', וראוי לחוש לזה ולהימנע
מלהניחו על הספרים.

ו. והנה בספר האגודה (מס' ספרים פ"ג) הביא
הברייתא שלא יניח הכותב ידו בקולמוס ע"ג
הכתב. ובנחלת יעקב (שם) פירש שהטעם הוא
שמה שתקלקל הכתיבה. ולפ"ז מה שהתירו למגיהי
ספרים, הוא משום שאין שם כתיבה מרובה אלא
הגהה בלבד, או משום דוחקם. אולם לענ"ד י"ל
בביאור האיסור, שהוא משום כבוד הספר, שלא
יאות להישען עליו, וכמש"כ הפלא יועץ (עירך ספר).
ומה שהתירו למגיהים, היינו משום דכיון שהוא
לצורך התיקון, וקשה להם להזיזה בזה, שוב אין
בזה משום בזיון. וכעין זה כתב בשו"ת שלמת
חיים (סי' תקלט) שכל שאינו דרך בזיון מותר.

ז. וממוצא הדברים יש ללמוד לנידו"ד, שאם
עושה לה לצורך לימודו אין בזה משום בזיון.
אלא שראיתי להגר"ח קניבסקי זצ"ל (בספרו קלף
ודוכסוסטוס פ"ג ה"ח) שפירש הברייתא הנ"ל באופן
אחר, שאסור להשתמש בס"ת כדי להניח עליה
קסת וקולמוס, שזהו בזיון הכתב. וכתב שם
דההיתר למגיהים לא קאי על רישא זו. ולדבריו
י"ל דאף מחשב דינו כקולמוס ואסור להניחו על
הספר אף כשהוא לצורך הלימוד, שהרי משתמש
בספר כבסיס להנחת הכלי. [ואף שלא זכיתי לירד
לסוף דעתו בזה, מ"מ דבריו צריכים תלמוד].

הנחת מחשב על ספרי קודש

שאלה: ע"ד השאלה אי מותר בשעת הלימוד להניח על גבי ספרים קאמפיוטעי"ר [מחשב] שמשתמש בו לכלי עזר לכתבת חידו"ת ולאוצר ספרים המצויים בתוכו, או שמה יש לחוש בזה משום בזיון כבוד הספרים שמניחם על גביהם.

תשובה: הלהכה נראה דבכה"ג שהוא לצורך לימוד התורה מותר, אך עפ"י קבלה אין להניח ברזל ע"ג ספר, ולכן למעשה ראוי להימנע מלהניח מחשב ע"ג ספרים.

בירור הענין: א. הנה מקור להיתר בנידו"ד יש ללמוד מהא דאיתא במסכת סופרים (פ"ג ה"א) שלא יניחו הכותבין דיו וקולמוס על הכתב, והתירו למגיהי ספרים. וביאר ה'מקרא סופרים' שם, דאף באופן שאין לחוש ללכלוך הדיו, אסור משום בזיון הספר, וההיתר למגיהים הוא מפני שצריכים לכך לצורך הגהת הספר. ומוכח מזה, דכל שהנחת החפץ נעשית לצורך הלימוד והספר אין בזה משום בזיון ומותר.

ב. וכן מבואר בספר חסידים (סי' תתצט ותתק) שאסור לאדם להצניע קולמוסו או שום חפץ בתוך הספר, כיון שמשתמש בספר לצורך החפץ והוי בזיון. אך אם משתמש בחפץ לצורך הלימוד, כגון שמניח הקולמוס או הסכין כדי להצביע על האותיות או למצוא את התיבה בעת שמעתיק - מותר. וכן נקט באג"מ (או"ח ח"א סי' לו) שאסור להניח הי"ד בס"ת רק כדי לסמן מקום, אך להשתמש בה כדי לרוץ אחר הקריאה, שפיר דמי, דהוי לצורך הלימוד וכבוד הספר.

ג. ואמנם לפתחי תשובה (י"ד סי' רפב סק"ז) הביא לאסור להניח ספר בתוך ספר כדי לשמש כסימניה, דהוי כמשמש בספר תשמיש של חול. אך בנידו"ד שהמחשב משמש כעת לכתבת חידושי ועליון בספרים המצויים בו, י"ל דדמי טפי למש"כ הט"ז (שם סק"ג) להתיר הנחת ספר תחת ספר שלומד בו כדי להגביהו, וכפי שהכריע המשנ"ב (סי' קנד ס"ק לא), דכיון שעושה כן לצורך לימודו אין זה דרך בזיון. וכן הובא בספר 'גנזי הקודש' (פ"ג כד) בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל, שלצורך הלימוד מותר להניח עט על הגמרא.

המשך מעמ' ג'



מעשיות ולקחים מאלפים
מצדיקי הדורות

סיפורי צדיקים

הקושי הבלתי נסבל המלווה את חייו. הוא חש כי גוש המחנק והתסכול מתרופף לאטו, מפנה מקום לרגשות קירבת אלוקים ויד טובה של אבא שמלטפת, מלווה, בונה ומנווטת. הוא חש כי כל הקושי היה שווה כדי לחוש את הרגע הקסום הזה, בו הודה לאבא על הקושי, כן, על הקושי הכי מאיים בחייו. עתה חש כי הוקל לו, ויש בו את הכוחות לשוב ולנסות מחר מחדש...

ביום המחר שב רוני להיכל בית המדרש, ופתח שוב את הגמרא. הוא חש כי שיחת התודה אמש עם אבא שבשמים רוממה אותו, קירבה אותו ליעדו. לראשונה בחייו, באותו יום הצליח ללמוד ולהבין כמה שורות שלימות, הוא הפך למאושר באדם, וכמובן - הודה על כך לבורא עולם בשמחה ובטוב לבב, בנפש משתפכת ובלב מתרוגן. ומאותו היום, נפתחו לו שערי החכמה, לפתע הצליח ללמוד ולהבין. עם הזמן הלכה הבנתו והשתפרה, והוא הצליח לזכור, לנתח, להקשות ולתרגץ. כיום הזה, מסופר בספר 'האמנתי ואזמרה' המביא את סיפורו המרגש, הוא כבר עמל על הוצאת ספר בהלכות שבת לאור עולם, מבוסס על דברי הגמרא ומפרשיה, שקנו שביטה בלבד... מתברר, שקושי להבין לימוד, או להתחבר לתורה, התמודדות במציאת שיעור או חברותא ראויה, וכל קושי אחר הכרוך בחיבור וקשר אמיתי עם התורה - כל אלה ניתנים לפיתרון ואפילו די בקלות. ההודאה לה' על ההתמודדות, נשיאת העיניים השמימה בתודה על כל מה שעובר עלינו ובפרט על הקשיים להבין ולהשכיל בדברי תורתו - ופתחת את שערי החכמה ומעניקה את החיבור לדברי תורה.

וככל שנקדים להודות לבורא עולם על חסדיו עימנו וגם על הקשיים, ככל שנשפר את כח ההודאה שבליבנו על מה שטוב וגם על מה שנראה פחות טוב, ככל שליבנו יתרוגן ופינו יביע שיר ושבחה לאבא שבשמים על כל העובר עלינו לטוב או למוטב. כך נזכה שבורא עולם יפתח את ליבנו בתורתו וישים בליבנו אהבתו ויראתו!

(פניני פרשת השבוע)

הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות

מתוך משא מורנו הרב שליט"א בפני מאות אברכים ת"ח

שהתכנסו למעמד 'הרוצה להחכים' - אור לח' בשבט תשפ"ו

אולמי די סי-טי מישור אדומים



בלימוד חושן משפט מזה שנים ארוכות וברוכות, ומהם אשר הגיעו לדיינות ומפארים את בתי הדין החשובים. גם הכינוסים החשובים של 'נחני', בראשות הגאון הרב שאול יהודה הנדלס שליט"א, ואשר מנחים את הלומדים בכשרון רב לשערי ההלכה המעשית, נערכו לא אחת בבית מדרשנו בראשות מורנו הרב שליט"א, והותירו רושם רב על כל המשתתפים.

במרכז המעמד נשמע בקשב רב נשמע משאו של מורנו הרב שליט"א, אשר דיבר בגודל האחריות והשליחות המוטלת על דיינים העוסקים בדיני ממונות.

וכך פתח מורנו הרב:

לבית הדין של הגאון **רבי חיים פלאגי זי"ע**, הגיע איש פשוט ועני שביקש להזמין את אחד מעשירי העיר למשפט. ביתו של העשיר עלה באש, והעני שהיה סבל במקצועו נקרא בדחיפות לסייע לו ולהוציא את רכושו מהבית הבוער. לאחר האירוע סירב העשיר לשלם לו כראוי. הרב פלאגי זימן את העשיר לבית הדין, אך העשיר סירב להגיע משום שלא הסכים שסבל פשוט יגרור אותו למשפט. שלח הרב פלאגי הזמנה שנייה אך גם הפעם סירב העשיר להגיע.

בכגון דא היה מקובל להעניש את העבריין המסרב להגיע להתדיין בבית הדין, אולם הרב פלאגי הורה אל השליח שלא יחייב את העשיר לבוא, ורק יאמר לו בשמו כדברים האלה: **"אם אתה מאמין שעמדו רגליך על הר סיני לצידו של העני הסבל, בוא. ואם אינך מאמין - אל תבוא."**

הדברים עשו רושם רב על העשיר, והוא מהיר לבוא, ואף קיבל על עצמו את פסק הדין כאשר פסק הרב פלאגי. טרם צאתו אמר העשיר לרב: "אם הרב היה אומר לי להגיע בכוח החוק - לא הייתי בא. אך דבריו גרמו לי לרעדה ובאתי מייד לבית הדין וקיבלתי עליי את פסק הדין."

כשמתבוננים במשפט זה, מקבלים ראייה אמיתית על כל מהלך הדין. גם בין בעלי הדינים וגם אל מול הדיינים. תורה מסיני היא, וכולנו עמדנו למרגלות הר סיני באופן שווה.

מי ראוי להוראה

הגמרא במסכת ברכות (סג): מביאה:

אמרי דבי רבי ינאי: מאי דכתיב (משלי ל לג): **"פי מִיץ חֶלֶב יוֹצֵיא חֶמְאָה וּמִיץ אֶף יוֹצֵיא דָם וּמִיץ אֶפֶס יוֹצֵיא רֵיב"?** כך יש לדרשו: **"כי מִיץ חֶלֶב יוֹצֵיא חֶמְאָה" - במי אתה מוציא חמאה של תורה, דהיינו מי יהיה ראוי להוראה, שהיא החלק המובחר, כמו חמאה שהיא המובחר שבחלב? - במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה! כי "מיץ חלב" נשמע כמו "מוציא חלב", ומשל הוא למי שמקיא את תענוגי הילדות ממנו ומשבר תאוותיו כדי לעמול בתורה, מסירות זו משלימה את מעלתו בתורה.**

"ומיץ אף יוציא דם" - מלמד שכל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה, ושותק, הריהו מחכים וזוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור, כי "מיץ אף", נשמע כמו מוצץ וסובל את האף והקעס [של רב].

"ומיץ אפים יוציא ריב" - מלמד שכל תלמיד שכועס עליו רבו פעם

מעמד מרהיב לכבודה של תורה התקיים ביום ראשון אור לח' בשבט, במרכז האירועים 'די סיטי' למאות תלמידי חכמים העוסקים בדיני ממונות ויגיעים באהלה של תורה בלימוד 'חושן משפט' ודיינות. היה זה מעמד של חיזוק לימוד חושן משפט ב'מזומנים', תוך סיכום ההלכות העמוקות והמורכבות שבחושן-משפט בידיעה ברורה ובהירה, דבר דבור על אופניו.

למעלה מ-200 תלמידי חכמים מופלגי תורה השתתפו בערב נעלה ומרומם זה, ביניהם עשרות דיינים יושבי על מדין, ועוד רבים אשר ידם רב להם בחלקים נרחבים בשו"ע חושן משפט, עם הנו"כ, ואשר עמדו בכור המבחן אצל גדולי הדיינים אשר הביעו את התפעלותם מידיעותיהם הנרחבות ומההבנה העמוקה.

הערב נפתח בשעה ארוכה של שינון ולימוד עשרות דפים בחושן משפט ב'מזומנים'. המקום המה ריתחא דאורייתא בשלהבת אש ויוקדת. היה זה מחזה משובב לב לראות את האולם מלא בקול תורה, והגדרות הלכתיות של חו"מ נשמעות בכל פינה.

לאחר סדר 'מזומנים' זה, ישבו המשתתפים לסעודה שתלמידי חכמים מסובים בה, בראשות גדולי תורה והוראה, אשר פיארו את המעמד בהשתתפותם, וערכו שיח תורני עם המשתתפים.

את המעמד פתח בטוב טעם הרב הגאון ר' אברהם לבקוביץ אשר ידיו רב לו בדיני חושן משפט, אשר הפליא בהתרגשות במעלתם של הנקבצים למעמד זה, שהם מסולתה ושמנה של העוסקים בדיני ממונות החמורים.

פאנל הלכתי מרתק נערך בהשתתפות הרבנים, הגאון הרב צבי ברורמן שליט"א אב"ד ביתר, הגאון הרב משה ברנדסדורפר שליט"א אב"ד 'היכל הוראה', ומורנו הגרמ"מ פומרנץ שליט"א אב"ד בבי"ד לשכת הפוסקים.

דיון ער התקיים בדין 'בר מצרא' שכבר קנה את הנכס, האם ניתן להוציאו. עניין הלכתי זה, אינו פשוט כלל ועיקר, כיוון שתלוי בהרבה גורמים נוספים המשפיעים על פסק ההלכה. משך שעה ארוכה נערך הדיון, כאשר הלומדים מפליאים לדון על הדבר מכל צדדיו, ומחשבים את השיטות השונות ואת העולה מהם הלכה למעשה.

פיאר את המעמד בהשתתפותו ונשא דברי נועם במעלת לומדי התורה וחיזוק לידיעת התורה, מוה"ר הגה"ח רבי שלמה צבי אלתר שליט"א, העומד בראש הארגון התורני 'תורתו', במסגרתה עושה גדולות ונצורות ללומדי חושן משפט, לשינון הידיעה כראוי.

שעה של 'שמחה לאיש במענה פיו', היה בעת שנבחנו הלומדים אצל הגאון הרב אברהם רוזין שליט"א, דיין בביה"ד של הרב ניסים קרליץ. הרב רוזין אתגר את הלומדים בשאלות מורכבות המצריכות ידע רב, והלומדים השיבו כהלכה, וחדוותא דאורייתא אפפה את המקום.



בין מאות משתתפי הערב, מקום של כבוד היה ללומדי כולל חושן משפט שע"י מוסדות 'באר ישראל', אשר יגיעים באהלה של תורה



דבר זה נוגע גם לדיינים, שאם יטעו ח"ו בד"ן ויגמרו הפסד של פרוטה לעני, ומכל שכן אם קפחו פרנסתו, - הלא יעלה עליהם הכתוב כאילו הרגו אותו. וכן איתא ביומא (פז:), רבא כי הוה נפיק לדינא אמר הכי בצבו נפשיה לקטלא נפיק, ופירש"י לקטלא אזיל לישא עונש חטא שמא ישגה בד"ן.

יתירה על כך, לא רק בד"ן שמים, אלא אפילו בד"ן המלך מצאנו חילוק בין גזול עני, לבין גזול סתם בני אדם, וכן בין גזול עשיר לסתם גזול, שהרי דוד המלך ענה לנתן הנביא על שאלתו מה משפט העשיר, שהיה לו צאן ובקר הרבה מאד ולרש אין כל כי אם כבשה אחת... ויבא הלך לאיש העשיר... ויקח את כבשת האיש הרש ויעשה לאיש הבא אליו - ויען דוד: "הי ה' כי בן מות האיש העושה זאת". ובוודאי הכוונה במשפט המלך. והחמיר בעונשו מפני שהגזול היה עשיר וגזל את הכבשה היחידה של הרש.

ואפילו בבית דין של מטה, מצאנו התייחסות שונה לסוגי גניבות. על גנב ששולח ידו בגניבה כשהוא רעב, אומר הפסוק במשלי (ו ל): "לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלאות נפשו כי ירעב". ואף כי גם עליו לשלם לבעליו כגנב, אבל עלינו להתחשב במצבו ואין לביישו.

לעומתו, גנב סתם, עליו לשלם כפל, ואם נשטרש בחטא וטבח ומכר משלם ד' וה'. וגם בזה גזרה תורה להבדיל בין שור לשה, בהתחשבות עם זה, שהשור הלך ברגל מבית בעה"ב לבית הגנב ואת השה נשא הגנב על כתפו. ואם נתחרט הגנב והודה פטור מתשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה, ואינו משלם רק קרן. ויש גזול מן ההקדש שחייב לשלם קרן וחומש ועליו להביא קרבן מעילה.

ויש דגרה של "גונב נפשות" שדינו במיתת בית דין (וגם בן סורר ומורה שגנב מאביו ואמו מתחייב מיתה כשיש את התנאים האמורים בבן סורר ומורה).

נמצא שבדיני ממונות צריכים לדעת את המצבים של הגנב והגנב ומה גנב ומה עשה בגניבה, ובאיזו נסיבות גנב, ורק אחרי כל הידיעות האלה אפשר להבחין בין דיני ממונות לבין דיני נפשות. הבחנה מדוקדקת זו, לרדת למניעים של הגנב ולפרטי הגניבה עד לדקויות ממש, היא מחכימה את האדם. הרוצה שיחכים - יעסוק בדיני ממונות!!

שאם יזכה יבחין

"הבחנה" מדויקת ומדוקדקת זו, אינה נקנית אלא בשימוש ת"ה, היודעים "להבחין". וכמטבע דברי חז"ל "שאם יזכה יבחין" (ברכות ט:), הרי לנו שרק הזוכה מבחין. (וכדברי הגמרא ברכות שהובאו לעיל, שתלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק **זוכה להבחין** בין דיני ממונות לדיני נפשות). וכמובן שמלבד "זכות" זו צריך האדם ללמוד מרב כזה, שהוא בעצמו יודע להבחין בין דיני ממונות לבין דיני נפשות, שיוודע **להתעמק** (וכלשון רש"י ברכות ס"ג: "שדיני ממונות עמוקים הם") בכל דין ומעשה, הבא לפניו, שמא יש בזה שמץ של דיני נפשות ושפיכת דמים.



בכך ניתן להסביר את הגמרא בבבא בתרא שהבאנו לעיל. בן ננס ראה לא רק את הפרטים שנעשו בפועל, אלא התעמק להבין מדוע הערב אינו חתום בשטר, ומכך שהערב אינו חתום על השטר, הסיק בן ננס "שלא על אמונתו (של הערב) הלווה", ונכתב ונחתם בלא שום ערבות. אלא שאח"כ התחרט המלווה ונגש את חבירו הלווה לשלם לו, וכשראה החבר איך ש"חונקים" ונוגשים את חבירו, בא והציל אותו באומרו "ואני פלוני ערב". וכדבריו "הרי החונק את אחד בשוק ומצאו

ראשונה ושניה, ושותק [כי "אפים" הוא לשון רבים], הריהו זוכה להבחין בין דיני ממונות המסוככים לדיני נפשות! והראיה שהבחנה בדיני ממונות היא חכמה יתירה על הבחנה שבדיני איסור והיתר, ממה דתנן: רבי ישמעאל אומר: הרוצה שיתחכם, יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה שהוא גדול יותר מהן, לפי שהן כמעין הנובע.

יש לעיין טובא במאמר זה, הן על הדימויים שמביאה הגמרא, חמאה - דם - ריב. וגם, מה המשמעות של "הרוצה שיתחכם" ומה תוספת יש בזה על לשון המאמר הקודם "זוכה להבחין". וגם מה כוונה זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות, והרי רחוקים הדינים זה מזה. ובדיני ממונות די בבי"ד של שלושה ודיני ממונות בסנהדרין של כ"ג.

המהרש"א ביאר שלדון בדיני ממונות צריך יותר אורך רוח, כי בא לפניו ריב בין שני בעלי דין [שלא כאיסורים ונפשות שאין צד נוסף], ולכן זוכה לכך רק אם שתק לכעס רבו פעמיים, ובסוף בבא בתרא מוסיף המהרש"א שלפעמים מתוך דיני ממונות כגון גזילות באים לדיני נפשות, ולכך בדיני גזילות צריך ד"ן מומחה, ומי ששתק לכעס רבו, יהיה מומחה לדון בדינים אלו שהם "בין ממונות לנפשות". והגר"א לא גרס "בין" אלא "בדיני נפשות ובדיני ממונות", והיינו שזוכה לדון בשניהם.

הרוצה להחכים - יעסוק בדיני ממונות

רבי זלמן סורוצקין ב"הדעה והדיבור" מסביר כך:

ידועים דברי הגמרא במסכת בבא בתרא (קעה:), "אמר רבי ישמעאל, הרוצה שיחכים - יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן, והן כמעין הנובע".

הגמרא שם מתייחסת לגבי שטר מלווה, שלאחר שנחתם השטר נוסף ערב על הלוואה. ועל כך אומרת הגמרא "מעשה ובא לפני רבי ישמעאל, ואמר גובה מנכסים בני חורין (כלומר גובה מן הערב רק מנכסים בני חורין, משום שאינו חתום על הערבות). ובן ננס חולק על כך ואומר שבכזה מקרה אי אפשר כלל לגבות מן הערב "לא מנכסים משועבדים ולא מנכסים בני חורין", אמר לו (רבי ישמעאל לבן ננס) למה? אמר לו (בן ננס): "הרי החונק את אחד בשוק ומצאו חברו ואמר לו הנח לו ואני אתן לך פטור שלא על אמונתו הלווה...".

כלומר, שכיוון שהערבות התווספה לאחר הלוואה, הרי שלא על אמונתו של הערב הלווה המלווה, ועל כן עתה לא יכול לבוא לגבות הימנו. על הדיון הנ"ל מובאת בגמרא הקביעה המפורסמת: "אמר רבי ישמעאל הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה גדול מהן והן כמעין הנובע, והרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס".

(ובהמשך הסוגיה, קע"ו ע"א, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, אע"פ שקילס רבי ישמעאל את בן ננס הלכה כמותו, היינו כר' ישמעאל, ואפילו בחונק, ע"ש).

ואמנם יש לעיין בזה טובא:

(א) מה ראה רבי ישמעאל בדברי בן ננס שקלסו ויעץ לכל הרוצה ללמוד דיני ממונות לשמש את שמעון בן ננס?

(ב) מכך שקילס רבי ישמעאל את בן ננס, עשוי להשתמע שהודה לדבריו, ואם כן מדוע נפסקה ההלכה שלא כבן ננס?

(ג) למה אמר רבי ישמעאל שדיני ממונות מחכימים יותר מכל מקצוע אחר שבתורה, ובמה הם כמעין הנובע?

דמים תרתי משמע

כשמתבוננים בדינים אלו של דיני ממונות, אף שבהשקפה ראשונה נראה כי מדובר בממון, אולם במקרים מסוימים הם גובלים בדיני נפשות ממש.

ופסוקים מפורשים בתורה: "לא יחבול ריחים ורכב כי נפש הוא חובל" (דברים כד ו) "ולא תעשק שכיר עני ואביון... ביומו תתן שכרו... כי עני הוא ואלו הוא נושא את נפשו" (שם פסוק טו), וכדרשת חז"ל: מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר עצמו למיתה, לא על שכרו? (ב"מ קיב.). וכן נאמר (משלי כב כב): אל תגזול דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי ה' ריבם וקבע את קובעייהם נפש (גזול נפש גזוליהם, רש"י ב"ק קיט.). ואמר רבי יוחנן: כל הגזול את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ממנו, שנאמר כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח (שם א יט). ומסיק שם, שלא רק העושה בידים, אלא אפילו ע"י גרמא, שנאמר (שמואל ב' כא א) "אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים", ופריך וכי היכן מצינו שהרג שאול את הגבעונים? אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקים להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגם.

מאוד ופיזר הרבה כסף כדי שהחכם צבי יוכל לעלות על כסא הרבנות בעיר הגדולה למברג. ואכן שם בא החכם צבי אל המנוחה ואל הנחלה. עברו שנים, והנה מגיע דין תורה אל החכם צבי: ואחד הצדדים היה לא פחות מאשר אותו יהודי שעזר לחכם צבי לעלות על כסא הרבנות, הם נכנסים לחדרו של החכם צבי, והיהודי הזה ציפה שהחכם צבי יאיר לו פנים, ולפחות יקדם אותו בברכת שלום.

אבל מאומה: החכם צבי כאילו לא מכיר אותו. פשוט התעלם ממנו באופן מוחלט!

במהלך כל הדיונים המשיכה ההתעלמות המוחלטת, והחכם צבי שמע את שניהם ואכן פסק את הדין כדין תורה.

רק אחרי שהסתיים הדיון, פנה החכם צבי והסתכל בו בעיון, ואז הוא נתן לו שלום עליכם בחיבה ובשמחה, התעניין בשלמו ושמח אתו מאוד.

שאל היהודי את החכם צבי: אני כבר נמצא כאן מספר שעות, לכתחילה מה קסבר ולבסוף מה קסבר, בתחילה התעלם כבוד הרב ממני לגמרי והנה עכשיו שמח הרב איתי. מה נשתנה?
ענה החכם צבי:

האמן לי **שעד רגע זה ממש לא ידעתי מי אתה!** לא הסתכלתי ולא ראיתי אותך! כל זמן הדיונים - איני מביט בבעלי הדין, איני מכיר אותם, ואני נוהג כן באמת רק בגלל הסיבה הזו, כי אני לא רוצה שהצד השני יחשוב אולי אני מכיר את השני יותר ממני.

רק אחרי שנגמר הדיון, אני מרשה לעצמי להסתכל על הבעלי דין ולהכיר אותם. ולכן רק עכשיו זיהיתי מי אתה ושמחתי אתך.

אומר **האביר יעקב**: זה מה שיעקב אבינו אמר: **'דן דיין עמו כאחד שבטי ישראל'**. שני הצדדים צריכים להיות אצל הדיין, שווים! כולם שווים, שווה בשווה, אין עדיפות לאחד על חבירו.

בצדק תשפוט עמיתך

מוסיף האביר יעקב להטעים זאת, ואומר: זה לא רק הוראה וכלל בדיינות, אלא ככה זה באמת: כולם שבטי ק-ה, כולם בנים של הקב"ה, אין עדיפות לאחד על השני, ולכן הדיין חייב שלשני הצדדים יהיה מעמד שווה אצלו!

ומכאן ניקח לעצמנו מוסר השכל גם לחיי היום יום:

לפעמים אנחנו דנים אדם על מעשיו לחומרא, בגלל הדעות המוקדמות שיש לנו עליו, בגלל סטיגמה, בגלל תווית.

בגלל שאנחנו כבר חושבים עליו כך וכך, אז לכן גם כל מה שהוא עושה נכנס אצלנו מיד לאותה משבצת. בו בזמן, שלאדם אחר שיעשה את אותו מעשה, נייחס כוונה אחרת ונשפוט אותו בדעתנו לטובה.

והרי 'בצדק תשפוט עמיתך'. וכמו שכותב החפץ חיים (הלכות לשון הרע, כלל ג, עיי"ש עד כמה היא החובה לדון לכף זכות, והוא בכלל מה שכתוב בקרא 'בצדק תשפוט עמיתך').

ועדיף מכך, בכלל לא לדון אחרים!

וכדבריו הידועים של ה"שפת אמת" (אבות פרק ה' משנה ד) "אל תדון את חבריך עד שתגיע למקומו"! אומר השפת אמת: "כלומר, ולמקום חברך אי אפשר להגיע לעולם, כי לא כל דעות בני אדם שוות, ולכן אל תדון לחברך כלל".

כאשר נסתכל על כל יהודי בתור בן של הקב"ה, רגלי כולנו עמדו על הר סיני, כולנו בני אברהם יצחק ויעקב. כולם יהודים, בכך נפנים כי כולם חשובים, ויש לשפוט בצדק את כולם.



חברו ואמר לו הנח לו ואני אתן לך פטור שלא על אמונתו הלוהו".
הבחנה זו, שמקורה בהתעמקות בדיני ממונות, הידיעה שיש הרבה מצבים בדיני ממונות שהתורה צותה להתחשב בהם, היא שמצאה חן בעיני רבי ישמעאל וקילסו.

ואמנם לגופו של דין מסוים זה חולק רבי ישמעאל על בן ננס, וסובר שלא רק בסתם ערב היוצא לאחר חיתום שטרות, אלא אפילו נתברר הדבר, שכך ה' מעשה, ש"חנקו" המלווה ללווה, והערב חתם כדי להציל את חבירו, גם בזה פליג ר' ישמעאל ומחייב את הערב לשלם מנכסים בני חורין, וזה מפני סברה אחרת, הפוכה מזו, היינו שכדי להציל את חברו מנגישה כזו שדומה לחניקה - גמר הערב ומקני.

אבל עצם ה"הבחנה" של בן ננס **למצוא בדיני ממונות תיאורים של דיני נפשות**, "הרי החונק", היא זו שמצאה חן בעיני ר' ישמעאל עד שקרא עליו "הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות והרוצה לעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס".

דיני ממונות קשורים לטוהר הנשמות

והנה בבוא הדין לדון בדיני ממונות, עליו לעיין טובא טרם יוציא פסק דינו.

כי עומק רב יש בדינים אלו. עמל התורה, פלפולא דאורייתא, חכמת התורה, להיות דבק בחכמה האלוקית, לכל אלו מגיעים דרך דיני ממונות.

דעת תורתנו הקדושה, היכן לתת והיכן לא, כמה לתת ולמי, אין אלו דברים פשוטים כלל וכלל. זה מגיע משורש הנשמות.

לפעמים בחילוק קטן משתנה כל הדין. המהר"ל בספרו גור אריה על התורה, פרשת בשלה,

מביא על מאמר חז"ל שבמרה ניתנו להם מקצת הלכות. שבת, פרה אדומה, ודינין - שהכוונה לדיני ממונות.

מבאר המהר"ל שלכך נתן להם אלו שלשה פרשיות לפי שהם הלכות גדולות מאוד. כמו שידוע מהלכות שבת, כי יש לו הלכות רבות מאוד לשבת. ופרה אדומה אף על גב שאין לה הלכות רבות, הלכה אחת שלה "עמוק עמוק מי ימצאנו" (קהלת ז כד). ודינין - הדינין של תורה יש בהם חכמה, כמו שאמרו חכמים (ב"ב קעה): הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות, לפי שבקל משתנה הדין וגו'. ודיני ממונות יש בו חלוקים הרבה.

הדין צריך להיות נוטל נגיעות בתכלית

ההגדרה של "לפי שבקל משתנה הדין" הוא בגדר מבהיל על הרעיון. על הפסוק (דברים א טז) "שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק, כותב **רבינו האור החיים הקדוש**, שהכוונה לדברי חז"ל שלא יפלא בין בעלי הדין, וכלשונו של רבינו האור החיים הקדוש: "שלא יהיה השופט מצהיל פניו ונושא עינו באחד מהם, ומשפיל עינו מאחד מהם, אלא שתהיה דרך השמיעה שוה ביניהם".

ומביא על כך האור החיים עובדה מפעימה שיש בה כדי ללמדנו עד היכן הדברים מגיעים.

לאור החיים הקדוש היה יד יד שהיה "חכם גדול חסיד וגדול בישראל", "חביב עלי כרוח", שמו היה **רבי משה בירדוגו. בעל ה"כנה רננים**. והאור החיים מספר על מנהגו של רבי משה בירדוגו, שכאשר הגיעו אליו בעלי דין להתדיין, הוא הוא היה משפיל עינו ולא מסתכל עליהם כלל.

וכל כך למה? כי הוא חשש שאם יסתכל על אחד מהצדדים - השני יתבלבל ויסתתמו טענותיו, הוא יחשוב "הנה, הרב מאמין יותר לבעל דיני". לכן הוא נמנע מלהביט עליהם כלל, כדי שלשני הצדדים תהיה תחושה שווה ממנו.

קשה לאחוז במדרגה זו, אבל בוודאי יש בכך כדי ללמדנו על חומר הדברים.

בדומה לזה יש עובדה מעניינת המסופרת על אודות **הגאון החכם צבי**.

החכם צבי היה בתחילה רב של העיר הגדולה **אמסטרדם** שבהולנד, והוא נהג שם נשיאותו ברמה.

באותם ימים הייתה את הצרה הגדולה של שבתי צבי רח"ל, והחכם צבי ידף בעוז ובתעצומות את כל אלו שהשתייכו לכת השבתאים. אבל היו עשירים שבתאים שנפגעו ממנו והם הצליחו להדיח אותו מתפקידו ולהוריד את החכם צבי מכסא הרבנות של אמסטרדם.

היה אדם אחד שראה את המצוקה של החכם צבי והוא השתדל



מלון יודין ויהודים נלאים מלוט
מדברות קדשו ותורתו של
רבי דוד חי אביהצרא שליט"א

מִי־הֵתָא

חֲזֵה־תָא

חֲזֵה־תָא דְאִוְרֵי־תָא
יְסוּד חֲדָשׁ וְנִפְלֵא עַל הַפְרָשָׁה

הקב"ה מבקש מבני ישראל לשמור נשמתם כדי שתצא מן העולם נקיה

עבד כנעני, אבל אמה העבריה לא תצא בהם. וזאת מלמדת התורה לעם ישראל, אנא שמרו על הנשמה הקדושה והטהורה שבתוככם, שלא תצא חלילה בשן ועין, שחלילה לא תצא מן העולם לחזור למקומה ממנו חוצבה כשפגומים השן והעין שלה. הלא ידוע כי איברי הגוף הינם כנגד איברי הנשמה המתלבשת בהם, וכשאינו שומר עיניו או שאינו שומר פיו מלכת אחר תאוותיו, הרי שפוגם באיברי הנשמה, וחלילה וחס מגיעה לפני כסא הכבוד באיברים פגומים.

ועל זה אמרה תורה **לא תצא כצאת העבדים**, היתה שלא תצא כעבד בשן ועין, דהיינו עיניים פגומות או שיניים פגומות בתאוות האכילה הרמוזות בשן, שהם גורמים פגם לכל הנשמה, כי הם שורש החטאים ומהם נמשכת הטומאה לכל איברי נשמתו.

ראשי איברים פגומים מעכבים גאולת השכינה

כך הוא בפרט אצל כל איש מישראל, שהקב"ה מבקש ממנו שישמור על נשמתו בטהרה ולא יפגמנה חלילה בראיית העין או שאר תאוות הרמוזות בשן. וכמו שמעכתב גאולת נפשו של כל יחיד בפרטות נשמתו, כן גם בכלל ישראל, שע"י הפגם בעינים ובפה וכן בשאר איברים, מתעכבת גאולת השכינה.

וכך עורר בקדשו מרן הרה"ק רבי אלימלך

מליז'ענסק ע"ה (נועם אלימלך משפטים ד"ה וכי ימכור):

וכי ימכור איש את בתו לאמה וכו'. על דרך הרמז יש לפרש, דהשכינה נקראת בת כידוע (זוהר יתרו פה), ואמר הכתוב **כי ימכור איש, זה הקדוש ברוך הוא שנקרא ה' איש מלחמה, לאמה, חלילה 'שפחה כי תירש גבירתה'** (משלי ל כג). **לא תצא כצאת העבדים** בראשי אברים, פירוש, אם חס וחלילה תקלקל את האברים, שן באכילה, עיניים בראייה ושאר אברים, וגיד האמה בכלל צריך שימור גדול שלא ליתן מקום לאחוז כוחות הטומאה חלילה, ואם חס וחלילה תקלקל ותשחית האברים, או איך גרמת גלות השכינה שלא תצא מן הגלות המר.

בה בוראה וישתבח בה, ויתן לה שכר טוב בעידוני גן עדן, שעינוגים עילאיים כגון אלו לא ניתן להשיג כי אם בנשמה צחה ונקיה.

הזהרו על נשמתכם שלא יפגמו ראשי איברים שלה

מוסיף הרה"ק רבי נתן אדלר ע"ה רבו של מרן החתם סופר ע"ה, כי בדרך זו נפרש גם את דרשת חז"ל (קידושין טז) **לא תצא כצאת העבדים** בשן ועין וראשי איברים שבהם יוצא

וכי ימכר איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים (כ"א ז). בזוהר הקדוש (משפטים צו) דרשו: **וכי ימכור איש** זה הקב"ה. **את בתו** זו הנשמה הקדושה. **'לאמה'** להיות משועבדת תחת הגוף בעולם הזה. **אומר הקב"ה בבקשה מכם לא תצא כצאת העבדים** - שכאשר מגיע זמנה לצאת מהעולם ולחזור למקום ממנו חוצבה, שלא תצא מטונפת בעוונות, אלא שתצא לחופשי תהיה נקיה וברורה כדי שישמח

מילתא דפליאה

כשמספר בגנות אדם מצטרף חלילה לעד חמס לקיום עדותו

אל תשת ידך עם רשע להית עד חמס (כ"א א). מה מאוד יש להזהר שלא לקטרג על שום אדם מישראל, ואפילו אם חברו נהג שלא כהוגן יזהר מלדבר בגנותו, כי השטן אין לו נאמנות לקטרג בשמים על בן ישראל, וגם אם הוא מוסר עדות בבית דין של מעלה הרי אינו כי אם עד אחד, והתורה אמרה (דברים יז) **'על פי שנים עדים יקום דבר'**, ועצת השטן היא להמתין עד שימצא יהודי מספר רעה על חבירו, ואז הוא מצרף אותו אליו להיות כמו שני עדים כדי להכריע הדין לרעה, וזהו שהזהירה התורה **אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס**, 'רשע' הוא השטן, וצריך להיזהר שלא להצטרף עם השטן להיות עמו עד חמס כנגד יהודי אחר. ולכן גם כשצריך לגנות אדם רשע, יאמר בפירוש שאינו מגנה את האדם כי אם את מעשיו הרעים.

המלמד זכות על חבירו גורם טובה לעצמו

ובאמת כפי מה שנזהר מלדבר רעה על חבירו, הרי הוא גורם בכך טובה גם לעצמו, כי הרבה פעמים עומד האדם לדין בפני בית דין של מעלה על מעשיו, ואין הדין נפסק בשמים בלי הסכמת בעל דין בעצמו, וכמו שאמר **הבעל שם טוב ע"ה** שקודם גזר הדין שואלים להסכמת כל באי עולם, וגם את האיש הנדון בעצמו שואלים לדעתו, וכיון שהוא מסכים גוזרים את הדין על פיו, והסביר הרה"ק רבי נחמן מברסלב ע"ה (ליקוטי מוהר"ן תורה ק"ג) שבודאי אין אדם מסכים לחרוץ דינו לרעה, אלא שמביאים אותו מן השמים לידי טעות, ומגלגלים שישאלו אותו כעין זה על אדם אחר, והוא אינו יודע שבהבל פיו הוא גוזר את פסק הדין שלו בעצמו, וזהו שאמרו חז"ל (אבות פ"ג מ"ד) **'ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו'**, היינו שמבלי דעתו הוא עונה ופוסק על גזר דין שלו בעצמו, ולכן צריך האדם מאוד להיזהר שלא לחרוץ דין על שום אדם, כדי שלא להביא עצמו לידי סכנה.

ברזא דאח"ד רמזים נפלאים על סדר הפרשה

העוסק בתורה זוכה להשפעה מיוחדת של אור ה' ומעין מציאותו יתברך

שמעתי ממו"ר דודי רבי מכלוף ע"ה פירושם של דברים, 'עד שבא רבי עקיבא' הכוונה שבא ממתיבתא דרקיעא. שהנה הגמרא אומרת (חגיגה יד:) ארבעה נכנסו לפרדס, בן עזאי, בן זומא, ואחר - זה אלישע בן אבוה, ורבי עקיבא וכו', רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום.

מה ראה שם רבי עקיבא, ראה את המלאך מטטרו"ן, שלא עמד בפני אלישע בן אבוה, והלקוהו שיתין פולסי דנורא, איך אתה לא עומד בפני תלמידי חכמים. ואכן מה דרש מטטרו"ן שלא עמד בפני החכמים, פירשו בו שהגמרא מביאה (ב"ב קיט:) האם תלמיד שנכנס לפני רבו, האם צריך רבו לעמוד בפניו או לא. והגמרא מחלקת אם פליג ליה רביה יקרא צריך לעמוד בפניו, ואם לא פליג ליה רביה יקרא לא צריך לעמוד בפני התלמיד. לכן מטטרו"ן לא עמד, שהרי כאן לא פליג ליה רביה יקרא לאחר, ולכן לא צריך לעמוד בפניו כאשר נמצא הוא לפני רבו - הקב"ה. אבל למרות זאת בשמיים הלקוהו שיתין פולסי דנורא, ולמה, כי כבוד תלמיד חכם גדול כל כך, ואפילו לפני הקב"ה צריך לעמוד.

משום כך, כל זמן שהיה רבי עקיבא בבית המדרש לא דרש דרשה זו, כי אכן הבין שלא שייך לדרוש 'את ה' אלוקיך תירא' לרבות עוד מישהו שצריך להתיירא מפניו כמו מפני הקב"ה. אבל כשעלה לשמים וראה מה כבודו של תלמיד חכם שאפילו בפני הקב"ה צריך לחלוק לו כבוד ולעמוד מפניו, אמר, עכשיו אני דורש מה בא לרבות 'את ה' אלוקיך תירא', 'את' לרבות תלמידי חכמים. חזור שמעון העמסוני ודרוש כל אתי"ן שבתורה, כי אני ראיתי מה כבודו של תלמיד חכם בשמים, ונאה ויאה לרבות יראת תלמידי חכמים כמו יראת ה', וכמו שאמרו בפרקי אבות (פ"ד מ"ב) 'מורא רבך כמורא שמיים'.

ועולים הדברים עם האמור שתלמיד חכם העוסק בתורה נעשה חלק מעצמות אורו יתברך כביכול, עד שבמתיבתא דרקיעא ראה רבי עקיבא שניתן לדרוש 'את ה' אלוקיך תירא' לרבות תלמידי חכמים.

ומדרגות התחונות למעלות עליונות ולהשיג יתרון האור מן החושך.

אור שנברא בששת ימי בראשית נגנז בתורה

ובזה יומתק לן מאד דברי קודש הקדשים **הבעל שם טוב ע"ה** בביאור מאמרם ז"ל (חגיגה יב.) שהיה אדם הראשון צופה מסוף העולם ועד סופו על ידי האור שברא הקב"ה בששת ימי בראשית, וכיון שראה הקב"ה מעשיהן של הרשעים גנז האור לצדיקים לעתיד לבוא, וביאר הבעש"ט ז"ל שנגנז האור בתורה, והצדיקים הלומדים תורה לשמה בקדושה ובטהרה מתגלה להם האור הגנוז שעל ידה הם רואים מסוף העולם ועד סופו.

ההבדל העצום בין האור שיוֹרד על ידי קיום מצוה לאור שיוֹרד על ידי לימוד התורה

והביאור בדבריו על פי דברינו הנ"ל, שאכן הכניס הקב"ה אור עצמותו ומעין מציאותו בתורה הקדושה, ועל כן אין האור שמתגלה על ידי העסק בתורה כשאר האורות שיוֹרדים בזמן קיום מצוות התורה, שהרי בזמן שאיש ישראל מקיים מצוה כלשהי מקיף אותו אור פנימי, וכשהוא מהדר ומזדרז בה מקיף אותו אור מקיף, אמנם כשעוסק בתורה הקדושה יורד עליו אור מעין מציאות האמיתית של הקב"ה שבו אפשר לצפות מסוף העולם ועד סופו. וזה ביאור הפסוק (משלי ו ט) 'כי נר מצוה ותורה אור', שבקיום אחת ממצוות ה' יתברך יש נר מצומצם, 'נר מצוה', ואילו 'תורה אור', שעל ידי לימוד התורה יורד אור מעצמותו יתברך שמו.

כשבא רבי עקיבא ממתיבתא דרקיעא דרש לרבות יראת ה'

בדרך זו אפשר לבאר את דברי הגמרא (פסחים כב:): שמעון העמסוני היה דורש כל אתים שבתורה, כיון שהגיע ל'את ה' אלוקיך תירא' (דברים ו יג) פירש, עד שבא רבי עקיבא ודרש 'את ה' אלהיך תירא' לרבות תלמידי חכמים. מה הכוונה 'עד שבא רבי עקיבא', מהיכן בא, האם לא היה קודם בבית המדרש.

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (כא, א).

כשאישי ישראל יושב ועוסק בתורה הקדושה, מלבד עצם קיום מצות תלמוד תורה שהיא שקולה כנגד כל המצוות, וזולת ההשפעות הטובות היוֹרדות עליו משמי מרום וברכות המיוחדות ללומדי תורה, הרי הוא זוכה גם להשפעה מיוחדת במינה שהיא האור שבתורה, שאינה ככל ההשפעות היוֹרדות ממנו יתברך שמו לצורך בריותיו, אלא הוא מעין מציאות האמיתית שלו יתברך שמו לעד, והוא מה שמחלק האדון יתברך שמו מכבודו ויקרו ליראיו, כמו שהאריך בזה **רבינו משה חיים לוצאטו ע"ה בספרו דרך ה' (ח"ד פ"ב)**, והעוסק בתורה הקדושה בתנאים הראויים למעלתה הרי הוא מכניס אור גדול לתוככי נשמתו, אור ה' יתברך בכבודו ובעצמו, ובכך הוא משלים את כל חלקי נשמתו ומשיך תיקון והארה לכל הבריאה כולה.

רצון הקב"ה שיידבקו בו ולכן צמצם אלקתו בתורה ובכך ברא העולם ומלואה

בביאור הדברים יש להביא את דברים היסודיים שכתב **המאור עינים** (בחוקותי, וראה עוד בדבריו ריש פרשת בראשית) שהיות ורצה הקב"ה שיוכלו הברואים להתדבק בו יתברך בכל חלקי הבריאה, ומאידך הרי אי אפשר ליצור את הבריאה מעצמותו יתברך שהוא אור אין סוף בלי גבול ותכלית, שכן הנבראים הם בעלי גבול ותכלית ובאופן כזה לא יוכלו להתדבק בו, על כן צמצם הקב"ה את אלהותו בתורה, ואז ברא את הבריאה כולה על ידי התורה כדאיתא בזוהר (תרומה קסא. ובכ"מ) אסתכל באורייתא וברא עלמא.

כמו כן הוא באדם שהוא עולם קטן (תנחומא פקודי ג, תקו"ז תיקון ע' קל:) שגם הוא נברא בצלם אלקים של התורה כנרמז בפסוק (במדבר יט יד) 'זאת התורה אדם וגו', ומכיון שכח הפועל בנפעל (מו"נ ח"ב פ"ד), נמצא שבכל דבר יש חיות מהחלק האלוהי ממעל שהושם בתוכה, ועל ידי כך ניתן אפשרות לכל הברואים ולכל המקומות להתעלות מחשכת החומר

בזילין וקיריין

פרקי הדרכה ועבודה ה'

חומרת אש הכעס

עדיין בסטרא דמרה שחורה. וצריך לידע נאמנה כשיזדמן לו איזה ביטול, כגון לדבר עם בני אדם וכדומה במילי דעלמא, שזהו גם כן עבדות ה', וצריך לעבוד ה' בכל אופנים שבעולם, לא באופן אחד תמיד, כמאמר הכתוב (משל"ג י) 'בכל דרכיך דעה'. וצריך להיות תמיד בשמחה, והגם שמקצר לפי דעתו בעבדות ה' בכמה ענינים, ומצער את עצמו, אף על פי כן צריך להיות אחר כך תיכף בשמחה, ויהיה דעתו מעורבת עם הבריות וכו'. וכמו שאמרו חז"ל (תענית שם) אמר רבינא, אפילו הכי, מיבעי ליה לאיניש למילף נפשיה בניחותא, שנאמר (קהלת יא ז) 'הסר כעס מלבך'.

בירור הדברים במוחו וליבו מביא את האדם שלא יאבד הכל בכעסו

ועל כן יש לו לאדם לברר בליבו ובדעתו את הידיעה ש'אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה' (חולין ז), וגם כשקורה דבר מה שמסעיר את רוחו אין זאת כי אם שהכריזו עליו מלמעלה, וממילא לא יבוא לידי כעס. וכן אמרו בגמרא (יומא לח.) 'בשמך יקראוך, ובמקומך יושיבוך, ומשלך יתנו לך'. אין אדם נוגע במוכן לחבירו, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלוא נימא'.

כל העובר על האדם הוא בגלל שאינו שומר פיו כראוי

ומשכך יברח מאש הכעס, ולא יצא שכרו בהפסדו, ובפרט שכאשר אדם כועס הוא מוציא מילים שלא היה אומרם בשעה רגועה, ועל כן ישכיל בשעה זו וידום, ולא יצטרך לעבודה קשה לתקן את אשר עיוות בדיבורו כדברי הזוהר (פר' שמיני מא): 'כל עמל האדם לפיהו' (קהלת ו י), שהפסוק מדבר בדין של בית דין של מעלה, שיכל העמל' שעוברת הנשמה בעולם העליון, כל העונשים, הם 'לפיהו' בגלל פיו שלא שמר אותו כראוי.

ואף זאת צריך לדעת, כי לאדם הבא להיטהר עצמו מאותם ארבעה אבות נזיקין, עומד כוחם של האבות הקודשים ודוד המלך ע"ה, כמו שכתב בבית ישראל (שם) שכנגד ארבעה אבות נזיקין יש ג' אבות ודוד המלך ע"ה, והם הארבעה שומרים, ששומרים על האדם שלא יבוא לידי נזיקין, וזה ענין זכות אבות וכוחו ושל דוד המלך ע"ה שהלהיב לבות בני ישראל לה' יתברך.

להסתלק השכינה הנקרא שדה דחקל. 'שלם ישלם', פירוש יראה עצמו להיות שלם בנשמה, ואם קלקל כנ"ל ישלם אותו העבירה, אשר גרם הסתלקות השכינה 'המבעיר את הבערה'.

יש להזהר מן הכעס שלא יפסיד מדרגותיו הרוחניות

כדי שלא יצא שכרו בהפסדו, יש לו לאדם להזהר ולהתרחק ככל הניתן ממידה זו שיכולה לגרום לו להפסיד את מעלותיו הרוחניות, וכמו שאמרו (פסחים טו): כל שכועס, אפילו פוסקין עליו גדולה מן השמים מורידין אותו [מנלן, מאליאב, שנאמר (שמואל א' יז כח) 'ויחר אף אליאב בדוד ויאמר למה זה ירדת ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר, אני ידעתי את זדונך ואת רוע לבבך כי למען ראות המלחמה ירדת'. וכאשר הלך שמואל למשוח מלך מבני ישי עברו לפניו כל בני של ישי, ועל כל אחד אמר (שם טז ח) 'לא בזה בחר ה', שמשמע מזה שמעולם לא בחר בו. אך משהגיע אליאב כתוב (שם פסוק יז) 'ויאמר ה' אל שמואל אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיהו', כלומר, אמנם בעבר אכן בחר בו ה', אך לבסוף מאסתי בו. והסיבה שבשלה נמאס בעיני ה', מפני שהוא רגזן]. ואפילו אם הדבר נובע מכעס פנימי על עצמו שאינו לומד מספיק בדחילו ורחימו, אין זה ראוי וכמו שדרש הרה"ק רבי נפתלי מרופשיץ ע"ה בדברי הגמרא (תענית ד), האי צורבא מרבנן דרתח, אורייתא הוא דקא מרתחא ליה, שנאמר (ירמיה כג כט) 'הלוא כה דברי כאש נאם ה'. על ידי שלא עסק בתורה כראוי לו בדחילו ורחימו וכדומה, ושלא קיים מצות התורה כראוי לו, על ידי זה הוא בכעס על עצמו. וצדיק כזה אינו יכול להיות עם הבריות, רק הוא בפני עצמו עובד ה', לפי שכועס תמיד על עצמו על איזה ביטול שאירע לו, דהיינו לדבר עם הבריות במילי דעלמא וכדומה, לפי שמבטל מעבדות ה' אז, ולכן אי אפשר לו להתערב עם הבריות וכו'.

גם כשהכעס מגיע ממקום טוב יש להימנע ממנו

אבל דרך זה, הגם שהוא מדרגה גדולה, אף על פי כן אין זה אמת לאמיתו, והוא

כי תצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבער את הבערה (כב. ה).

כתב הרה"ק בעל הבית ישראל מגור ע"ה (פר' משפטים תשי"ז ד"ה כ), יש אש דקדושה ויש מסטרא אחרא ועל האדם להזהר בזה. 'אש תמיד תוקד על המזבח' זו אש דקדושה, ויש מנגד אש המחמם את האדם לדבר עבירה ומידות רעות, ועליהם נאמר 'כי תצא אש' שהאש מייקה וכן 'כי יבער איש' שזה ההיזק שמגיע מהאדם מחמת אש דסטרא אחרא.

ד' אבות נזיקין רומזים על ד' דברים המרחקים את האדם מהקדושה

המגיד רבי דוב בער ממעזריטש ע"ה היה אומר שכידוע יש ארבעה אבות נזיקין, וכולם רומזים על נזיקין המביאים את האדם להזיק לנשמתו, 'השור' זה הסתכלות לא טובה, שבזה תלוי כל הקדושה כפי שדרשוהו בספרן של צדיקים 'איה הקדושה היא בעינים' היכן נמצאת הקדושה וכיצד יכול אדם להשיג אותה, הוי אומר 'היא בעינים', שכאשר שומר את עיניו מראות ברע וזכה להגיע לקדושה של מעלה. 'הבור' זה ההולך בלי תורה, וכמו שאמרו 'אין בור ירא חטא' וממילא יכול להגיע לנזקים רוחניים. 'המבעה' זה השן, הרומז על תאוות האכילה שיש לו לאדם לשמור עצמו שלא להתגשם חס ושלום. 'וההבער' זו מידת הכעס הבווערת באדם שהיא העולה על כולם בגריעותה ובנזקיה.

[וכתב בדגל מחנה אפרים (בפרשתנו ד"ה כי תצא): כי הקדוש ברוך הוא שולח אש התלהבות גדול לעולם לעבודתו וזר אל יתערב, כי נשפט באש השכינה מכח התלהבות ואהבה גדולה אשר מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, וכל זה לפי המקבלים אם חס ושלום המקבלים אינם רוצים לקבל השפע לעבודתו באש, אז חס ושלום מתהפך לדין ועושה דין בו, ובאדם מתהפך לכעס. וידוע שעל ידי כעס מסתלק הנשמה מהאדם וכו'. וזהו 'כי תצא אש' מאת הקדוש ברוך הוא התלהבות גדול לעבודתו, 'ומצאה קוצים' בני אדם שאינם הגונים שאינם יכולים לקבלו, ונאכל גדיש' כנ"ל, כי נהפך למשחית ונאכל גדיש היא הנשמה אשר האדם קונה לעצמו כנ"ל, 'או הקמה' היא הנשמה גדולה שירש מאב ואם, 'או שדה' או יכול להיות לעשות פגם



ובהרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א



באור החיים תולדות רבנו הק'

פרק רביעי: שנות בראשית סוערות אור זרח לישראל

בעיצומן של שנות אימה אלו, זרח בחושך אור לישרים ונולד במרוקו מי שעתיד היה להאיר את עיניהם של ישראל מאז ועד היום. נר ישראל, נשמה מניצוץ משיח בן דוד. מאור חיים לארץ ולדורים, לדורו ולדורות.

רבי משה ב"ר חיים בן עטר

בנו של רבי חיים בן עטר הזקן מסאלי, רבי משה, אף הוא תלמיד חכם מופלג היה. בנו, רבינו ה"אור החיים" ז"ע, מזכיר את שמו תמיד בתואר "החכם השלם".

מתוך אגרת תודה ששלח לו אחד מגדולי יהדות מרוקו, הגאון רבי יעקב אבן צור זצ"ל, מצטיירת דמותו של רבי משה כתלמיד חכם מופלג שגם עסק בחסד ללא גבול, בעל מידות נפלאות ומי ששימש כמשען ומשענה לנשברי לב, ששאו ממנו עידוד וחיוזוק.

"ידיד הוגה בדת הנאמנה/ בפיו תמיד מחודדת שנונה/

עדי נדף שמו הטוב כמו מור/ למרחוק בכל עבר ופנה/

קנות חכמה יקרה מפנינים/ הלא בחר ולו שם בתבונה/

בטוב מדות מדובר בו נכבדות/ וגם כל מעשהו באמונה/

ברוב חסדו מעודד נשברי לב/ אשר עורכים למול פניו תחינה/

נתיבי דת טהורה מהלכיו/ וגם צלל בים תלמוד ומשנה/

צפונים הם אמריה בלבו/ בכל יום גם בכל רגע ועונה/

ואל דרך גמילות חסדים/ מאד ירוץ ובוא ברנה/

רצון מלכות מאד ימתק לחכו/ וראוי הוא שרות עליו שכינה..."

נשמה נשגבת

בשנת תנ"ו נתמלא ביתו של רבי משה בן עטר אורה בהולדת בנו, אשר נקרא בישראל על שם זקנו הקדוש "חיים", הוא רבינו חיים בן עטר הנודע לדורות על שם ספרו "אור החיים". מעט יותר ממאתיים שנה אחרי הגיעם של חכמי קסטיליה לספרד כגולים נרדפים, יצא מחלציהם הנודע והמפורסם שבצאצאיהם.

השמחה היתה גדולה במשפחת בן עטר כי בן ניתן להם, ילד יולד להם. איש במרוקו לא העלה בדעתו, לא כעת כמובן, ואף לא בעשרות השנים הבאות, כי נשמה גדולה ונשגבת, נשמה כוללת, כזאת השייכת למרום פסגת קדושת כנסת ישראל, השתלשלה ובאה כעת לעולם.

"ועל שרשים אלו וכיוצא בהם שעבדו מלך עליון בהתלהבות וייחודים ומסירת נפש כמעט שלא נמצא בימי התנאים כך. היו כמה שבחים ששיבח מרן האלקי האר"י את נשמת הרח"ו, ששרשו היה יקר מאוד כלול מהרבה נשמות צדיקים וחסידיים ובשרש זה תלויה הגאולה ודי ביה, וגם נשמת האלקי הקדוש הגאון מוהר"ר ר' חיים בן עטר היתה תלויה בזה השורש וגם עליו הרבה שבחים מרן האר"י, אבל לא מזה השורש של ר' עקיבא..."

עוד שנים רבות צריכים היו לחלוף עדי הכיר העולם מי היה הילד היולד כעת!

פניני אור החיים

לדעת איך להתנהג

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם:
(כא א)

פרשת השבוע פותחת במילים 'אלה המשפטים אשר תשים לפניהם'.

רגע, ואת כל התורה לא צריך לשים לפניהם? ומה ההדגשה 'אלה המשפטים אשר תשים לפניהם'?

אומר האור החיים הקדוש: ודאי מצווה ללמוד את כל התורה כולה. אפילו הלכות שאינם נוגעות לחיי היום יום. כל חלק בתורה הוא חשוב מאוד.

אבל יש דברים שאותם הכרחי ללמוד. הם בעדיפות ראשונה. כל אחד מוכרח ללמוד אותם כדי לדעת איך להתנהג.

עדיין אפשר להיות יהודי טוב בטרם תדע הלכות 'קידוש החודש' או לימוד הלכות מסוימות בחושן משפט. תהיה לך שאלה, שאל את הרב. אבל אדם שלא יודע שצריך לשבות בשבת או שאסור לאכול מאכלי טריפה, זה הרי נורא ואיום. איך יידע מה לעשות אם לא למד.

'אלה המשפטים!' הדינים הנוגעים לחיי היהודי, 'תשים לפניהם'. דינים אלו הכרחיים לכל אחד ואחד לדעת, וכלשון האור החיים: **וזולת זה אינם בני ברית התורה.**

נלמד את ההלכות הנוגעות ליום יום, לשמור ולעשות ולקיים!

נשמה שנתת בי

אם בגפו יבא בגפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו: (כא ג)

במהלך ארוך, מאיר האור החיים הקדוש את עינינו על עניין עבד נרצע, שכולו מרמז על הייעוד הרוחני של האדם.

על הפסוק 'אם אדוניו יתן לו אשה' מביא האור החיים הקדוש ש'אשה' היא רמז לנשמה, ובנים רמז למעשים טובים שאדם מסגל לעצמו.

אך מדוע אמרת התורה אם 'בעל אשה הוא'. האם האדם, הוא בעל הבית על נשמתו?

אומר האור החיים הקדוש:

כאן רמזה התורה סוד גדול!

כשאדם עושה מעשים טובים הוא ממשיך על עצמו נשמה קדושה.

בהמה וטורת כפי שהיא. אדם שזוכה במעשיו הטובים, מוסיפים לו עוד ועוד בדרגות הנשמה.

כזה אדם, אכן ראוי להיקרא 'בעל אשה', כיוון שבמעשיו הטובים הוא גביא על עצמו את נשמתו הקדושה.

תשוקה לעבודת ה'

ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי: (כא ה)

ידועים דברי האור החיים הקדוש בפרשה, שכל עניין עבד עבדי, מרמז על יחסי הגוף והנשמה, וחובת האדם בעולמו.

בעבד יש מושג של 'עבד עברי', טוב לו ונה לו להישאר עבד והוא אינו חפץ כלל להשתמט מהעבודות.

אומר האור החיים הקדוש: 'אם אמור יאמר העבד, אם יאמר יהודי, עבד ה', 'אהבתי את אדוני' - אני אוהב את רבנו של עולם, אני חפץ לחיות בצורה רוחנית, לעשות רצון ה' ולקיים מצוותיו.

מה שכרו?

ועבדו לעולם!

גם בעולם הבא יבחר בו ה' להיות לו לעבד נאמן. כמו המלאכים, עושי דברו.

הקב"ה אומר לו, אתה כל כך רוצה להיות עבד ה', בוא ותהיה.

תאות לבו נתת לו.

תכבד את העני

אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימונו עליו נשף: (כב כד)

לתת צדקה לעני, זה דבר גדול מאוד.

מוסיף האור החיים הקדוש פרט חשוב:

'אם כסף תלוה את עמי, את העני עמך, עליך לזכור דבר נוסף: **'לא תהיה לו כנשה'.**

נושה, לשון התנשאות. אל תנשא עליו. אל תתנאה על העני.

בסך הכל הקב"ה נתן לך יותר ממה שאתה צריך, כדי שתתן לעני מכסף, ומה יש לך להתנאות עליו.

משלו אתה נתן לו...!

כל זמן שהנר דולק

אם הבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו: (כב ח)

הקב"ה מפקיד ביד האדם את הנשמה.

נפש האדם מגיעה ממקום גבוה מאוד, מאורו של הקב"ה, וכפי שנאמר בתהילים 'נשמה אור כשלמה'.

ומכאן שנפש האדם משולה לבגד.

אומר האור החיים הקדוש דברי מוסר נוקבים:

המשך בעמוד ג'



ספיר ויהלום פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

מי מפרנס את מי

מגדולי תלמידי רבן של ישראל מרן ה'חתם סופר' זצ"ל, ומבחיירי תלמידיו, היה הגאון הקדוש ר' הלל מקולומייתא זצ"ל, אשר לימים האיר את עיני ישראל בקדושתו ותורתו.

אולם המעשה הבא אירע דווקא בצעירותו, כשהסתופף בצל הישיבה המעטירה בפרשבורג, ועשה לילות כימים בחשקו ואהבתו לתורת ה' התמימה. אז, היה הוא צורב צעיר בשם 'הלל ליכטנשטיין', עילוי שכיתת רגליו וגלה למקום תורה מתוך רצון לדבוק באורו הזך של החתם סופר.

כמנהג אותם ימים, נהגו תלמידי הישיבה לבסס את קיומם היומיומי על טוב לבם ואהבת התורה של אנשי העיר, ולקבל את מזונם מדי יום ביומו על פי הסדר שנקבע, כל אחד אצל 'בעל-בית' אחר שזכה להיות מתמכין דאורייתא.

בין בעלי הבתים בעיר היו אוהבי ומוקירי תורה ולומדיה, כאלה שפתחו את כל חדרי לבם לבני התורה וראו בכך זכות עצומה. ולצידם גם עמי הארצות, שראו בכך אילוץ וכורח המציאות בהיותם נמנים על תושביה היהודים של העיר.

אגב, מסופר שהיה פעם אחד מתושבי פרשבורג שהיה 'חכם בעיניו', והוא הרבה להתקוטט עם הבחור שהגיע לאכול אצלו. הבחור היה בחור תמים וירא שמים, והיזכר עם המארח שלו לא היו לרוחו.

למארח היו טענות ומענות שהוא לא אומר מספיק דברי תורה בסעודה, הוא אומר אבל לא ברמה גבוהה כפי שהוא רוצה. וכשהבחור היה אומר הוא היה מתנווכח איתו. בקיצור, הוא היה מוציא לו את הטעם מהאוכל.

הבחור לא התלונן ולא כלום. אבל המארח עצמו יום אחד פוגש את רב העיר וראש הישיבה, את ה'חתם סופר', והוא מתחיל להתלונן בפניו על הבחור שמגיע לאכול אצלו. המארח מביא לו כל מיני דוגמאות לדברי תורה שהבחור אמר, ועד כמה זה לא מצא חן בעיניו.

החתם סופר הבין היטב עם מי יש לו עסק, אך לא הגיב. ואז, בין הטענות אמר המארח: 'שמעני רבינו: אני במקום לקבל אלי 'בחור' - קבלתי 'בור', הוא הוריד את האות ח' - ובמקום בחור נהיה בור, דהיינו עם הארץ.

כאן כבר לא יכול היה החתם סופר לשאת את ביזוי כבוד התורה, והוא ענה לו נחרצות: 'לבחור חסר ח' - האם מהבחור צריך להוריד את האות ח'? מה פתאום? ממך צריך להוריד את האות ח'. אתה חושב שאתה 'מוחזיק' את בחורי הישיבה? אתה מוחזיק? מה פתאום: אתה 'מוזיק'. עם כל הצער והעגמת נפש שאתה נותן לבחור אצלך - אתה לא מחזיק אלא מזיק.

כך השיב החתם סופר בדברים כדרכנות, לאותו איש יהיר שהציק לבחור שאכל אצלו.

נחזור לרבי הלל מקולומייתא, המארח שאצלו סעד הנער הלל דווקא נמנה על אלה שהעריכו את לומדי התורה וחפצו לתמוך בהם ככל יכולתם, אולם בסכלותו התייחס לכך כאל מישור נוסף, אחד מני רבים בחייו.

בכל המישורים בחייו, הן האישיים והן בתחום העסקים, נהג העשיר בקפדנות רבה בכל הנוגע לשמירה על לוחות הזמנים שקבע. כך נהג עם עובדיו ושכיריו, בדרך זו חינך את בני ביתו, ולמגינת הלב זו הדרך בה ציפה שינהג בן התורה הסועד על שלחנו. הוי אומר - שעות הארוחה הינן קודש קדשים, ואוי לו לבחור אם יהיו לאַחַר ולו שעה קלה.

הנער הלל ידע זאת, ועשה הכל כדי שלא לעורר עליו את חמת מארחו. הוא ניווט את יומו וניהל את סדריו בהתאם לסדר היום ושעות הארוחה בבית הגביר, ומדי יום התייצב בקפדנות בזמן המיועד, והחיה את גופו בסעודה שהעניקה לו את הכוחות להתעלות במעלות התורה והיראה.

אחרי הכל היה הלל מתמיד ששמר על הזמן שלו, וזה דווקא מצא חן בעיניו. בפרט שהיו בתים שסבלו מסחבת, האוכל היה תמיד מוכן באיחור ומוגש באיחור, ובינתיים הבחור היה מסתובב מחוץ לבית מבוש ומחכה שיקראו לו לבוא לאכול, ולפעמים זה היה מתעכב משך זמן רב והיה ביטול תורה. לכן לא היה אכפת להלל מהתנאי, וכך העניין זרם על מי מנוחות, להלל היה מקום טוב לאכול בו, ולמארח היה בחור שהתנהג לפי הכללים ושמר על לוח הזמנים הקפדני.

ויהי היום, והנה סערה הישיבה.

לא סערה פוליטית כזו או אחרת חלילה, ולא רכילות שסחפה את שולי המחנה, לא מחלוקת עכורה, ואף לא נידון מעניין שעל סדר היום. היתה זו סוגיא שהסעירה את המוחות כולם, איתגרה את טובי הלמדנים וגרמה לכך שחבורות חבורות עמקנים וחרויים ניצבו להם במשעולי בית המדרש, פלפלו ונופפו באגודליהם במרץ, מנסים למצוא את הדרך הנכונה בעומקה של סוגיא.

הצורב הצעיר הלל ליכטנשטיין, אשר שמו יצא לו זה מכבר כעילוי מבהיל וכל כולו היה שקוע בתורה הקדושה, אף הוא כמובן השתתף באופן פעיל בדיונים הנרחבים, ואף מצא לו זמן לאחר מכן לשבת להתייגע עוד, לנסות בכל זאת לפצח את צפונות הסוגיא במקום ששאר הלמדנים לא הצליחו.

מפה לשם חלפו כמה שעות יקרות, ולפתע התנער הנער והביט בשעונו בדאגה. שעת הארוחה, מתברר, חלפה עברה לה זה מכבר, והוא אנה הוא בא? הלא קיום הגוף נדרש הוא לשם קיומה של הנפש, ואם לא יוכל להזין את גופו בסעודה - כיצד יצליח להמשיך ללמוד ולעבוד את קונו?

למרות זאת, ניסה הלל את מזלו ופנה לבית הגביר.

שם, כצפוי המתין לו הגביר כשידיו מונחות על מותניו במורת רוח ופניו אומרות הכל. בשצף קצף פנה אליו והוכיח אותו על הזלזול בזמנים, על חוסר ההתחשבות ועוד, כיד ה' הטובה עליו.

הנער לא אבה להתנוכח, אלא נותר בשתיקה, סב על עקביו ופנה בחזרה לישיבה, כבר באותו יום נמצא עבורו סידור אחר, אצל בעל-בית שמידת הערכתו לתורה גדולה היתה בהרבה משל זה האחרון, ובא לציון גואל.

אך הנה, מאותו יום ואילך החלו עסקיו של הגביר באורח פלא לצנוח, להתרסק ולרדת לטמיון. מפעליו נסגרו בזה אחר זה, רצף של טעויות עסקיות הובילו אותו כמעט לפשיטת רגל, ורק ברגע האחרון תפס את עצמו, וכמו כל יהודי טוב רץ לקברניטה הרוחני של העיר - הלא הוא מרן החתם סופר.

החתם סופר שומע את היהודי וברוח קדשו שאל אותו: 'האם יש לך בחור שאוכל אצלך בצהריים?'

אומר לו האיש: 'עד לפני תקופה קצרה היה: 'והיום? שואל החתם סופר. 'לא' - הוא עונה, 'היה לנו אירח אי הבנה, והוא הפסיק להגיע.'

'אי הבנה?' שואל החתם סופר: 'אולי פגעת בו? אולי העלבת אותו?' החתם סופר לא המתין לתגובתו, אלא הורה לו על אתר בטון נחרץ: 'לך תפייס אותו!'

הלה, אשר קלט כי כמו ידיו הביא על עצמו את הצרה, החיש את צעדיו לישיבה ותר במהרה אחר הבחור הלל ליכטנשטיין, כשהוא מפציר בו בדמעות כי יסלח לו על שהפסיק לפרנסו ולספק את מזונו כפי שנהג עד אותו יום.

'אתה הפסקת לפרנס אותי?' תהה הנער, והמשיך בטון שאינו משתמע לשתי פנים: 'לא ולא! אני הוא זה שהפסיק לפרנס אותך!' דבריו היו לחידה בעיני הגביר, ובן העלייה הואיל לפרש את דבריו הסתומים. 'הקב"ה זן את כל העולם בטובו בחן ובחסד וברחמים, לכל אחד הוא מכין פרנסה, לכל אחד הוא מכין את מה שהוא צריך. גם לי הקב"ה דואג, והיות שאני עוסק בתורה ואין לי זמן להתעסק בפרנסתי - הרי שהקב"ה שם אצלך בפקדון גם את הפרנסה שלי. אתה עשיר לא בגללך, אלא בגללי, בגלל שאתה נותן לי לאכול.'

כאשר אתה עושה את תפקידך בנאמנות, הרי שאתה מרויח וגם אתה יכול להנות מהעשירות. אני לא אוכל משלך, אני אוכל משלי, כי הכסף שלי נמצא אצלך בפקדון ואתה אוכל משלי, כי אתה זוכה לעשירות בזכותי, ואתה יכול גם ליהנות מהפקדון שלי. המשיך ר' הלל ואמר:

כל עוד שנתת לי לאכול - זה עבד. אבל ברגע



פניני אור החיים

המשך מעמוד א'

אם חבול תחבול שלמת רעך. קורה ואדם ממשכן את נפשו, נעשה בעל חוב בגלל חטאיו. 'עד בוא השמש תשיבו לו', כל זמן שלא באה השמש, כל זמן שהאדם חי, יש לו הזדמנות לעשות תשובה.

עד בוא השמש, שלא יהיה חלילה מאוחר מדי! כל זמן שהנך דולק אפטר לתקן. תשב אנוש עד דכא, עד דכדוכה של נפש.

ברוך אתה ה', הרוצה בתשובה:

אפילו אצבע קטנה

ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך: (כג יג)

האדם עשוי מרכ"ח אברים וס"ה גידים. ואפילו על אבר אחד קטן הוא אינו מוכן לוותר. אדם מוכן להשקיע רופאים ורפואות כדי להציל אצבע אחת קטנה ברגל.

אומר האור החיים הקדוש: רמ"ח מצוות עשה, הם כנגד רמ"ח איבריו של אדם. וס"ה מצוות לא תעשה הם כנגד ס"ה גידים.

אומרת התורה **'ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו'**. לא כתוב ואשר אמרתי אליכם, אלא **'ובכל אשר אמרתי אליכם'**.

אל תאמר אנשה 'פחות או יותר' את מצוות התורה, או אקיים את 'רוב' המצוות.

כל מצוה היא שמירה כנגד איבר אחר.

האם מישהו יסכים לוותר על איבר אחד חלילה. ודאי שלא.

מקימים את המצוות בשלמות.

ובכל אשר אמרתי אליכם - תשמרו!

הסומך גאולה לתפלה אינו ניזוק כל אותו היום, ושאל ר' זירא, "אנא סמכי ואיתוקי", וענו לו: במה ניזוקת, בכך שהוצרכת להביא בשמים לפני המלך, והרי ראוי לשלם ממון רב על ראיית פני המלך, שהרי אמר רבי יהודה "לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכ" וכו'.

והנה יש להקשות, שהרי היה יכול לראות את פני המלך בלי לשלם כלום, ועל זה טען שהוזק, ומה ענו לו חבריו, אלא בהכרח, אף שניתן היה לראותו בלא תשלום, מכל מקום טוב יותר לקיים מצוות חכמים בשכר ולא בחינם. ונמצא שהרוויח במה ששילם על עשיית מצוה.

ועוד כתב באגרא דפרקא (אות רמא), שמתעם זה נהגו אנשי מעשה הקדמונים, כשכיבדו אותם בכיבוד מצוה - כגון ברית מילה או עלייה לתורה - היו נותנים דבר מה לצדקה, בכדי שלא תהיה המצוה בחינם.

(מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

ש'חינם' היינו כוחות הטומאה, שהם בבחינה זו, כי דברי טומאה באים בחינם, ואילו על מצוות ומעשים טובים יש לשלם.

ואלו דבריו: "ואומרנו תיבת 'חנם', לרמוז על יד מי תהיה היציאה, על ידי 'חנם', שהוא ס"מ וחיילותיו שהם נרמזים בתיבת 'חנם', כאומרם בספר **'הזוהר הקדוש'** (ח"ב קכח). כי במילי דמגנא הוא זינייהו דההיא סטרא, ולזה לא שלטי בדבר מצוה שעושה האדם בדמים יקרים. וכן תמצא שכל דבר טומאה בא בחינם, מה שאין כן דבר מצוה וקדושה צריך להם טורח גדול ודמים יקרים".

וזה לשון הזוהר: "מאן דבעי לאשתדלא במצוות ולאשתדלא ביה בקוב"ה, אצטריך דלא ישתדל ביה בריקניא במגנא, אלא איצטריך ליה לבר נש לאשתדלא ביה כדקא יאות כפום חיליה... דלא זכי בההוא עובדא כלל לאמשכא עליה רוחא דקודשא אלא באגר שלי"ם".

פירוש: מי שחפץ לעסוק במצוות ולהידבק בקדוש ברוך הוא, צריך שלא יעסוק בזה בריקנות ובחינם, אלא צריך שישתדל בו כראוי לפי כוחו, שכן אין זוכה להמשיך עליו רוח הקודש אלא בתשלום מלא.

וכך העתיק וחזק את הדברים הללו בעל **ספר 'חרדים'** (בהקדמה, בתנאי הששה עשר לקיום המצוה), שכתב: לא יעשה את המצוה בחינם, אלא יקנה בשכר שלם ולא יקפיד כלל, וזאת בכדי להעביר רוח הטומאה, וכדברי הזוהר הקדוש.

וכתוב **'בנועם אלימלך'** (פר' בא ד"ה ולקחו מן הדם): "מצוה שבא לו בחינם, בלא טורח ובלא מעות, לאו מצוה בשלימות".

וה'חיד"א' כתב בספרו **'פני דוד'** (פרשת חיי שרה), שזוהי הסיבה שלא רצה אברהם אבינו לקחת את מערת המכפלה במתנת חינם, משום שהמצוה "בעי למקני לה באגר שלי"ם" כמבואר בזוהר הקדוש.

ובספר **'כף החיים'** (סי' תנד ס"ק לט) הביא בשם האר"י הקדוש, שכאשר היה קונה חפץ מצוה, כגון תפילין או אתרוג, לא היה מקפיד כלל לדעת את מחירו, אלא היה פורע כל ששאל המוכר בפעם הראשונה, והיה אומר למוכר: "הרי המעות לפניך, קח כל מה שתרצה", וכל זה על פי דברי הזוהר הנ"ל, שעל מצוה צריך לשלם את כל דמיה.

וכן הביא בספר **'נוהג כצאן יוסף'** (הלכות סוכה וארבעת המינים עמ' רצא), וכן כתב בספר **'מועד לכל חי'** (סי' מג אות כג), שהמעייין בזוהר הנ"ל, יראה וייקח מוסר שלא לברך על אתרוג שבא במתנת חינם, וחששם הוא כי אז יש לקליפה יניקה חלילה מאותן מצוות, ולפי דברי הזוהר הנזכר אינם יוצאים ידי חובתם אם אינם משלמים.

ובספר **'שדי חמד'** (מערכת המ"ם כלל קצח, ח"ה) האריך לבאר ענין זה שאין לקיים מצוה בחינם. וכן כתב **'ביאגרא דפרקא'** (אות שיג) בשם הזוהר הנ"ל, שהמצוות צריך לקנותם "בלאגר שלי"ם" ולא לעשותן בחינם, ואף הרחוב לומר שאפילו מצוות חכמים ואזהרתם צריך לקנותן בשכר מלא.

והביא ראייה מדברי הגמרא (ברכות ט): "כל

שברוב כסילותך וויתרת על הזכות הכבירה הזו, ונתת לי להבין שאני אוכל משלך, את זה אני כבר לא רוצה, אני רוצה לאכול משלי, ולכן פניתי לאכול אצל אחרים. כמובן, שמאז פסק השפע האלקי לו זכית עד אז, והחלה מפלתך. שכן בשמים ראו שאתה לא יודע איך להתנהג עם הכסף שנתנו לך כפקדון, ומשכו את הפקדון והעבירו את זה למשפחה שאצלה אני אוכל היום, שהם כבר כן יודעים איך להתנהג עם הפקדון.

הרעיון הזה מופיע בדברי רבינו **'האור החיים'** הקדוש זיע"א בפרשת השבוע, התורה הקדושה מצוה אותנו: **"אם כסף תלוה את עמי את העני עמוך לא תהיה לו פנשה לא תשימון עליו נשך"** (כב, כד), ועל כך כותב רבינו: "פירוש, אם ראית שהיה לך כסף יתר על מה שאתה צריך לעצמך, שאתה מלווה לעמי, תדע לך שאין זה חלק המגיע, אלא חלק אחרים - שהוא העני עמך. ובוזה רמו כי צריך לפתוח לו משלוי".

עוד ממשיך רבינו וכותב, ועלינו לקחת את הדברים לתשומת הלב: "ואולי כי רמו לו גם כן שלא יתנשא ויתגדל על העני בראותו כי הוא הנותן לו, והוא אומר 'לא תהיה לו כנושה', לשון נשיאות ומעלה, כי משלו הוא נותן לו".

אם אדם רואה שיש לו הרבה כסף, יותר ממה שהוא צריך לצרכיו הרגילים, והוא מלווה כספים לנצרכים - עליו לדעת שזה לא כסף שלו שהוא נותן בהלוואה - זה כסף של מקבלי ההלוואה שנמצא אצלו בפקדון, פקדון מיוחד בכדי שהוא ילווה את זה להם.

ולכן מזהיר הפסוק ואומר: "לא תהיה לו כנושה" - תיזהר ותישמר לא להתנשא ולהתגאות על העני, כאילו אתה עושה לו טובה במה שאתה מלווה לו, במה שאתה נותן לו. כי האמת היא שזה כסף שלו שנמצא אצלך בפקדון, פקדון שמשמים נתנו לך בכדי לעשות עם זה מצוות ומעשים טובים.

טורה וכסף בשביל מצוות

הרבנית של הרה"ק רבי יהודה לייב אשלג זיע"א, בעל **'היסולם'**, סיפרה מימי מגוריהם בוורשה: שנה אחת לפני חג הסוכות היה מחסור באתרוגים. אתרוג בוורשה עלה הון תועפות וביתנו ריקם. אמר הרה"ק בעל הסולם: לכי ומכרי את התכשיטים שלך ונקנה אתרוג בדמיהם. כיון שראה כי עשיתי כמצוותו, וזרחו פניו כאור החמה מרוב גיל וחדוה והרעפי על ראשי ברכות עד בלי די.

ביום הראשון של החג כשנודע ברבים שיש אתנו אתרוג, נהרו יהודי וורשה בהמון לזכות במצוה. אלפים צבאו על פתח מעוננו לברך על נטילת לולב, ויש מהם ששיגרו אחר כך בימי חול המועד דורות לביתנו מתוך הכרת טובה וכדי להיות שותפים במצוה. כך חזרו אלי התכשיטים שמכרתי במילואם (מרבצי תורה מעולם החסידות ח"ז עמוד רכח).

על הפסוק (שמות כא ב): **'כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעת יצא להפשי חנם'**, מביא רבינו **'האור החיים'** הקדוש זיע"א בדרך רמז

מתיבתא אור החיים

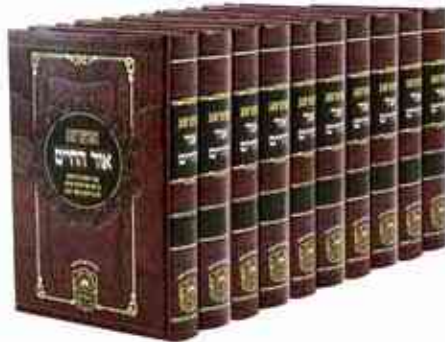
משמע במסכת שמחות (בריייתות מאבל רבתי פ"ג) שאמרו 'שישים זו היא מיתת כל אדם'. ובדברי הראשונים מבואר שגרסו כן גם בדברי הגמרא במועד קטן 'שישים מיתת כל אדם', וכן נקטו הרבה מן המפרשים כדברי רבינו. ובהגהות **יעב"ץ** (מו"ק שם) כתב שגם לפי הגירסא שאמרו 'מיתה בידי שמים' אין הכוונה כמו בשאר מקומות למיתה בתורת עונש, אלא הכוונה למיתה טבעית, ולא אמרו 'מיתת כל אדם' כיון שיש הרבה יוצאים מן הכלל ומתים אחר שישים.

וכן מבואר עוד באבות (פ"ה מ"א) שאמרו 'בן שישים לזקנה' וברע"ב (שם) הביא דברי הגמרא במועד קטן שלמדו מן הכתוב 'תבא בכלח אלי קבר' 'בכלח' בגמטריה שישים. ובתוספות יום טוב (שם) הקשה מדברי הגמרא 'שישים' הוא מיתה בידי שמים, ותיירץ שדברי המשנה הם לפי פשט הכתוב ששישים הוא מיתת כל אדם.

ובהילולא דרבי (ז. מדפי הספר) תירץ דברי רבינו לפי דבריו לעיל שפירש מה שנאמר 'ובשביעית' לומר שפעמים עובד אף בשביעית אם נמכר באמצע השנה עיין שם. ואף כאן יש לפרש שאף שעיקר שנות חיי האדם הם שישים, אבל ברוב הפעמים ישלים את עבודת ימי חייו גם בתוך העשר השביעי.

והנה מה שכתב רבינו: בן שישים שנה הוא זמנו של אדם. מקור דבריו בדברי הגמרא במועד קטן (כח): שאמרו שם מת בחמשים שנה זו היא מיתת כרת וכו' שישים זו היא מיתה בידי שמים אמר מר זוטרא מאי קרא דכתיב (איוב ה כו) 'תבוא בכלח אלי קבר', 'בכלח' בגמטריה שיתין הוו, ע"כ. והקשו המפרשים שבדברי הגמרא שם מבואר שמיתה בגיל שישים היא מיתה בידי שמים ואם כן אינה מיתת כל אדם.

אמנם דברי רבינו מבוארים לדעת היש מפרשים המובא בתוספות (שם ד"ה ומיתה) שכוונת הגמרא היא מחמשים עד שישים, ו'שישים' עצמו אינו כלל, ולפי זה 'שישים' הוא מיתת כל אדם. וכן



כתב רבינו (שמות כא ד): עוד נראה לפרש הפרשה דרך רמז כי תצוה התורה להאדם לשום לפניו בתמידות כל הדברים האלה בין עיניו והוא אומר אשר תשים לפנייהם שתמיד ישים האדם עיניו זה לפניו. והוא כי תקנה עבד עברי הלא ידעת כי האדם נחלק לשנים חלק אחד רוחני והוא העיקר וחלק אחד גשמי שברא ה' לנשמה לשמשה שבאמצעותו מקיים כמה מצות אשר צוה ה' ולו יקרא שם עבד כי אינו אלא שמש לנפש שבשבילה יקרא אדם כמו שאמר הכתוב (שמות ל) 'על בשר אדם לא וגו' שזה יגיד כי לא הבשר יקרא אדם, וכן אמר 'אדם אתם' (יחזקאל לד) אתם קרויים אדם ולא אומות העולם (ב"מ קיד). שאין להם נפש רוחנית, ולזה תצוה התורה להאדם כי תקנה עבד עברי פירוש עובר כי אינו קיים לעד כי מי גבר יחיה ולא יראה מות על דרך 'כצל עובר' (תהלים קמד), וזמן קביעתו הוא עד ס' שנה על דרך אומרו (איוב ה) 'תבא בכלח אלי קבר', ואמרו בש"ס (מו"ק כח). כי בן ס' שנה הוא זמנו של אדם ללכת כחושבן בכלח שאז הוא כעלות גדיש, וזה הוא אומרו שש שנים פירוש כל ימיו הם שישים, והגם שאמר שש יש חשבון שיכלול כללות א' וכאן כולל העשירי, ובשביעית פירוש בעשר שנים השביעית יצא לחפשי העבד על דרך אומרו (תהלים פח) 'במתים חפשי'.

גם אתם זכייתם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו

למייל המערכת m028039999@gmail.com

או לפקס 02-5385689

או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל



אור הישועות מכתבי הלומדים

התפילה שהחזירה את בני לחיים

רציתי לשתף את הקוראים בעוצמתה של תפילה בציונו של הצדיק, רבנו חיים בן עטר זצ"ל, בעל ה"אור החיים" הקדוש. בערב פסח בשנה שעברה, בני שיחיה עבר תאונת אופנוע קשה מאוד. הוא פונה לבית החולים כשהוא מחוסר הכרה, עם פגיעות חמורות: שברים רבים חלקי גופו, חור בריאה ושברים בצלעות. מצבו היה קריטי, והדאגה ליוותה אותנו בכל רגע. במשך שבועיים הוא היה מורדם ומונשם. הרופאים נאלצו לבצע ניתוח להחדרת צינור נשימה דרך הגרון, מאחר שלא היה ניתן להנשים אותו בדרך אחרת. הימים חלפו באיטיות בלתי נסבלת, ותחושת חוסר האונים התעצמה. בית החולים הפך לביתנו, עייפים ומודאגים, מייחלים לישועה. אני גר בעיר במרכז הארץ, שרוב תושביה אינם שומרי תורה ומצוות. עם זאת, בכל יום שישי מתכנסים בבית הכנסת שבשכונתנו כמעט שני מניינים של אברכים, שלומדים יחד בתורתו של האור החיים הקדוש. ה' זיכה אותי להיות שותף בהחזקת אחד האברכים שם. כששיתפתי את ראש הכולל במצבו של בני, הוא יעץ לי להצטרף לנסיעה לציונו של האור החיים הקדוש בהר הזיתים יחד עם אחד האברכים, שתכנן לנסוע לשם. הוא הבטיח לי: "במקום הקדוש הזה התפילות מתקבלות, ובעזרת ה' תראה ישועה גדולה". לצערי, ביום שתכננתי לנסוע לא הצלחתי להשתחרר מהמחויבויות - גם בגלל מצבו של בני בבית החולים וגם בגלל עיסוקי בחנות. ביקשתי מהאברך שכבר נסע באותו יום שיתפלל בשמי על בני בציון הקדוש. וכך היה. האברך נסע מוקדם בבוקר והתפלל מעומק הלב, ובשעות הצהריים עדיין הוא הזכיר את בני בתפילתו. והנה, באותו יום אחר הצהריים קרה נס שלא ייאמן: בני פקח את עיניו ואמר: "מה זה המכשירים האלה עליי? נתתקו אותם". הוא דיבר בצורה צלולה לחלוטין, להפתעת הרופאים, שהזהירו אותנו מראש שאם בכלל יתעורר, הוא יסבול מכאבים קשים וממצב של ערפול. עבורנו היה ברור שזכות הצדיק והתפילה בציונו חוללו את הנס. כיום, בני עדיין עובר טיפולים ונדרש לשיקום ארוך, אבל העיקר הוא שה' יתברך החזיר אותו אלינו והעיר אותו מהתרדמת בזכות התפילה והקשר לצדיק. אני מסיים בתודה לה' יתברך על הניסים הגלויים שעשה עמנו, ומתפלל שזוכה תמיד להיות מחוברים לצדיק האור החיים הקדוש, שזכותו תגן עלינו ועל כל עם ישראל.

מחוברים לחיים
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 03-617-1077





דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
(רצוא הרעיון
פרשת משפטים תשפ"ה
ביהמ"ד באר ישראל)

גיליון י"ח
משפטים - שקלים
תשפ"ז

רק שבתו יתן

כיצד מתרפאים? רפואת הנפש ורפואת הגוף. הרפואה ממאכלי השבת

טוב לשימים וטוב לבריות

פרשתנו - פרשת משפטים, מלאה היא במצוות. עיקרון בין אדם לחבירו, מחלק 'חושן משפט' שבשולחן ערוך, וכן כמה מצוות אחרות, כאיסור בשר בחלב וכמה מדיני איסור והיתר. אך קו עדין עובר ביניהן, ועמדו על כך ברבים מספרי החסידות, כי גם במצוות העוסקות בחיובים שבין אדם לחבירו, ניתן למצוא רמז לחובות האדם לקונו. וכגון בדיני שמירת פיקדון, יש רמזים לחובת שמירת פקדון הנשמה, ובדיני עבד עברי ואמה עבריה הפותחים את הפרשה, מצאו בספרים הקדושים רמזים לגוף ונשמה.

בדרך זו הולך רבינו האור החיים הקדוש לכל אורך הפרשה, ומבאר כי עבד עברי רומז לנשמת האדם, ומכירת הבת לאמה רומזת לתפקיד האדם בעולם, וכך בכל המצוות.

גוף ונשמה

האריכו רבותינו בעניינים אלו, ונענה אף אנו חלקנו. ומתוך כל הפרטים הרבים בהם נוכל למצוא בפרשה את תפקידה של הנשמה, ובעיקר בחובת האדם לבחון את מעשיו ולדקדק בהם גם כאשר הוא טרוד בעסקיו ובשאר עניני הזמן - ניקח צידה לדרךנו שני פרטים ממצוות הפרשה, בהם נמצא קשר מיוחד לנשמת האדם ולחובת עבודתו, ובפרט ביום שבת קודש, זמן שהוא מעין עולם הנשמות, וזמן רוחני שבו מתחברים אנו במקצת לעולם הנשמות, וזמן דגשמתא' - כדברי ה^הזוהר הקדוש (ח"ב טו:), יום בו אנו מנתקים את עצמנו מעניני העולם הזה.

ענינים ציפיות

נפתח במעשה נורא שהתרחש אצל הרה"ק רבי משה טייטלבוים מאוהל זיע"א, בעל הספה"ק ישמח משה, כי פעם אחת בעלה לפניו שאלת עוף, וברור היה כי יש בו נקב בריאה וטרף הוא, אולם לא הצליח הרב להוציא מפיו תיבת 'טרף', ויהי לפלא. ואחר חקירה ודרישה נתברר הדבר, כי נוהג היה בעל העוף לנקב אחר השחיטה את העופות הבאים לביתו מן השוחט, והיה שולחם אל הרבנים והיו כותבים לו על פתק 'טרף', ובה היה פוסט משה עבדו, המוטל שסכר השוחט. כשמע הישמח משה בבר, הורה לאיש כי כל כלי ביתו נאסרו ועליו להכשיר את כל מבתחו.

השתומם בעל העוף על הדבר, כי אמנם את ממון השוחטים גזל, אך העופות הרי כשרים היו, ולמה יאסר המבטח.

מלאכיו יצוה לך

מיאן הישמח משה לקבל את דבריו, והשיבו בתוקף: 'דע לך, כי בשעה שעומד רב בישראל לפסוק את פסקו על דבר מאכל, המותר הוא באכילה או שמא אסור - עומדים שני מלאכים משני צידיו, האחד מצד

הקדושה והשני מצד הטומאה. כאשר פוסק הרב כי העוף כשר, מיד עונה המלאך הרע אמן בעל כרחו, והמלאך הטוב משפיע שפע קדושה על אותו המאכל, ובהסכמת הרע נעשה הוא ראוי לאכילה, ומחזק את גופו של האוכל, ומעלהו ממדרגת 'בעל חי' למדרגת 'מדבר'. שהרי רק על ידי זה יש לנו זכות לאכול מבשרם של בעלי החיים, כי באכילתם מתקנים אנו אותם ומעלים אותם למדרגת 'מדבר', ובלא זה אסור היה לנו לאכול. אמנם לעומת זאת, אם הרב פוסק את פסקו שהעוף אסור, מיד משפיע המלאך הרע את טומאתו על המאכל, והמלאך הטוב מסכים עמו, והוא נאסר באכילה."

"סוף דבר" - סיים הרב ואמר - "כשרות המאכלים וההכרעה בהם מסורה אך ורק בידי הרבנים, וכפי שיגזרו בארץ - כך יעשו מלאכי השמים. משום כך, כאשר פסקו מורי ההוראה על עופותיך כי אסורים הם, אם כי היה הדבר בטעות, כי אתה הוא שייצרת את החורים באברי העופות, מכל מקום כאשר הוציאו מפייהם תיבת 'טרף' - השפיע המלאך הרע את טומאתו, ואסר את העופות באכילה. משום כך, אם הלכת אחרי כן ובישלת בביתך את העופות הללו, נאסרו כל הכלים, ועליך להכשיר את כולם. כל זאת מלבד גזילת ממון השוחטים שבידך, אשר עליך ללכת מיד ולהשיב להם את כל שכר השחיטה שגזלת מאיתם. ולמן היום הזה והלאה היזהר והישמר מלעשות כן, וראה נא לאן הבאת את עצמך במעשיך הרעים."

אנשי קודש תהיון

זהו מעשה נורא, הנוגע לכמה ממצוות הפרשה, הן "מִדְבַר שֶׁקֶר תִּרְחֹק" (שמות כג ז), והן איסור גניבה (שם כא ז). אולם בראש ובראשונה שייך הוא לפסוק (שם כב ל) "וְאֲנָשֵׁי קִדְשׁ תִּהְיוּן לִי וְבִשְׂר בְשָׂדֶה תִּרְפֶּה לֹא תֹאכְלוּ לְלֶבֶת תִּשְׁלַכּוּן אֹתוֹ". כמה דרשות דרשו חז"ל מלישנא דקרא 'ובשר בשדה טריפה' (ראה מכות יח. מנחות קא:), אולם אין מקרא יוצא מידי פשוטו, שלא לאכול בשר טריפות, כי ישראל עם קדוש המה, ומלבד עצם האיסור יש כאן ענין קדושה והנהגה ראויה.

והנה מעשה זה ממחיש בפנינו את הנקודה האמורה, כי זהירות בעניני גניבה וגזילה וממון הכוללת אינה שייכת רק לחלק החושן משפט, אלא גם לחלק היורה דעה, וכפי שבמעשה זה בא אדם על ידי מעשה גזילה לפגום בקדושת המאכלים. ומכאן נלמד כי גם האוכל מה שרכש בממון שאינו כשר יש בזה פגם באכילה, כדאיתא בספרים הקדושים כי עוון זה מטמטם את הלב ממש כאכילת מאכלות אסורות. ועל אחת כמה וכמה במה שנעשה במעשה האמור, שפסקו המלאכים הקדושים על מאכלות אלו כי טרפות הן.

מאמר הכתוב 'אנשי קודש תהיון' לוי מורה לנו את החובה לנהוג בקדושת האכילה, וסוד זה גילה הרה"ק בעל הישמח משה, כי הדרך להיות אנשי קודש עוברת בזהירות מבשר בשדה טריפה, בין טריפה

ממש ובין טריפה הנעשית על ידי מאמר המלאכים.

שני מלאכי השרת

אמנם בעיקר לוקחים אנו עמנו את היסוד הגדול והנורא ששמענו כאן, על דבר שני המלאכים הניצבים מצדי רב בישראל בשעה שעומד הוא לפסוק את פסקו על כשרות העוף, המותר הוא או אסור, וכפי שיפסק הרב כן יסמוך האחד ידיו על זה, והשני יאמר אמן.

ידוע ומפורסם מה שמצאנו כדוגמת זה בכל שבת קודש, כמאמר הגמרא הנודע (שבת קיט:): "תניא, רבי יוסי בר יהודה אומר, שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטו מוצעת, מלאך טוב אומר 'הי רצון שתהא לשבת אחרת כך'. ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. ואם לאו, מלאך רע אומר 'הי רצון שתהא לשבת אחרת כך', ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו."

קדושת המאכלים וקדושת השבת

והנה, על שולחן השבת של בן ישראל, ודאי אין מניחים כי אם מאכלים כשרים בתכלית ההידור; אין זה כפי שעומדים המלאכים לשני צידיו של רב בישראל, לקבוע אודות העוף הכשר הוא הטרף, ולא מוכנים מאכלי השבת, בשר ודגים וכל מטעמים, להתענג בעונג שבת רוחני וגשמי.

כאשר עמד המלאך הרע וקרא 'טרף' במעשה שאירע אצל הישמח משה, הרי מדובר על עצם כשרות המאכל. אולם לענין השבת, אין די לנו בכך שיודה המלאך הרע בכשרות מאכלי השולחן, אלא דרגה גבוהה ועליונה יותר מתבקשת כאן - קדושת השבת השרויה על המאכלים אשר נועדו לכבודו.

דבר זה נבקשנו ככסף וכמטמונים, אחר אשר נצא לדון בדיון אשר הזכרנוהו למעלה, השייך לענייני חושן משפט - דין נזקי גופו של אדם.

ורפא ירפא

וכך נאמר בתורה הקדושה (שמות כא יח-ט): "וְכִי יִרְיֶבֶן אָנָשִׁים וְהָקָה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בָאֶבֶן אוּ בְאֶגְרֵף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב: אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בְּחוּץ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ וְנָקָה הַמֶּקֶה רֶגֶל שְׁבָתוֹ יִתֵּן וְרִפָּא יִרְפָּא". ומכאן למדו חז"ל חלק מחמשת החיובים המוטלים על המזיק את גופו של חבירו, כפי שהאריכו בזה הפוסקים על פני כמה סימנים בשלחן ערוך חושן משפט (סימנים ת"כ-תכ"ב).

לענין לשון הכתוב 'ורפא ירפא', כתב רש"י שפירושו כפי שתרגם אונקלוס, שישלם המזיק את שכר הרופא. ודבר חידוש למד הרמב"ן מלישנא דקרא, שחייב המזיק ליתן את הממון לידי הרופאים, ולא יוכל המוכה לטעון כי מבקש הוא את הממון לעצמו מוטב לו להישאר במכתו ולהשתמש בכסף לצרכים

הנדפס בסוף ספר פרי קודש (הילולים) שכתב כי הרופא הוא הצדיק, וכתב עוד שרופא הוא היודע לקשר הגוף לנשמתו למקור שרשו בכסא הכבוד, ולא רופאי אליל שבזמנינו, מכל מקום בדור חשוך שזכה אין איתנו יודע עד מה, והתורה התירה לאדם ללכת לרופא כדי להתרפא.

רפואה של תורה

במאמר המוסגר, אגב דברי הרה"ק מקלויזנבורג על זקנו הרה"ק מזידיטשוב זיע"א בעל העטרת צבי, הנה בספר 'עשר קדושות' מובא כי שמע ממגידי אמת שפעם אחת בא לפני העטרת צבי איש אחד חולה וביקש ישועה. השיבו הרבי כי יבוא אליו לטיש' ושם ימשיך לו רפואה.

ואכן בא האיש לשולחנו הטהור של הרבי מזידיטשוב, ופרשת תרומה היתה, והזכיר שם את דברי רש"י על הפסוק (שמות כה ב) 'ויקחו לי תרומה', שפירש "לי - לשמי". ואמר הרבי, כי בתיבות 'רפואה שלימה' ישנן אותיות ו"ה ב'רפואה' ואותיות ו"ה ב'שלימה', ואם נוציא אותיות אלו ישאר 'רפא שלם', העולה בגימטריא 'תרומה' (156).

ומעתה יש לפרש, כי אמר הכתוב 'ויקחו לי תרומה', אך מלבד זה חסר אותיות הוי"ה העולה כ"ו כדי שיהיה בגימטריא 'רפואה שלימה', ועל זה כתב רש"י שיקחו לי לשמי ויתנהו על התרומה, וביחד תבוא הרפואה.

זה היה כח הצדיקים להמשיך רפואה מתוך דברי תורה. כי חיות כל האדם וקיומו הוא מכח התורה, ונשמות ישראל קשורות באותיות התורה, וידעו צדיקי הדורות למצוא את שורש נשמות ישראל באותיות התורה ולהשפיע עליו ישועה ורפואה.

הליכה אצל רב התופס ישיבה

נשוב אל דברי הרה"ק מקלויזנבורג בתשובתו, שם המשיך וביאר לפי האמור את דברי הרמ"א (יורה דעה סימן שלה סעיף ז) שם כתב וז"ל: "יש אומרים שמי שיש לו חולה בביתו, ילך אצל חכם שבעיר שיבקש עליו רחמים, וציינו מקורו טהור מנימוקי יוסף פרק יש נוהלין (בבא בתרא דף נג. מדפי הרי"ף). וצריך ביאור, הרי גמרא מפורשת היא בבבא בתרא (דף קטז), "דרש ר' פנחס בר חמא, כל שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים". אלא שהנימוקי יוסף שם כתב כי מנהג היה בצרפת ללכת דווקא אצל הרב התופס ישיבה. אמנם חלק זה הרי לא הביא הרמ"א כלל, אם כן למה ציין לנימוקי יוסף. ועוד הקשה, למה סמך הרמ"א דין זה למה שכתב השלחן ערוך כי בחולי מעיים אין האיש משמש את האשה.

ופירש בזה הדברי יציב, כי לפי האמור יש לומר שהרמ"א ברוח קדשו כיוון למה שהובא למעלה מן העטרת צבי, כי מאחר ומדובר כאן בחולי מעיים שהוא חולי פנימי, היה מקום לומר שיש לילך אצל חכם שהוא בעל רוח הקודש כיון שבזה אין מקום לדברי הרופאים כלל. לכן ציין הרמ"א לדברי הנימוקי יוסף שהדגיש כי הולכים אצל חכם התופס ישיבה, אף שאינו בעל רוח הקודש, וזה אינו סיבה שלא לילך אצל רופא מומחה, אלא רק תוספת להליכה אצל הרופא.

אם כן יש בדינו מקור מנגלות התורה הן להליכה אצל בעל נבואה ורוח הקודש בשעתו, והן לחובת ההליכה לרופאים בימינו.

עד כאן תוכן תשובת הדברי יציב, אשר נהג למעשה על פי הכרעתו והקים את בית הרפואה.

והנה מדי דברנו בענין ההליכה אצל חכם, אל לנו לשכוח את דברי המאירי (בית הבחירה בבא בתרא שם) שפירש כי תכלית ההליכה היא כדי שילמדנו החכם להתפלל, כי אין האדם נפטר מן התפילה בזה שהלך לבקש ברכה, וחביבה תפילת החולה לפני ה', אלא שצריך ללמוד את דרכי התפילה.

ניתנה רשות לרופא

העולה מכל האמור, כי מה שנאמר בתורה 'ורפא ירפא' ולמדו מכאן חז"ל שניתנה רשות לרופא לרפאות, אינו סותר כלל לכך שהרפואה בידי שמים

יחיה גם בלא הרפואות, ואם יאמר שימות חלילה לא יועילו הרפואות.

אם כן, דברי הרמב"ן בפרשת בחוקתי אמורים כשיש נביא בישראל, ואילו דבריו בתורת האדם נאמרו בימינו כאשר בטלה נבואה, ובכגון דא מצוה לדרוש ברופאים וחובה לשאול את פיהם.

ילך אצל חכם

עוד הביא בדברי יציב שם על פי מה שאמרו חז"ל (בבא בתרא יב.) כי אף על פי שבטלה נבואה מן הנביאים לא נתבטלה רוח הקודש מן החכמים, כי יתכן שלפי זה ישנו חיוב גם בימינו ללכת אצל צדיק קודם שהולכים אל הרופא. והביא דוגמא לדבר מזקנו הרה"ק בעל העטרת צבי זיע"א ששלח מכתב ולהודיע כי גילו לו מן השמים על אודות מקרה מסויים שלא לילך אצל הרופאים. אכן, כל זה בדורות עברו שהיו בעלי רוח הקודש שהיה אפשר לסמוך על דבריהם, אולם בימינו אין איתנו יודע עד מה, ובעניני פיקוח נפש צריך לילך אצל הרופאים.

גניזת ספר הרפואות

אך הנה בגמרא (פסחים נו.) איתא שגנו חזקיהו את ספר הרפואות שהיה בימיו והודו לו חכמים. ופירש רש"י שלא היה לב החוליים נכנע בחוליים, והיו סומכים על הרפואות. אם כן אולי מזה נלמד שאין ראוי גם בימינו מטעם זה ללכת לרופאים.

אכן כתב בדברי יציב שם שהרמב"ם בפירושו המשניות (פסחים פ"ד מ"א) דחה טעם זה, וכתב שאם כן ראוי היה גם שלא לאכול לחם, אשר יש באכילתו רפואה גדולה לחולי הרעבון, וכי נמנע עצמנו מן המאכל משום חוסר האמונה.

גם במצוות העוסקות בחיובים שבין אדם לחבירו, ניתן למצוא רמז לחובות האדם לקונו. וכוונן בדיני שמירת פיקדון, יש רמזים לחובת שמירת פקדון הנשמה, ובדיני עבד עברי ואמה עבריה הפותחים את הפרשה, מצאו בספרים הקדושים רמזים לנוף ונשמה

ובפירוש שיטת רש"י כתב הדברי יציב, כי אפשר לומר שלא גזנו את הרפואות שבספר, אלא רק את הספר עצמו, כדי שילכו האנשים להתפלל לה'. ועוד כתב כי יש לומר שהרפואות שהיו בזמן שלמה המלך שחיבר ספר זה כבר לא התאימו בימי חזקיהו, והכף שאמרו הקדמונים שאין להשתמש בימינו ברפואות שבגמרא. אך ודאי שיש ללכת אצל הרופאים שבימינו המרפאים לפי מה שנודע להם.

ובפרט, כי בימי חזקיהו עדיין שימשו הנביאים וכדלעיל, ממילא יכלו לגנוז את ספר הרפואות כדי שילכו הבריות לדרוש נביאים. אולם אנו שאין איתנו יודעי רוח הקודש, וכדברי רבינו האור החיים הקדוש (בראשית א' ג) שאפילו ריח הקודש אין בנו - מחוייבים אנו לשמוע לקול הרופאים.

חולי חיצוני ופנימי

עוד מביא הדברי יציב את דברי האבן עזרא ורבינו בחיי (שמות כא טו) שכתבו כי ניתנה הרשות לרופא לרפאות באיברים החיצוניים בלבד, כיון שנראים הם לעין, ואילו חולי פנימי אינו ביד הרופא ושם לא ניתנה הרשות, ויש להתפלל לה'. ולפי דבריהם נוכל להעמיד את דברי הרמב"ן על התורה בחולי פנימי.

אכן כתב שכל זה בזמננו, אולם בזמנינו נעשה גם חולי הפנימי כמעט כחיצוני, משום מיני המכשירים המצויים ביד הרופאים ואשר על ידם יכולים הם לראות את פנימיות גוף האדם. ומעתה גם בחולאים אלו יש לילך אצל רופאים, וכל העובר על זה הרי הוא חלילה בכלל המאבד עצמו לדעת.

ואפילו לפי דברי העטרת צבי (במכתבו לק"ק מונקאטש

אחרים, כאדם שממונו חביב עליו יותר מגופו, אלא יקבל המעות רק בעבור הרפואה בפועל.

מה חלק לרופאים בבית עושי רצון ה'

והנה, על דרך כלל בעניני הרפואה, ידועים דברי הרמב"ן בפרשת בחוקתי (ויקרא כו ט) המאריך בדבר חסרון האמונה שיש בהליכה אל הרופאים, ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון ה'. וכתב שם כי הכלל הוא שכאשר ישראל שלמים אין הטבע נוהג בהם כלל, לא בגופם ולא בארצם, והקודש ברוך הוא מברך אותם ומסיר מחלה מקרבם עד שלא יצטרכו לרופא, "כי אָנִי ה' רַפְאֵךְ" (שמות טו כו).

כך היו צדיקי ישראל עושים בזמן הנביאים, שלא היו דורשים ברופאים, אלא רק נביאים. וכפי שעשה חזקיהו כאשר חלה ונטה למות, וכי אל רופא קרא לביתו, הלא ישעיהו הנביא הוא שבא אליו. ואמר לו את אשר עליו לתקן. ואמר הנביא על המלך אסא (דברי הימים ב' טו ז) "גַם בְּחָלְוִי לֹא דָרַשׁ אֶת ה' כִּי בְרַפְאִים", ואם היה ענין הרופאים נוהג בישראל לא היה לו לכתוב להדגיש דבר זה, אלא רק את מה שלא דרש את ה'. אלא, מכאן אתה למד כי טענה היתה עליו בעצם מה שפנה אל הרופאים. כי הדורש את הנביא - בל ידרוש ברופאים, אשר אין להם חלק בבית יראי ה'.

עוד מביא הרמב"ן שם ראייה ממה שאמרו בגמרא (ברכות סד.) על רב יוסף ורבה, שהמתין רב יוסף עשרים ושתים שנה מלמלוח כל ימי רבה, ובכל אותן השנים לא קרא לביתו אפילו אומן - מקיז דם. ומפרש הרמב"ן שלא הוצרך רב יוסף לזה, כי לא היה דורש כלל ברופאים ואפילו ברפואותיהם הקלות, אלא סמך על הקודש ברוך הוא.

ומה שדרשו חז"ל (ברכות ט.) בפסוק זה ואמרו: "ורפא ירפא - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות", מביא הרמב"ן כי אין זו ראייה שיש לדרוש בהם, כי לא אמרו שניתנה רשות לחולה להתרפאות, אלא הרופא הוא שחייב לרפא כאשר הוא מתבקש לכך על ידי החולה אשר לא זכה להימנות על עדת ה' אשר חלקם בחיים. זו היא דעת הרמב"ן אשר דבריו ברור מיללו ושיטתו מיוסדת על יסודות נאמנים.

חובת הרופא לרפא

אמנם מאידך גיסא מצינו דעות אחרות בין הפוסקים. הנה בגמרא (גיטין נו.) מצינו כי ביקש רבן יוחנן בן זכאי מאת אספסיינוס המלך כי ישגר לו רופאים בעבור רבי צדוק. הרי שלא ראה פגם בשאלת פי הרופאים.

בענין זה עמד הרה"ק מצאנז קלויזנבורג זיע"א בעל השפע חיים, בעומדו לפני הקמת בית הרפואה 'לניאדו' בקרית צאנז, וקודם לכן בירר סוגיא זו, הלא היא כתובה על ספרו שו"ת דברי יציב (ליקוטים והשמטות סימן ק"ז).

בראש דבריו מביא הדברי יציב את דברי הרמב"ן האמורים, כי מה חלק לרופאים בבית עושי רצון ה', וברצות ה' דרכי איש אין לו עסק ברופאים. אכן הביא שם כי הרמב"ן עצמו כתב בספרו תורת האדם (שער המחוש ענין הסכנה) כי הרשות שניתנה לרופא לרפאות - רשות של מצוה וחובה היא, ובכלל פיקוח נפש הוא אשר מחללין עליו את השבת, ומוטל על רופא שהרבים צריכים לו לנסוע לבית הרפואה ביום הכפורים שחל להיות בשבת, כי אין לך מצוה גדולה מזו לפי תפקידם, ואם הוא מונע עצמו הרי זה שופך דמים. וידוע ומפורסם כי הרמב"ן עצמו היה רופא.

דברי הרמב"ן - בימני הנביאים

מעתה מפרש הדברי יציב את דברי הרמב"ן בפירושו לתורה, כי דווקא בזמן שהיו נביאים בישראל היו מרחיקים את הרופאים, כי ודאי יודע הנביא יותר מן הרופא, והחיוב לשמוע בקולו הוא בכל העניינים.

ואמנם נחלקו הראשונים בנביא האומר לאדם דבר מפי עצמו האם יש חובה לשמוע אליו, או שדווקא כאשר מתנבא בשם ה' חובה לשמוע לדבריו. אך על כל פנים ודאי נכוחים דבריו לאין ערוך יותר מדברי הרופא, ואם יש נביא בעירו אין טעם בהליכה אל הרופא, כי ממה נפשך, אם יאמר הנביא שיחיה הרי

היא. כשם שהקדוש ברוך הוא ברא את המאכלים וצריך האדם לאוכלם אף שחיותו בידי שמים, ואם יבוא אדם ויטען כי אינו אוכל ואינו שותה כי סומך על הקדוש ברוך הוא שגזר עליו חיים, מבין כל בר דעת כי אין בדברים אלו ממש.

וכן אמרו חז"ל (מדרש שמואל פרשה ד סימן א), כי פעם אחת היו רבי ישמעאל ורבי עקיבא מהלכין בחוצות ירושלים והיה עמהן אדם אחד, פגע בהם אדם חולה ושאלם במה יתרפא, ויעצו לו מיני רפואות לקחתן. תמה האיש הנלווה להם כיצד עשו כנגד גזירת שמים והשיבו לו כי גם העובד את האדמה מכניס עצמו בדבר שאינו שלו, וסיימו ואמרו: "לא שמעת מה שכתוב (תהלים קג טו) 'אנוש כחציר ימיו', כשם שהעץ אם אינו נזבל ומתנכש ונחרש אינו עולה, ואם עלה ולא שתה מים (ולא נזבל) אינו חי והוא מת, כך הגוף הוא העץ, הזבל הוא הסם, איש אדמה הוא הרופא".

אם כן, ודאי יכול הקדוש ברוך הוא לרפא כל אדם, אלא שנתן רשות לרופא לרפאות. אלא שפירשו הקדמונים כמה פירושים בגדרי רשות זו, וחילקו בין ימי הנביאים לימים שלאחריהם, ובין מכה פנימית וחיצונית.

ובשביעית יצא

מבקשים גם אנו לחדד את הדברים, ונשים עטרה לראשנו את דבריו הנפלאים והקדושים של הרה"ק בעל התפארת שלמה זיע"א בפרשתנו, השייכים גם לענין מה שהזכרנו קודם לכן בדבר קדושת השבת וכוחה המופלא, בהיותה צינור רוחני להשפעת כל הטובות לעולם, בגוף ובנפש, בחומר וברוח.

יסוד זה המקשר את ענייני הפרשה לשבת קודש, נוכל למצוא כבר בתחילת הפרשה, בדיני עבד עברי העובד את אדונו שש שנים ובשביעית יצא לחפשי חנם. והרמז בולט לעין, כי שש שנות העבודה הן ששת ימי המעשה, וביום שבת קודש שובתים ממלאכה.

שֵׁשֶׁת - שְׁבִעַת וּשְׁבִעַת

וכך מפרש התפארת שלמה גם את דיני החובל בחבירו שחייב בחמישה דברים ואחד מהם הוא שְׁבִעַת, כמו שנאמר (שמות כא ט) "דָּק שְׁבִעֲתוֹ יִתֵּן וְנָפֵא יִרְפָּא", ו'שבתו יתן' רומז לשְׁבִעַת, כי יכולה היא שתרפא את האדם הן מנגעי לבבו והן ממכות גופו.

ובאמת את כל הפרשה יש לפרש הן לענין הגוף והן לענין הנשמה, כי החובל בחבירו הוא גם כפשוטו שהכה בגופו, וגם בניזוק רוחני שהזיק לו.

והנה אחד מחמשת הדברים הוא בְּשֵׁת, שגם הוא אותיות שְׁבִעַת, לומר לך כי גם כאן נרמז ענין רוחני.

אם כן, המפתח לרפואת הגוף והנפש היא שבת קודש, ואדם המתפלל על רפואת חבירו בשבת קרובה תפילתו להתקבל יותר מימות החול. כי דווקא בזמן בו אין מזכירין את צרכי הגוף, נשמעת התפילה יותר מכח קדושת היום, שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא.

רפואת הנפש ורפואת הגוף

על פי דברי התפארת שלמה נוכל להמשיך ולפרש מה שאמרו חז"ל (שבת ק"ח): "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו עובד עבודה זרה [כדור] אנוש - מוחליו לו, שנאמר (ישעיה נב ב) 'אשרי אנוש יעשה זאת וגו' [כל שומר שבת] מחללו, אל תקרי מחללו אלא מחול לו". כי קודם הריפוי בדרכי הרפואות צריך האדם לרפא את נפשו, ורק אחר כך ישלים האדם את רפואת הגוף. ועל ידי קדושת השבת מחבר האדם בין גופו לנפשו בקדושה, והשבת מחברת בין אדם לחבירו ובין אדם לקונו. על כן, כאשר רוצים לבקש עבור מי שניזוק בגופו ובנפשו, שבת קודש היא הזמן המיוחד לזה, אלא שאין התפילה באה כצורת ימי החול בבקשת צרכים מפורטת, אלא כדרך תפילות השבת, הנושאת בכנפיה את הברכה ואת החיים ואת הרפואה.

אוכלין לרפואה בשבת

עוד מבאר התפארת שלמה את הפסוק בדרך נוספת, השייכת לענין מאכלי השבת וקדושת המאכלים בכלל, אשר עסקנו בזה למעלה. ומביא את המשנה

במסכת שבת (ט"ז): שם שנינו כי את כל האוכלין אוכל אדם לרפואה בשבת. לפי פשוטן של דברים כוונת המשנה לומר כי האוכל מאכל בריאים, אף שעושה כן משום סגולת הרפואה שבו - מותר הדבר בשבת, ואין בזה משום גזירה רמזי ישחוק סממנים, כי דרך אכילה היא. אולם בדרך רמזי יש לפרש כי כל האוכלין שאוכל אדם בשבת - יש בזה רפואה.

כי ביום הזה ישנם יחודים גדולים בעולמות העליונים הנמשכים על ידי כוונת האכילה כראוי ומשפיעים על כל מעשי האדם, וזהו שורש הרפואות. וכאשר מחבר האדם את עצמו לאותם הייחודים העליונים, נעשית האכילה עצמה למעשה רוחני של רפואה. על כן שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא, כי קדושת השבת פועלת מעצמה גם בלא שמזכירין בפירוש את צרכי הרפואה.

וזהו 'שבתו יתן ורפא ירפא', כי כאשר יתן האדם את שבתו ויקדש את אכילתו בשבת - תבוא הרפואה מאליה, כי אפילו המאכל הפשוט ביותר, כאשר אוכלים אותו בשבת, הרי הוא נעשה סם חיים. שולחן הערוך בליל שבת ובאים המלאכים ורואים אותו - נעשה שולחן של רפואה.

שתי רפואות

כיוצא בדבר, נוהגת היתה אמו של הרה"ק רבי מנדל מרימנוב זיע"א לומר, כי אמירתנו בלשון המדוברת "הייליגער שבת" רומזת לכח הרפואה שיש בשבת, כי 'הייל' והיילט' לשון רפואה הן.

ומעין הדברים האלה כתב בספה"ק ליקוטי מוהר"ן

מה שנאמר בתורה 'ז'רפא ירפא' ולמדו מבאן חז"ל שניתנה רשות לרפוא לרפואות, אינו סותר כלל לכך שהרפואה בידי שמים היא. כשם שהקדוש ברוך הוא ברא את המאכלים וצריך האדם לאוכלם אף שחיותו בידי שמים

(תורה נ"ח), כי שבת קודש יכולה היא שתרפא רפואות הנפש ורפואות הגוף, בבחינת 'שבתו יתן ורפא ירפא' - שתי רפואות על ידי השבת, רפואת הנפש והגוף הכרוכות זו בזו.

וממילא יש להיזהר גם בהיפך הדבר, כי אם פוגמים חלילה בקדושת השבת ואין נזהרים בשמירתה עלול הדבר לבוא חלילה לידי היפך הרפואה, הן לגוף והן לנפש.

את הנדחת אשיר

עומדים אנו בפרשת משפטים, הפרשה האחרונה מפרשיות שובב"ם, וזקוקים אנו לרפואת הנפש יותר מבכל הזמנים. ומי שעסק הרבה בעניני השובב"ם הוא הרה"ק רבי ישראל מווילעדניק זיע"א בעל הספה"ק שארית ישראל, אשר זכינו להוציא את ספרו לאור עולם במהדורה חדשה ובכלי מפואר.

וכתב שם (לקוטים) כי בפרשת משפטים יש תיקון לכל הנדחים והאובדים, ומריבוי הדינים העוסקים במזיק וניזק ובמכה ומוכה וכל שאר עניני הפרשה, יימצא תיקון לכל אלו בלימוד דברי התורה הקדושה על אודותם.

על כך אומרת התורה 'רק שבתו יתן', כל 'רקין' מיעוטיין הם, שצריך האדם למעט את עצמו ולנהוג בהכנעה, ועל ידי זה יתן הקדוש ברוך הוא את שבתו - שבת ותשובה, שבת בו תשוב, ושבת אותיות 'בשבת', כי אין לך תשובה גדולה יותר מן הבושת, ועל ידי זה ישלח לו הקדוש ברוך הוא תשובתו מלמעלה ורפא ירפא.

זכי יריבון אנשים

הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליז'ענסק זיע"א מבאר פסוקים אלו בספה"ק נועם אלימלך בפרשתנו על

דרך המוסר.

'זכי יריבון אנשים' - אלו היצר הטוב והיצר הרע, כי היצר הטוב ודאי נקרא 'איש', וגם היצר הרע אם מניח לו האדם להתגבר עליו נקרא לבסוף 'איש', כדאיתא בגמרא (סוכה נ"ב): "אמר רבא, בתחילה קראו הלך ולבסוף קראו אורח ולבסוף קראו איש, שנאמר (שמואל ב' ז') 'ויבא הלך לאיש העשיר ויחמול לקחת מצאנו ומבקר לעשות לאורח', וכתוב (שם) 'ויקח את כבשת האיש הרש ויעשה לאיש הבא אליו'".

וזהו 'זכי יריבון אנשים', שהרגיז האדם יצרו הטוב על יצרו הרע, 'והכה איש את רעהו' - הוא היצר הטוב אשר תמיד נקרא 'איש', ומכה את 'רעהו' - זה היצר הרע. ונקרא היצר הרע בשם 'נָעַל' ליצר הטוב, כי צריך האדם לעבוד את הקדוש ברוך הוא בשני יצריו - יצר טוב ויצר רע, ככתוב (דברים ו ה) "בְּכָל לְבָבְךָ" (ראו ברכות נ"ד). וכפי שהבאנו למעלה בדבר שני המלאכים, תכלית עבודת האדם היא שיאמר גם היצר הרע אמן בעל כרחו, אם על השולחן הערוך לכבוד שבת, אם על המאכלים הכשרים, ואם על הנהגות הראייה. אם כן היצר הרע יוכל להיות רעהו של היצר הטוב, כי יהיו מעשי שניהם מכוונים אל הקדושה.

והיאך היא הדרך להכות את היצר הרע, 'באבן' - אלו אותיות התורה הקדושה הנקראות 'אבנים', ומן בונים את התיבות הנקראות 'בתיים', כדאיתא בספר יצירה (פרק ד משנה י"ח).

תורה לשמה - לשם ה'

והנה אמרו חז"ל (פסחים ג'): "אמר רב יהודה אמר רב, לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה - בא לשמה". ודאי עיקר לימוד התורה הוא 'לשמה', היינו 'לשם ה'', היא אות ה' אחרונה שבשם הוי"ה הקדוש, לייחד קודשא בריך הוא ושכינתיה ולהשרות שכינתו יתברך בעולם המעשה. אולם אם רואה אדם שיצרו הרע מתגבר עליו ילמד תורה גם שלא לשמה, ולבסוף יכבוש את יצרו וילמד לשמה.

על כך איתא בגמרא (סוכה נ"ב): "אם פגע בך מנוול זה - משכהו לבית המדרש". שם הוא מקום הבניין באותיות ובתיבות התורה הקדושה, ובזה אנו בונים את העולם כולו, כמו שנאמר (ישעיה נ"ד ג') "וְכָל בְּנֵיךָ לְמוֹדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בְּנֵיךָ", אל תקרי 'בניך' - אלא 'בונניך' (ברכות ס"ד). ובזה נוכל לכבוש את היצר הרע.

אהבתי את אדוני ואת אשתי

בדרך זו מפרש הנועם אלימלך את הפסוקים בתחילת הפרשה האמורים בעבד עברי (שמות כא ה-ו): "וְאִם אָמַר יֹאמֵר הָעֶבֶד אֶהְבֵּתִי אֶת אֲדֹנָי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בְּנֵי לֹא אֶצֵּא חֲפָשִׁי: וְהִגִּישׁוּ אֵלָי אֶת הָאֲלָקִים וְהִגִּישׁוּ אֵלַי הַדָּלֶת או אֶת הַמְּזוּזָה וְנָצַע אֲדֹנָי אֶת אֲזָנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וְעָבְדוּ לְעַלְמִם".

פירוש הדברים, כי אדם המתחיל בעבודת ה' נקרא 'עבד', ואם מלבד האהבתו את האדון ה' ברוך הוא עוודנו אוהב את כל עבני העולם הזה, לא יוכל לצאת לחופשי ולהיות בן חורין ככל העוסק בתורה (ראה אבות פרק ו הלכה ב), ודבר זה מעכב את עבודת ה', כי כל עסק האכילה והשתיה והתענוגים ורדיפת הממון וכו' הוא מפסיד גדול בעבודתו.

ואמנם, צריכים אנו גם לכל אלו בעבודת העבודה, כדי לעבוד את ה' בשני יצריו, ובכח היצר הרע יוכל האדם לבוא למידת אהבת ה'. אולם צריך לעמוד הרבה כדי לקחת את כח הרע ולהשתמש בו לעבודת ה' יתברך. וכגון בשבת קודש, הרי יש לו לאדם להתענג בתענוגים, אולם היצר הרע מגיש לפניו את המאכלים בעטיפה חיזונית, ומשדל אותו להישאר בחלק החיצוני שבזה. אולם צריך האדם לעשות מעשי לשם שמים, ואז ימצא עצמו בחבורת היצר הטוב, והיצר הרע יאלץ לענות אמן בעל כרחו, על אשר לקח האדם את המאכל שהוא עצמו לפניו על מנת לפתותו לאכילה של תענוג, והנה בא היהודי והשתמש בזה לשם שמים.

בכך מפרש הרבי ר' אלימלך את המשך הפסוק, 'והגישו אדוניו אל האלקים', שיעסוק בתורה לשמה כדי לייחד

שם ה', ויגישו 'אל הדלת' - היא השכינה הקדושה אשר בגלות היא דלה, 'ורצע אדוני את אזור במרצע' - שיראה להתקשר עמו לעבודת ה' ובוזה יעבדנו לעולם.

שניהם כאחד טובים

עד כאן לענין עבד עברי, ובוזה שב הנועם אלימלך לביאור פרשת חובל בחבירו, ומפרש כי הכאתו באבן היא בדברי התורה וכו', ואילו 'באגרוף רומז למידות טובות, אשר על ידן יהיה בעל אגרוף לנצח.

וכאן מזהירה התורה, כי יתכן שיצליח האדם בסיוע יצרו הטוב להכות את היצר הרע, אולם עדיין 'ולא ימות, ונפל למשכב', ועלול לבוא לידי מכשול של עבירה. אכן 'אם יקום' לעמוד במדרגת העולמות העליונים הנקראים 'קומה', 'והתהלך בחוץ' - שיזכה למדרגה בה כל החיצוניות מביאה אל הקדושה, אז יעמוד 'על משענתו' - שתהיה לו התורה למשענת יחד עם המידות הטובות, בלא שום פסולת, וממילא 'ונקה המכה', שישלוט בו היצר הטוב שתפקידו להכות את היצר הרע, ושוב לא יצטרך להכות אלו, כי יעבדו שניהם יחד בקדושה. וממילא 'רק שבתו יתן ורפא ירפא', שיזכה לשבת בעולמות העליונים ושם תהא דבוקה מחשבתו, אלא שישפיע השפעות טובות כאן בעולם השפל לרפואה וישועה בכל העיניים. זהו פירושו הנפלא של הנועם אלימלך בדרך המוסר.

צרעת ממארת היא

ומדי דברנו בחובת הזהירות בשמירת השבת, המביאה לרפואה ולמה שכנגדה, נזכיר בזה מעשה שהיה. גביר אחד היה בעל צדקה מופלא, וגם נוות ביתו ידועה היתה במעשי החסד שהרבנה לעסוק בהם. אך יום אחד פקדה את ביתם צרה גדולה, והאשה לקחה בצרעת חמורה. הכל התרחקו מן הבית כדי שלא להידבק חלילה, והאיש לא חסך מכספו והזמין את גדולי הרופאים כדי למצוא מזור ותעלה לרעייתו. בקושי רב הצליח לשכנע אותם להתגבר על פחדם מן הסכנה ולבוא אל ביתו, אולם אחר רגעים ספורים הודיעו כי מחלה זו חסוכת מרפא היא, ואין לאל ידם לעשות מאומה.

אחר שנתייסרו כמה חודשים, הוצע להם לנסוע אל חצר קדשו של הרב ה"ק רבי מאיר מפרימישלאן זיע"א, אשר נודע כבעל מופת גדול ופועל ישועות בקרב הארץ. כסף לא חסר לבני הזוג, ובכרחה הדורה נסעו אל בית הרבי.

ואל תביאנו לידי נסיון

אולם, אך זה נכנסו אל חדרו של הרבי, ועוד קודם שסיפרו את דבר המחלה אשר פקדה את ביתם, מיד הרעים רבי מאיר בקולו על האשה וצעק: "מדוע חיללת את השבת". וברור היה כי בלא שהוצרכו לומר לו דבר, כבר נתן הרבי תשובה לסיבת המחלה.

נבהלה האשה והשיבה: "הכיצד זה יעלה על הדעת להאשימיני באשמה חמורה כזו, הלא מעודי נזהרתי בשמירת השבת, והרבה טרחתי לכבודה כבר כמה ימים לפניך, ולמה יאמר הרבי עלי זאת?".

אולם הרבי נותר בשלו ואמר: "מאיר אינו אומר שקר. אמרי נא לי, מדוע תפרת בשבת?".

אז נזכרה האשה במעשה שאירע לפני זמן רב. פעם אחת שב בעלה מן היריד בשעה מאוחרת מאוד, אחר שכבר הדליקה את הנרות לכבוד שבת. וכאשר חיפשה בעבורו בגד נקי לשבת, ראתה כי אין בידה כי אם חולצה אחת אשר היה בה קרע קטן. ובגודל יראתה מפני בעלה סמכה על כך שעדיין לא שקעה חמה, ותיקנה את הבגד אחר הדלקת נרות.

כאשר עלה הדבר על דעתה, פרצה בכי מר וביקשה מאת הרבי תיקון לחטאה הנורא. ואכן ניכר היה כי מתחרטת היא בלב שלם על כך ובוודאי לא תשוב עוד לכסלה, וגם התוודתה על עוונה, ושובה בתשובה שלימה.

פדיון נפש

נענה רבי מאיר ואמר: "קראו נא אלי את יוסף החייט".

כאשר בא החייט אצלו, אמר לו רבי מאיר: "הן לפני כמה ימים באת אלי לתנות את מר גורלך, כי צריך אתה למענות בעבור נישואי בתך ואין בידך כלום. ערוך נא לי את החשבון, כמה תצטרך עבור צרכי הנישואין".

נבהל יוסף מן השאלה, אך חזקה עליו מצות הרבי, והוא יצא לחוץ ושב אחר כמה רגעים כשבידו חשבון מפורט, מחוט ועד שרוך נעל, ובסיכומו של דבר עלה כי זקוק הוא לארבע מאות רובל.

אמר הרבי לאשת הגביר: "תנו אתם את הוצאות החתונה ליהודי זה, ובזכות הצדקה - תזכו לרפואה". מיד הוציאה האשה את כל הסך המבוקש, ומנתה אותו לידי החייט המאושר, ואכן נתרפאה במהרה מצרעתה. זהו כוחה של השבת, אשר לשומריה - רפואה קרובה לבוא, אולם למזלזלים בשמירתה חלילה - יכולה היא שתהפוך ברגע אחד להיות להיפך הרפואה. וזהו 'רק שבתו יתן ורפא ירפא', ומי שחילל את השבת הוצרך להוסיף וליתן מעות לכפרה ולפדיון נפשו.

רפואת ה' ורפואת בשר ודם

אכן יש כאן נקודה עצומה שמבקשים אנו להוסיף על כל האמור, ועמד עליה רבינו בחיי כאן.

בכל התורה כאשר מדובר על רפואת בשר ודם, נאמר השורש 'רפא' בדגש הפ"א. כך הוא בפסוק זה - 'וְרָפָא יִרְפָּא', וכך גם בפסוק (ירמיה נא ט) 'וְרָפָאנוּ אֶת כָּבֶד וְלֹא נִרְפָּתָה'. אולם כאשר מדובר על רפואת הקדוש ברוך הוא, באה האות פ"א בלא דגש, וכגון בפסוק (שם יז יד) 'וְרָפָאנוּ יְרָפָא', וכן (תהלים קמז א) 'וְרָפָא לְשִׁבְרֵי'.

מה שנאמר בתורה 'רפא ירפא' ולמדו מכאן חז"ל שניתנה רשות לרפוא לרפאות, אינו סותר כלל לכך שהרפואה בידי שמים היא. כשם שהקדוש ברוך הוא ברא את המאכלים וצריך האדם לאוכלם אף שחיותו בידי שמים

לב", וכהנה רבות. אין אנו דנים בחלק הדקדוקי שבדבר, אך כך הוא לאורך כל פסוקי התנ"ך.

עוד מרבותינו הראשונים עמדו בדבר זה, ובספרים הקדושים האריכו בפירושו.

רבינו בחיי עצמו מפרש, כי רפואת בשר ודם אינה רפואה קלה, ובאה על ידי צער וטורח.

וכגון אדם הצריך לעבור ניתוח, כמה יסורים מתייסר עוד קודם שעלה על שולחן המנתחים, כי צריך להכנה גדולה וקשה, ולבדיקות רבות שאינן מן הנועימות, ולאחר מכן הניתוח עצמו שיש בו צער ויסורים גדולים, ופעמים שאינו מצליח, ולפעמים יש לשוב ולנתח, וגם ההחלמה מן הניתוח אורכת לעתים כמה חודשים.

מה שאין כן רפואתו של הקדוש ברוך הוא בקלות ובנחת היא באה, "בְּרַפְתָּ ה' היא תְּעַשֵּׂר וְלֹא יוֹסֵף עֲצָב עִמָּה" (משלי יכ).

הנני רופא לך

וכאן מתגלה לנו דבר פלא.

הנה אמרו חז"ל בפרקי דרבי אליעזר (פרק נב) כי עד חזקיהו המלך לא היה אדם שקם מחוליו.

ואמנם אצל אברהם אבינו אמרו שבא הקדוש ברוך הוא לבקר את החולה ביום השלישי למילתו, ובאותה שעה עסק במצות הכנסת אורחים, וכפי שפירשו בזה צדיקים כי 'אורח' נוטריקון 'אור ח' - היא הברכה השמינית שבשמונה עשרה, ברכת 'רפאנו', אך שם היתה זו רפואה ממצות מילה, ולא מסכנת חיים, והרי לא הוצרך אברהם כלל לרופאים.

אכן טובה לרפואה

ולהדיא אמרו בגמרא (בבא בתרא טז): "רבי שמעון בן יוחי אומר, אבן טובה היתה תלויה בצוארו של

אברהם אבינו, שכל חולה הרואה אותו מיד מתרפא". ומיה אותה אבן טובה - היא מצות הכנסת אורחים שהיה דבוק בה בכל כוחו. אלא שרפואתו של אברהם אבינו לא היתה כרפואת הרופאים, אלא מסוג אחר היתה, מכח אור ח' - אור המידה השמינית. וכפי שאמר בזה הרה"ק רבי אורי מסאמבור זיע"א, כי תיבות 'אורח' ו'רופא' שוות הן באותיותיהן, מלבד אות אחת, ש'ב'אורח' ישנה האות ח', ו'ב'רופא' יש תחתיה את האות פ". אך שאר האותיות הן 'אור'. והנה הפער בין פ' שמנינה 80 לח' שמנינה 8 הוא 72, כמנין 'חסד'. כי האורח ממשיך חסד למארח, ועל ידי זה נעשית רפואה. אם כן אברהם אבינו שמידתו חסד היה ממשיך רפואה בכח מצות הכנסת אורחים.

בדומה לזה כתב בספ"ק דגל מחנה אפרים בשם זקנו רבינו הבעל שם טוב הקדוש זיע"א כי אורח הוא אור ח', ואברהם אבינו שמידתו חסד היה מכניס את אור הבינה בכל המידות.

אם כן בוודאי מה שאמרו חז"ל כי עד חזקיהו המלך לא קם איש ממחלתו, ודאי הכוונה לחולי מסוכן, כפי שאמר חזקיהו עצמו (ראה ברכות י) כי מצבו משול למי שחבר חדה מונחת על צווארו, ואף על פי כן אל יתייאש מן הרחמים.

מקדים רפואה למכה

אך באמת נראה כי עומק פנימי יש בדברים אלו. בביתו של אברהם אבינו היו החולים מתרפאין על ידי האבן הטובה של הכנסת האורחים, אולם לא בהכרח ידעו הללו כי חולים הם, שכן חוליים פנימי היה וצפון מן העין.

כי הנה על ישמעאל נאמר (בראשית טז יב) 'וְהָיָה יְהוָה פְּקָא אָדָם', 'פרא' אותיות 'רפא', ובא כאן דגש, כענין רפואתו של הקדוש ברוך הוא, אלא שכאן הוא להיפך. ובוזה תלויה היתה רפואת החולים, האם באה מצד 'רפא' או מצד 'פרא'.

לביאורן של דברים נוספים, כי בזהוהר הקדוש (ח"ב לב) משמע שישמעאל מל ולא פרע, כי אמרו שם שלא מל כיאות וכתיקון, ואילו במדרש (ראה בראשית רבה מז ח) משמע שמל ישמעאל וגם פרע הערלה. אך צריך לומר שאמנם כלפי חוץ עשה פריעה, אך לא זכה לסוד הפנימי שבמילה - הוא סוד הרפואה השלימה, לכן נותר פרא ולכלל 'רפא' לא בא.

בתוך אותיות שמו של ישמעאל נמצא השם 'א-ל' - הוא שם מידת החסד. אולם את מציאות הרפואה השלימה לא קיבל, וכפי שהזכרנו למעלה מדברי העטרת צבי שייסודה בתוספת שם הוי"ה, על כן אף שיש לו חלק בקדושה, ומתפלל הוא לה' - עדיין הוא פרא, והרפואה האלקית בלא צער, הנרמזת בדגש שב'רפא' - לא ניתנה לו.

כח זה - ניתן רק לבני ישראל שומרי השבת, כי שבת קודש רפואה היא לישראל, שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא, ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. ובכח אכילת מאכלי השבת בקדושה יזכו ישראל לרפואת הגוף והנפש.

רפואה שלימה מן השמים

על כך דרש רבינו בחיי כי 'רפא ירפא' נכתב בדגש, לרמז על הרפואה הבאה בידי שמים, כי דווקא ברפואה בידי אדם הבאה מצד 'פרא אדם' יש לדרוש ברופאים, אולם מי ששייך למידת החסד של אברהם אבינו - מתרפא בלא זה, בראיית האבן הטובה התלויה בצווארו, ובכח דביקותו בקדושת השבת, עד כדי שיוכל לזכות לרפואה בלא שידע כלל שחלה.

אם כן, יוכל כל אחד ואחד לזכות להגיע לדרגה נפלאה זו, כי עד שלא יבואו ימי הרעה - ובעזר ה' לא יבואו כלל - יזכה לרפואה בכח השבת. אלא שכדברי התפארת שלמה עליו להכניע עצמו בבחינת 'רק', ואז הקדוש ברוך הוא יתן שבתו ורפואתו.

יהי רצון שכל הצריכים לרפואה יזכו לבריאות שלימה, הן לרפואת הגוף והן לרפואת הנפש, ונזכה במהרה לרפואה הגדולה של כל ישראל בביאת גואל צדק ובבנין בית הבחירה במהרה בימינו אמן.

ספר ההלום

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאוצרות תורת החסידות
עשובצות זהב ועסודרות
משוערוי ושיחותיו של
רבי מנחם מענדל פערנץ שליט"א
פרשת משפטים



על התורה

שלהבות קודש והגינות חכמה
מפרשת השבוע



שבת קודש

אכסוף נעים שבת
בקרדושת השבת וסגולתה



בלי פשרות

פרשת השבוע פותחת במילים 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם' (שמות כא א), במהלך הפרשה מצווה אותנו התורה בדינים רבים הנוגעים לדברים שבין אדם לחבירו, כתשלומי נזקים, חיובי שומרים וכיוצא בזה. בגמרא (סנהדרין ו:) נאמר שמצווה על הדיינים לנסות ולפשר בין שני בעלי הדין. ובעל הטורים כתב רמז גאה לעניין זה בלשון הפסוק: 'משפטים - נוטריקון, מצווה שיעשה פשרה טרם יעשה משפט'. נמצא אם כן כי הפשרה הינה חלק בלתי נפרד מדיני ממונות ולכתחילה רצוי להגיע אליה. על פי יסוד זה ביאר הרמ"ק רבי יואל קאטמאר זיע"א, בחריפות המבטאת את קגאת ה' צבאות- שבערה בליבו לכבוד ה' ולתורתו, מפני מה סידר רבינו הבית יוסף את חלק 'חושן משפט' שבחיבורו העוסק בדיני ממונות ותשלומי נזקים לאחר כל החלקים, בעוד שבתורה הקדושה ניצבים דיני ממונות תיכף ומיד לאחר קבלת התורה שכתובה בפרשה הקודמת פרשת יתרו? ביאר זאת הרב:

בתחילת חלק 'חושן משפט' (סי' יב) נפסק הלכה שלכתחילה יש לחזור אחר פשרה בין שני בעלי הדין. ואם היה השולחן ערוך פותח בכך, היה מקום לאמץ את הכלל הזה בכל חלקי התורה, משום כך הפך את הסדר והציב את חלק 'חושן משפט' אחרון, בכדי להעביר לנו את המסר החשוב, שבכל דיני השולחן ערוך אין מקום לאף פשרה שהיא, אלא לקיים בפשטות את דיני התורה ללא כחל ושרק, ורק בדיני ממונות יש מצווה להתפשר בכדי להימנע ממריבה...

כחומה בצורה עמדו צדיקי הדורות כנגד המפרצים והמהרסים בעם, נלחמו בכל כוחם כנגד מזימותיהם לערער את יסודות התורה המתחזקים והפרו את עצת הרשע שלהם. גם כאשר ביקשו הללו במסווה כנגד נאורות וקידמה לבטל מנהג קל הנהוג בקרב עם קודש, עמדו הצדיקים בפרץ ומיאנו לקבל כל שינוי מהמסורת.

כך מסופר על הרמ"ק רבי יהושע מבעלזא זיע"א, שהיה מגדולי הלוחמים בזמנו כנגד המתחדשים למיניהם, וניהל נגדם מלחמת חורמה.

אירע, ופעם הגיעה אל הרבי בקשה בלתי משרתת מצידם של אותם פורקי עול, כי הם מבקשים לנסות להנמיך את הלהבות, ולכן מעוניינים הם בפגישה פנים אל פנים בה 'ידונו באוויר טובה', כיצד ניתן ללכת אחד לקראת השני, ול'אחות את הקרע בעם'... כאשר שמע הרבי את בקשתם, הגיב כי הוא זקוק לשלושה ימים בכדי לשקול אם להיענות

לבקשה בחיוב.

כאשר חלפו שלוש הימים, והשלוחים הגיעו שוב אל הרבי בכדי לשמוע את הכרעתו, אמר להם הרבי: 'חשתי היטב על הצעתכם, אולם אחרי שעיינתי היטב בדבר, אני רוחה את הבקשה מהסיבה הפשוטה שלא הצלחתי למצוא ולו דבר אחד עליו ניתן להתפשר'.

והסביר: 'הרי לא יעלה על הדעת להתפשר על אחת ממצוות התורה שבכתב או שבעל פה, וגם לא על איזו מצוה מדרבנן, בדברים כאלו אין כלל מקום לפשרות וויתורים למיניהם'. 'ברם', הוסיף הרבי ואמר, 'תחילה חשבתי כי יש מקום לפשרה במנהג קל המקובל בקרב יהודים שכאשר באים לשרוף ציפורניים, משתמשים בקיסמים דקים משולחן בעל ארבע רגלים, והרהרתי שמה על כך ניתן להתפשר ולומר שאם לא הזדמן שולחן של ארבע רגלים, אפשר להקל לקחת גם משולחן של שתי רגלים.

אלא שנמלכתי בדעתי והגעתי למסקנה כי חס ושלום לא יעשה כן בישראל! שכן אם נוותר על דברים שהם כחוט השערה, אנו עלולים לבוא חס ושלום לידי עקירת גופי תורה חלילה, השם ישמרנו'.

מורה וכתף כשביל מנוחה

'כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם', (שמות כא ב) רבינו האור החיים הקדוש זיע"א כתב כי יש לפרש את כל הפרשה הזאת בדרך מוסר לאדם שינצל את חייו המועטים בעולם החולף, על מנת לזכך את נשמתו ולהתעלות בכל יום ממדרגה למדרגה.

ראשית כל פותחת התורה הקדושה ואומרת: 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם', כלומר, רמזו ההתעוררות הטמונים בין בתרי הפרשה צריכים לעמוד כל העת לפני האדם ולשמש לו כמצפן וכמורה דרך בימי חייו בעולם הזה. ואלו הם הדברים שצריך האדם לשים נגד עיניו:

'כי תקנה עבד עברי'. 'עבד' - רמז לגוף הגשמי של האדם, שתכלית יצירתו כדי שישמש את הנשמה הקדושה שבקרבו, והוא עובר וחולף מן העולם תוך שנים מועטות, וכפי שממשיך הפסוק ואומר 'שש שנים יעבוד', היינו שישם שנה שזה זמן חיי האדם בעולם, וכפי שדורשת הגמרא מהפסוק (איוב ה כו) 'תבוא בכלל אלי קבר' - 'בכלל' בגימטריא שישם.

לאחר תום שנות חיי האדם בעולם הזה מתקיים בו המשכו של הפסוק: 'ובשביעית יצא לחפשי' - בעשור השביעי לחייו מסתלק האדם מן העולם, ובאותה שעה הוא נעשה חפשי מן התורה ומן המצוות, כדרשת חכמינו במסכת שבת (ל) מהפסוק

'השומר של השבת'

מגדולי עולם שקדושת השבת האירה בהם בכל עזו, היה הרב הקדוש רבי חיים מטשרנוביץ זיע"ע בעל 'באר מים חיים'. קדושת השבת בערה בקרבו כל ימי חייו, והאירה את נפשו באור צח עליון, והיא שהביאתו לכתוב חיבור מיוחד במינו אשר כולו עוסק בענייני השבת, סדר יומה ומנהגיה בקדש, הוא הספר היקר 'סודרו של שבת' אשר כל דורש ומבקש להתענג על טעמה הערב של השבת לא יסירו מתחת ידו.

וסיפר הגאון החסיד רבי ישראל יצחק רייזמן זצ"ל חבר בד"ץ 'העדה החרדית', עובדה ששמע מאדם נאמן שהכיר את בעל המעשה:

בנסיעתו של בעל 'באר מים חיים' לארץ ישראל, שהה עמו באניה יהודי אחד. משכבו, פנה אליו ה'באר מים חיים' ואמר: 'יהודי! בליל שבת קדש אין ישנים'. כתוב 'השומר שבת', מען דארף זיין וואכטער פון שבת - יהודי צריך לעמוד על עמדו במשמר השבת.

"מאותו ליל שבת", שח אותו יהודי, "בכל עת אשר רציתי לנמנם בליל שבת קדש, הרגשתי כאלו עומד ה'באר מים חיים' מעלי ומעורר אותי בדבריו החוצצים להבות אש, שאמר לי באותה שעה".

בין בתרי הספר 'סודרו של שבת', נתבאר לנו כמה וכמה עניינים הנוגעים לטעמיה של מצות השבת. תחילה עלינו להתבונן במצות השבת, אשר במהותה מצאנו שני צדדים הנראים הפוכים בתכלית זה מזה.

מצד אחד הרבה אזהרות וענשים נאמרו בה, 'מחללה מות יומת' (שמות לא יד), ועוד גזרות דרבנן לאין מספר, והלכותיה כהרריים התלוים בשערה.

וכפי שהביא מן הגאון רבנו ישראל מאיר הכהן בהקדמת ספרו 'משנה ברורה' על הלכות שבת, את דבריו של רבנו יהונתן איבשיץ בספרו 'ערות דבש'. אודות גודל הזהירות שצריך אדם להזהר בהלכות שבת, שמי שאינו יודע אותן על בורין לא ימלט שלא יעבור חלילה על איסורים.

ומחמת כן, מסופר על צדיקים, שחיל וערעה אחוזתם כל השבת מפחד שלא יעברו חלילה על סרך איסור, ונהוהו בכל תנועה מחשש שעלולים הם לעבור על איסורי שבת.

ומצד שני, הלא השבת יום מנוחה היא, מנוחת מרגוע וענוג הנפש, וכולה אור ומתיקות, והיא מתנה טובה מבית גנוזי

של הקדוש ברוך הוא (שבת יא). עלינו להבין, כיצד יתישבו שני מאפיינים אלו בכפיפה אחת? האם מהותה של השבת היא יראה וזהירות לאין שיעור, או שמא מנוחת הנפש ותענוג שאין כמוהו? התשובה היא ששני טעמים נאמרו בתורה למצות השבת:

בדברות הראשונות שבפרשת יתרו נאמר, שהשבת הינה זכר למעשה בראשית, כי בששת ימים ברא ה' את העולם וביום השביעי שבת מכל מלאכה. ואלו בדברות השניות שבפרשת ואתחנן נאמר טעם אחר. לזכר שתינו עבדים במצרים וגאלנו הבורא משם ביד חזקה ובורע נטויה.

ומאחר והיינו עבדים למצרים ויצאנו משם להיות בני חורין, עלינו לעשות את השבת יום מנוחה וחיירות, ובכך נזכור את הניסים והנפלאות שעשה עמנו הבורא. נצטוו ישראל על שמירת השבת כבר בהיותם במרה, ובמתן תורה נאמרה להם מצוה זו כאחת מעשרת הדברות, אך עוד בעודם תחת יד פרעה במצרים ניתן להם את יום השבת למנוחה בעצתו של משה רבנו.

וכפי שדרשו חכמינו במדרש (שמו"ר א כח), על האמור (שמות ב יא) 'יגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם', שראה שאין לבני ישראל יום מנוחה, ועמד ובקש עליהם לפני פרעה, בטענה שעבד שאינו נח יום אחד בשבוע הוא מת, ונתרצה לו ותיקן להם את יום השבת לנוח בו.

פעם נוספת בה הוזכרה השבת לפני מתן תורה, היא לאחר נסיעתם מאילים, כאשר החל לרדת להם נמל כפלים ביום הששי, ונאמר להם (שמות טו כג) 'את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו', 'ראו כי ה' נתן לכם את השבת' (שם פסוק כט).

מכפילות הפסוקים והטעמים שנאמרו אודות מצות השבת, נסיק כי אכן בחינות רבות יש בה, אשר כל אחת מהן שונה מחברתה ומסמלת מדרגה השיכת רק לאנשים מסוימים.

דבר זה מתבאר בדבריו של בעל 'באר מים חיים' בספרו 'סודרו של שבת' (ה"ב דרוש א פ"א) שפרש את כפילות הפסוקים האמורים אודות מצות השבת על פי משל:

בעת שעולה המלך על כס מלכותו בראשונה וכתר מלכותו ניתן בראשו, עורך המלך מסיבת-ענק לכל עבדיו ונתיניו לרגל הכתרתו, אליה מוזמנים מלבד שרי המלכות אורחי המדינה כולה.

את שמחת המלך ואושרו האישי לא

ניתן לתאר, אך את שמחתם של המשתתפים במסיבה יש לחלק לכמה דרגות. פשוטי העם באים לסעודה רק למען כבוד המלך ברובי הקרואים, כי רצון המלך הוא שישמחו בו כל העם ויחזו יקר תפארת גדולתו ביום עלותו למלך עליהם.

קרובי המלך, ידידיו ומכריו, שמחים בגדולתו של המלך, ובאושרם כי רב פותחים בדברי שבח והלל לפאר את המלך ולשמחו בכל מיני שמחות. ועל כולם עולה שמחתם של משפחת המלך עצמו, הקרובים אליו ביותר ונפשם קשורה בנפשו, שמחתם של אלו אינה נמדדת ברובי המאכלים וגודל החגיגות והריקודים שבעת הסעודה, כי אף בהיותם בביתם לבם שמח עליהם ונפשם עולצת ביותר על שנעשו שושביני מלך המדינה כולה. כדוגמת כן נמצא בעת התקבצות בני ישראל יחד בעת סעודה שלישית ביום השבת.

בסעודה זו דומים אנו לאותם בני מדינה שנקראו לחוג עם המלך לרגל התמנותו, וכביכול כתר מלכות ניתן אז בראשו של מלך מלכי המלכים ואנו רואים בכבודו ושמחים ומפארים לשמו הגדול.

וכסעודת הולדתו של המלך, גם בסעודה זו יש שכל שמחתם היא באכילה ושתייה, ובהתאספותם מרגישים הם כי ממלאים הם את חובתם למלך בבואם להסב עמו ואינם חשים בקרבתה יתרה מכך.

ויש שמתעוררים מחמת רוממות השעה, ושמחה ממלאה את ליבם משמחתו של המלך, כי זוכה נשמתם להרגיש מנועים אור העליון המאיר בשעה זו, וההתעוררות שבקרבם מביאתם לזמר ולשיר לפני שירות ותשבחות.

וישנם שגדולה השמחה בלבם כל כך, וגודל השעה עצמה היא המביאה שמחה בקרבם, כי גדול הדבר בעיניהם שזוכה המלך שכתר מלכות יענוד על ראשו. וכמוכן שגודל השמחה והקרבה שיש לאדם ששמחתו של מלך מלכי המלכים, כן זוכה הוא שירוממו את נשמתו ויקרבוהו, וישפיעו עליו שפע וקדושה לרוב.

עירב וברך וזהיריכם

ולאור הדברים האמורים יובנו דברי רבותינו, שכל איש ישראל זוכה במהלך יום השבת לשלש בחינות בנפשו בהרגשת אורה וקדושתה של השבת.

שהרי ידוע שעמדו בספרים על חילוק הלשונות שמצאנו בשלש תפילות השבת; בתפילת ערבית אנו אומרים סמוך לחתימת הברכה האמצעית 'וינוחו בה', ובשחרית 'וינוחו בו', ואילו במנחה 'וינוחו בס'.

פרש רבנו חיים בנבנשתי בספרו 'שירי כנסת הגדולה' (סי' רסח) את טעם הדבר, שבלי שבת כנסת ישראל היא בבחינת כלה בבית אביה, ואז עיקר השמחה היא בה, ביום השבת הרי היא בבחינת כלה בבית חמיה, ועיקר השמחה היא בו - בחתן, ובתפלת מנחה הרי הם כנמצאים בביתם שלהם, שהשמחה בהם - של שניהם

במתים חפשי'

והמיתה היא על ידי כוח הס"מ וחילותיו הנקראים בשם 'חינים' - היינו על ידי מלאך המוות ש'הוא שטן הוא יצר הרע' (ב"ב טו, ו) וזאת על פי דברי הזוהר הקדוש (ח"ב קכח). שמוז'ה לא לקיים את המצוות 'בריקנייא ובמגנא' אלא להשתדל בהם כראוי כפי כוחו, כיון שעל ידי מצוה הנעשית בחינם לא יזכה האדם כלל להמשיך עליו רוח הקדושה, מפני שרוח הטומאה מוזמן תמיד בחינים ובריקם ונמכר בלא תשלום, ואילו רוח הקדוש, אי אפשר לזכות בו בחינים אלא בשכר מלא ובהשתדלות גדולה ורבה.

ומוסיף ה'אור החיים' הקדוש ומבאר, שזו הסיבה שכל דבר טומאה בא בחינים, ואילו דבר מצוה וקדושה צריך להם טורח גדול ודמים מרובים, ועוד כתב, שכוחות הטומאה אינם שולטים במצוה הנקנית בדמים מרובים. ואכן ישראל קדושים מחבבים את המצוות ומתרצים לשלם עבורם כל הון שבעולם, אם ייתן איש את כל הון ביתו באהבה שאוהבים הצדיקים את המצוות, בוז יבחו לו. בהקשר לכך יש להביא מעשה נאה שאירע עם

הרה"ק רבי יהודה ליב אשלג זיע"א בעל ה'סולם' בימי מגוריו בורשה לאחר נישואיו. הימים היו ימי ערב חג הסוכות, עננת דאגה רחפה על פניהם של יהודי העיר. מחסור חמור באתרוגים היה בעיר, ושוי של כל אתרוג נסק לשמים, ומרעג לרעג נאלצו כולם להשלים עם העובדה שהשנה לא יזכו לאתרוג משלהם לחג הסוכות, אלא יאלצו לצאת ידי חובה בכמה אתרוגים שנקנו

בדמים מרובים בעבור הקהילה כולה. באותם ימים התהלך בעל הסולם בביתו כשהוא אינו יודע מנוח לנפשו, הוא שהכיר מעט את חשיבות ויקרת המצוה העצומה של נטילת פרי עץ הדר לא יכול היה להסכים להעדר אתרוג משלו לקיום המצוה. הוא הגיע אתרוג בפתרון לשאלה מנין ישגי

את ההון העצום הדרוש לאתרוג? לבסוף נפל רעיון במוחו. הוא פנה לאשתו וביקש ממנה למכור את תכשיטיה, ובכסף הרב שקיבלו, ירכוש את אחד האתרוגים הבודדים שהוצעו למכירה.

אך שמעה הרבנית את הבקשה, וכבר מיהרה לקיים את רצונה ללא שהיות, היא נטלה את מעט התכשיטים שהיו ברשותה, ומסרה אותם לצורך שהעניק לה על כך סכום כסף מכובד.

כאשר שבה הרבנית מהצורך וסכום הכסף בידה, קרנו פניו של בעלה מרוב אושר ושמחה על כי יעלה בידו לרכוש אתרוג לחג הסוכות. הוא העריך מאוד את ההקרבה של אשתו הרבנית, הרעיף עליה ברכות לרוב ולא הסתיר את שמחתו הרבה על המעשה המדהים שעשתה.

כך מתוך הקרבה ויתור עצמי בלתי נתפס של הרבנית, זכה בעל הסולם להחזיק בידו את האתרוג הנכסף, זמן קצר לפני כניסת החג.

תוך זמן קצר ראו הכל כי מי שמתאמץ לכבוד הקדוש ברוך הוא אינו מפסיד.

בבוקרו של יום טוב הראשון של סוכות נפוצה השמועה בעיר על האתרוג המהודר אשר במעונו של בעל הסולם. נה מהרה השתרך תור ארוך מחוץ לביתו, יהודים שעזו היה חפצם לברך על האתרוג המהודר המתנין בקוצר רוח לקיים את המצוה החשובה.

על מנת שיוזכו להיות שותפים במצוה, שיגרו בימי חול המועד מתנות רבות יקרות ערך אל ביתו של בעל הסולם.

כך חזרו אל הרבנית התכשיטים שמכרה במלואם...

הזדהות מהשקך

'מדבר שקר תרחק' (שמות כג ז) דברים נוקבים בגנות השקר כתב הרה"ק 'השפת אמת' זיע"א (פרשת שופטים, תרל"ט) בשם זקנו הרה"ק ה'חידושי הר"ם' זיע"א, שאמר בשם רבי שמחה בונם מפרשיסחא זיע"א:

בכל התורה כולה לא מצאנו ענין של הרחקה, שהלוא כל הגדרים והסייגים אינם אלא תקנות חכמים שנתקנו בכדי להרחיק את האדם מן העבירה.

רק בשקר מצאנו שהתורה דורשת מיהודי, התרחק מהשקר! כלומר, לא רק שלא תשקר בפועל, אלא אתה מצווה לנוס מכל מקום שיש בו שמץ של שינוי מהאמת.



אצל הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זיע"א היתה ההקפדה על מידת האמת אחד מהיסודות העיקריים ביותר בעבודת הבורא. כאשר היה מגיע אליו יהודי בפעם הראשונה על מנת לשמוע ממנו הדרכה נכונה בעבודת האלוקים, היה מעורר אותו על שני דברים: א. להתמיד בלימוד. ב. שלא להוציא דבר שקר מפיו.

יתר מזאת לא היה מסכים לדבר, והיה אומר: אם תקיים שני דברים אלו בשלימות, אוכר לך מה לעשות הלאה...

ועוד אמר, אם האדם אינו נגמל בשלימות ממידה מגונה זו של שקר, לא ידע לעולם את מדרגתו האמיתית בעבודת השם, שכן הוא יהיה בטוח בדברים מסיימים שהוא עושה שהם מצוות בעוד שלמעשה הם עבירות, רק כשילמד לעשות את כל מעשיו מתוך כוונה טהורה ואמיתית ללא זיופים, הוא מתחיל לעלות במסילה העולה בית קל.

ראוי לסיים בהבטחתו הנדירה של רבי פנחס לבניו, המופיעה בספר 'אמרי פנחס':

'כאשר ישמרו מהשקר יהיה להם כל טוב וגם להנשמה, וכל משאלותם יינתן להם'.

דברים דומים כתב הרה"ק הרבי רבי אלימלך מליז'ענסק זיע"א (נועם אלימלך פרשת תרומה):

'וראש על המידות רעות הוא מדת שקר, דכל מידות רעות הם נגד מידת אמת, וכשיחזיק את עצמו במידת אמת וישבר עצמו ממידת שקר עד תכליתה, אזי ממילא הוא מחזיק את עצמו במידות טובות ומשבר עצמו ממידות רעות'.



מידת האמת היתה נר רגליו של הרה"ק רבי משה אריה פריינד זיע"א גאב"ד העדה החרדית. הוא היה דנוק בה בכל חדרי ליבו ונפשו, ולא שניה ממנה בכחה זה. לא היה דבר שהיה מאוס עליו יותר משקר ורמיה.

מכל דבר שהיה בו נדנדוד של שקר היה מתרחק בתכלית הריחוק, כך למשל כאשר קנו לו פעם משקפיים בצפיפי כסף, דחה אותם ולא הסכים לחבשם, באומרו כי לעיני המתבונן נראה כי הם עשויים מכסף, בעוד שאליבא דאמת הם מתכת פשוטה.

מובן שבסלידתו העצומה משקר היה זהיר מאד שכל מוצא שפתיו יהיו נכונים ואמיתיים בתכלית ולא יתערב בהם אף נדנדוד קל של שקר.

סיפרו תלמידיו כי פעם מסר שיעור עמוק ומיוחד בישיבה, בו ביקש לבאר מאמר בלתי ברור שמופיע בירושלמי והובא בספר 'הצל"ח'. וכך נפתח השיעור:

'איתא בירושלמי, ותוך כדי דיבור תיקן את עצמו ואמר: 'הלא לא ראיתי את הירושלמי בפנים, אלא הצל"ח מביא ירושלמי'.

באמת אמרו: יותר ממה שהבינו בתלמידים את עומקו של השיעור, נחרטה בליבם הזהירות המופלגת שלא לשנות מן האמת במאומה.

כאשר נסע לארצות הברית וביקר את הרבי מסאטמאר זיע"א במעונו, מסר לו דרישת שלום מתלמידי הישיבה בירושלים, והפליג בשבחם שהם לומדים בהתמדה גדולה, ומצוינים ביראת שמים.

לא עברו אלא ימים מועטים, ואחד ממגידי השיעורים בישיבה, מקבל מברק בהול מרבי משה אריה השוהה באותם ימים בארצות הברית.

כאשר הציץ המגיד שיעור המופתע בתוכן המברק, קרא בו את הדברים הבאים:

'אבקש מןך להודיע לי נא בדחפיות האם התלמידים ממשכים ללמוד בהתמדה ולהתנהג ביראת שמים, ברצוני להיות סמוך וטבוח שלא נכשלתי באמירת דבר שקר אודותיהם...'

שנה אחת ערך מוסד ידוע בירושלים מסיבה רבתי באור ליום כ"ה תשרי לרגל יומא דהילולא של רבן של ישראל מרנא ה'חחם סופר' זיע"א. גדולי הדור היסבו במסיבה זו, וגם הגאב"ד הוזמן להופיע שם פאר.

שעה המיועדת יצא הגאב"ד מביתו לעבר המקום המיועד לעריכת המסיבה, כששני תלמידים מלויים אותו בדרך. כאשר עמדו בקרבת מקום לאולם שלח את אחד התלמידים שיבדוק האם כבר החלה הסעודה. כעבור דקות אחדות שב התלמיד וסיפר לרב, כי עומדים כעת בתפילת ערבית, ובעוד דקות בודדות יחל האירוע.

עננה רבי משה אריה ואמר:

'בזמן שנותר, נוכל לסור אל ביתו של הרבא"ד הגאון רבי דוד יונגרייז שנמצא כאן בקרבת מקום, כבר כמה ימים הוא אינו חש בטוב, ונוכל לקיים בזה את מצות ביקור חולים'.

כעבור דקות בודדות נשמעו נקישות על דלת ביתו של הרבא"ד, רבי דוד קם בחולשתו לפתוח את הדלת, והתרגש על מאוד לראות את האורח החשוב שהגיע לבקרו.

'כמה זכיתי שכבודו בא לבקרני', שאל כשהוא מרוגש כולו ומלא שמחה מהביקור הפתאומי. השיב לו רבי משה אריה:

'נדוד לי כי כבר מספר ימים אשר כבודו אינו חש בטוב לכן באתי לבקרו ולשאל בשלומי'. כדרכם של תלמידי חכמים התפתחה על אתר שיחה תורנית בין השניים, ואותות אהבה והערכה הדדית של שני גאוניו אלו ניכרו לעין כל.

השיחה נמשכה בידידות רבה זמן מה עד כי לבסוף נפרדו זה מזה לשלום.

מיד כאשר יצאו מפתח הבית, פנה הגאב"ד למלווי ואמר להם כי הוא מעונין לשוב כעת לביתו.

ברגע הראשון חשבו המלוויים שהגאב"ד שחך לשם מה יצאו מהבית.

'הרי רצינו להגיע למסיבה' ניסו להזכיר במבוכה.

'לא שכחתי מכם כלל ועיקר, ברם כעת איני מעונין עוד לבוא אליה'.

לא עצרו המלוויים כוח, ושאלו בנימוס את הרב, משום מה שינה בפתאומיות את כוונותיו והחליט שלא להשתתף במסיבה.

ניאות הגאב"ד לבאר להם את טעמו ונימוקו וכה אמר:

אם אשתתף עתה במסיבת ההילולא נמצא שלא באתי לבית הרבא"ד אלא בדרך אגב, ומה שאמרת לי שבתאיתי לבקרו ולשאל בשלומי אינו אמת לאמיתיה, לכן איני רואה ברירה אלא לחזור לביתי בכדי שלא אכשל בדיבור שאינו אמיתי.

לא התחשב הגאב"ד בטרחתו ובכך שכבר עמד על פתחו של האולם, שב לביתו מבלי שהשתתף באירוע, כך קיים בשלימות את מאמר הכתוב:

'מדבר שקר תרחק'.

יחד באופן שוה. כאן המקום להביא את פירושו של הגאון הקדוש רבי צבי אלימלך מדינוב זי"ע בספרו 'בני יששכר' (מאמרי השבתות מאמר 2 אות ט), שהתבונן על כך שבשונה מבכל המועדים בהם תקנו אנשי כנסת הגדולה נוסח אחיד לכל התפילות, בשבת תקנו לכל תפילה נוסח שונה.

וביאר פשר דבר על פי דבריו של רבנו האריז"ל שביאר במספר מקומות את ענינה וסודה של כל אחת מתפילות השבת. בתפלת ערבית אנו אומרים 'אתה קדשת', רמז לכנסת ישראל המתקדשת ולקניית לבעלה כביכול, ועל ידי כך אין לרעה אחיה בישראל כלל. בתפלת שחרית, שהיא כנגד התקופה שבין הקידושין לחתונה, בה שולח החתן מתנות לכלתו, מוכיחים את מתנת השבת לישראל עוד בטרם ניתנה תורה.

תפילת מוסף בה מזכירים את קרבנות היום, ורומזת למשחה הנישואין. ותפילת מנחה בה אומרים 'אנו אתה אחד ושמןך אחד', ממסלת את היחוד שהוא תכלית הכל. הרי לנו שהגם שקדושת יום השבת בכללותה אחת היא, מכל מקום מחולקת היא לכמה בחינות השולטות כל אחת בזמן שונה, בערב ובבוקר ולבשרת עולים בקנה אחד עם פירושו של הישרי כנסת הגדולה בחילוק הלשונות בתפלה 'בה' 'בו' 'בם'. הכלה עודנה בבית אביה, ואין לה עדין שיכות עם בעלה מלבד הקידושין. בשחרית, שהוא זמן שלוח המתנות שמחה הכלה בחתונה, אך עדין מרוחק, ובתפלת מוסף נמצאת היא עמו את בנוכחות קהל רב, ורק בשעת המנחה מתיחדים הם לבדם. כי גונים רבים יש במצות השבת ובהרגשת קדושתה, ומעת לעת במהלך יום השבת זוכה האדם להתעלות ולהתרומם בקרבנותו אל מלך המלכים.

המניין מראשית אהרית

ויש להקשות: הלא 'ורנחו בם' היא בחינת היחוד שבעת המנחה, ומדוע בתפלת 'מגן אבות בדבר' הנאמרת בליל שבת קודש, אומרים 'המניח לעמו ביום שבת קדשו כי בם רצה להניח להם', ולא 'כי בה רצה להניח להם'? ונראה ליישב על פי דברי הבעל שם טוב הקדוש בטעם שאומרים את הכתוב 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ובוים השביעי שבת וינפש' (שמות לא ז) בתפלת ליל שבת, בעוד שדרשו חכמינו ז"ל (ביצה טו) מפסוק זה שנשמה יתרה נותן הקדוש ברוך הוא באדם בערב שבת, ולמוצאי שבת נותלין אותה הימנו, ותיבת וינפש' מלשון 'וי אבדה נפש'. האם לא היה ראוי לומר פסוק זה בצאת השבת, ולא בליל שבת בשעה שהנשמה יתרה עוד שוכנת באדם, וזה עתה באה לנטר את נפשו? אלא: תפקידו של האדם היא לזכור

כבר בליל שבת, כי הנשמה היתרה אינה קבועה לעד בנפשו ועתידה להפרד ממנו בצאת השבת, וזכורו בכך ידע לנצל את יקרת הזמן שנותר בידו. וכך יש לומר גם לענינו, כי מיד בליל שבת קודש אנו אומרים 'כי בם רצה להניח להם', כדי לעורר את לב האדם מיד בתחילת השבת שכבר למחרת יבוא ענין הנשואין על גמרו ביחוד השלם, אשר לאחר מכן תפרד קדושת השבת מעליו, ומכיון שכך עליו לנצל כל רגע מרגעי השבת לרומם את נפשו ולהתענג בה כראוי.

לשמוך את דרך עין החיים

בכך יבוארו לנו ריבוי הכתובים שנאמרו אודות מצות שמירת השבת, כי בחינות רבות יש בה, וכל אדם לפי מעלתו ושגב עבודתו זוכה להשיג מעלה יתרה מחברו ברוממותה וקדושתה. לאור מופלא בענין זה זכינו מפי הגאון הקדוש רבי מאיר יחיאל הלוי מאוסטרובה זי"ע בספרו 'מאיר עיני חכמים' (מהדורא חליטא, עיני שבועות), על כל האמור:

שלושה סוגי שומרים ישנם בידינו ממונות; שומר חנם, שומר שכר ושואל. דינם של שומרים אלו מפורש בתורה; שומר חנם פטור ממקרה של גנבת או אבדת הפקדון, כיון שאינו נהנה שום הנאה מעצם השמירה ואינו עושה את הדבר בשביל עצמו כלל. שומר שכר, חייב על מקרים כגון גנבה ואבדה, אך פטור מאונסין, אם אבד הפקדון בעטיו של אונס. והשואל, חייב אף על מקרים בהם אבד הפקדון באונס גמור. כיון שקיבל את הפקדון לשימוש בחינם, וזכה להנאה מושלמת. ומכך יכולים אנו ללמוד את חיובנו בשמירת מצוותיו של הבורא. הקדוש ברוך הוא נתן לנו את התורה 'לעבדה ולשמרה' (בראשית ב טו), וכמואב בזהר הקדוש (ח"א כז) 'לעבדה' הן מצות עשה, 'ולשמרה' הן מצות לא תעשה.

אם לומד האדם ומקיים את תורת ה' בלי שום התחכמות מצדו אלא רק מפי צווי הבורא, דומה הוא לשומר חנם השומר על פקדונו ללא כל כונת שכר. אם עומד הוא בדרגה זו, אך אם יבוא לפעמים לידי תקלה חלילה, וככתוב 'אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא' (קהלת ז כ), פטור הוא כדין שומר חנם. לעומתו, האדם הלומד תורה ומכון בלמודו לשום הנאה שהיא, תהא אשר תהא, ואף הנאה רוחנית לקנות שלימות וכיוצא בזה, נחשב לשומר שכר, ואם באה תקלה על ידו חייב כדין שומר שכר. ואילו הלומד תורה לשם כבוד והתפארות, דינו כדין שואל שכל הנאה שלו, כי מטרתו היא להנות עבור התורה שלומד בעושר וכבוד בעולם הזה וגן עדן לעולם הבא. וכאשר בא דבר עבירה לידו, אפלו באונס, נפרעים ממנו כדין שואל

שחייב באונסין. הרי שלכל יהודי יש דין 'שומר' בזמן שהוא מקיים תורה ומצוות שנצטווה עליהן לשמור. וכעת נבין את מהותו של האיש 'שומר שבת', שגם עליו חלים דיני השמירה, וכל אדם ירור לו הדרך באיזה מהם יחפוץ: בזהר הקדוש (ח"ב פט) למדנו שהשומר שבת הרי הוא כשומר כל התורה כולה, ויהא הדבר בבואנו ללמוד משמירת המצות כולן לשמירת השבת. כי בחינות רבות יש במצות השבת כאמור, וכשם שיש שלשה מיני שומרים בהלכות פקדון, כן הוא בשמירת השבת.

יש שכל מטרתם בשבת היא עונג האכילה והשתיה, הזמירות והתשבחות המענגים אותם בשירתם, ואין כונתם כלל לשמור בשבת ובנותנה, לדאבון כל לב.

אנשים אלו, דין שואל שכל הנאה שלו יש להם, כי כל כונתם עבור עצמם והנאתם ואינם באים לשרת ולעבוד לפני מי שהפקיד בידם מתנה נפלאה זו כשמירת השבת.

במאמר המוסגר יש לציין כי גם בבני אדם כאלו שמח מלך מלכי המלכים מאד, כי על ידי כולם יתפאר ויתרומם שמו הגדול ביום שמחתו והשראת שכינתו על כל הברואים.

ישנם אנשים שמלבד ההנאה שיש להם מתענגו האכילה והשתיה, וזכים הם גם להנאה רוחנית, ומירת השבת ויצאות מקרבם כמאלהין ברוב קרבתם ואהבתם ליוצר כל שנתן להם בחסדו את יום השבת למנוחה וקדושה. למעלה מהם אלו אשר ההנאה הגשמית אינה מדברת אליהם כלל, וכל עבודתם ביום זה היא להתענג ולהתעדן בנוגע השכינה, ולהתקדש באהבתו ויראתו ביום השבת.

יתכן גם שבאדם אחד יהיו בו שלש בחינות אלו במהלך יום השבת. כי אף אם בתחלה לא זכה לחוש ברוממות היום, יכול הוא בכח עבודתו להתעלות ולקדש את עצמו עד שיזכה לחוש הנאה רוחנית גדולה בעת הסעודה השלישית המסמלת את היחוד השלם שבין כנסת ישראל לאבינו שבשמים.

כשנדייק נמצא שמירת השבת שנית בתורה באופנים שונים; פעם אמרה תורה (ויקרא ט ז) 'את שבתותי תשמרו' בלשון עתיד ורבים, ממנה משמע שעל האדם לשמור עוד שתי שמירות, ולרמוז גם נמצא האדם בתחתית המדרגה בבחינת 'שואל' יכול הוא להעפיל עוד למעלה יתרה מזו, ועוד אחת למעלה ממנה.

כמו כן נאמר (שמות לא יד) 'שמרתם את השבת', שגם היא בלשון עתיד נכתבה, אמנם רק שמירה אחת אמורה בה, ורומזת לאדם שזכה לבחינת 'שומר שכר' שלא נותרה לו אלא עוד מדרגה אחת לכסוף אליה, להיות בבחינת 'שומר חנם'. ולבסוף, אחר שזכה אדם למעלות רמות הללו, נאמר (שם פסוק טו) 'שמרו בני ישראל את השבת', בלשון עבר, כיון שכבר זכה האדם לכל בחינות השמירה עד שבא למדרגה הגבוהה מכולן.

תפילה המשך מעמוד ג'

אפרים' (פר' משפטים ד"ה או יאמר ועבדתם), על פי מאמר חכמינו זכרונם לברכה (סנהדרין עא) "כינסו לצדיקים - נאה להם ונאה לעולם", כי צדיקים דומים לפני השכינה כבר לפני האבוקה, וכבר שנינו (תנב"א פ"ח) "אחד הלומד - שכינה עומדת כנגדו".

וכיון שכאשר נר דולק בסמוך לאבוקה, הוא אינו ניכר כלל ואין לו ערך כנגדה, הרי שמכבים אותו. נמצא שכאשר אחד לומד ושכינה שורה שם, צריכה השכינה כביכול לצמצם עצמה ולהתלבש דרך אבוקה קטנה באופן שלא יכבה הנר, מה שאין כן כשרבים עובדים את ה' ולומדים, האבוקה מתגדלת ומתפשטת אור השכינה יותר, כי אור מלמטה מושך אור מלמעלה.

על כן, כינסו לצדיקים נאה להם ונאה לעולם, כי כשהם ביחד ממשיכים אור השכינה עליהם ועל כל העולם כולו. וכן הוא להיפוך, "פיזור לרשעים - נאה להם ונאה לעולם", כי כמו שהוא באור כן הוא בחושך, כשיש ריבוי רשעים יחד, הם ממשיכים ריבוי כוחות הטומאה, לא עליו.

לכך נאמר 'ועבדתם את ה' אלהיכם' בלשון רבים. הברכה היא 'ועבדתם', היינו שתזכו לעבוד את ה' ברבים ביד רמה, ועל ידי זה יהיה 'אלהיכם' - יתרבה אור השכינה כנגד אורות נשמות העובדים.

אמנם, סיומו של הכתוב 'וברך את לחמך' נאמר בלשון יחיד, כי שם הכוונה היא כפשוטו, שכל אחד ואחד יתברך בפני עצמו בשפע וברכה רבה ולא יצטרך לעזרת זולתו.

הפסד משמחה

המשנה ברורה' ידוע כספר הלכה מובהק, שעוסק כמעט אך ורק בפירוש השולחן ערוך, הבאת דברי פוסקים נוספים ופסיקות הלכות מעשיות. אולם באופן נדיר, בנושא התפילה בציבור, מביא המשנה ברורה סיפור מעשה שהיה, כדי להמחיש את חשיבות העניין. וכך הוא מספר (סימן צ"ח ס"ט):

פעם אחת הלך רבה של המבורג, הגאון רבי משולם זלמן מירלש זצ"ל, לבית הכנסת מעונטף בטלית ותפילין כדרכו. בדרך פגע בו סוחר שהיו לו למכור אבנים טובות יקרות ערך, ורצה שהרב יבוא עמו לביתו כדי לראות את החסורה. סירב רבי זלמן להפסיד עבור כך תפילה בציבור, וביקש ממנו שימתין עד שיחזור מבית הכנסת, ואז ירכוש ממנו את ההילומים.

בזמן שרבה של המבורג היה שקוע בתפילה, מכר הסוחר את האבנים הטובות לקונה אחר, וההוא הרוויח בהן סכום עצום של כמה אלפי רייכטסאלר - המטבע שהיה תקף בימי בגרמניה. כששמע רבי זלמן על כך, לא די שלא התעצב על ההפסד, אלא שמח שמחה גדולה, על כך שהשליך מנגד ממון רב עבור התפילה בציבור, שכל הון שבעולם לא ישווה לה.

כמה חשבה ההקפדה על תפלה במנין נראה מתשובתו של הגאון רבי יוחנן הלוי וואזנר שליט"א (ש"ת ח"י הלוי ח"ג ס"ז סי' ט) שהביא את הדין המובא בגמרא (שבת קה): שעל אדם כשר שנפטר חייב לקרוע, ועל אדם שאינו כשר אינו חייב לקרוע, רק כשעומד בשעת יציאת נשמה. והביא את ביאור רבי"ח (יו"ד סי' שמ, על פי דברי רבינו יונה), שאדם שאינו כשר, היינו מי שאינו מהדר אחר המצוות וגמילות חסדים, ולהתפלל בצבור וכיוצא בזה, שמנהג הכשרים להחזיק במצוות כאלו.

והוסיף רבי יוחנן, שמקדמת דנא היו החסידים נזהרים מאוד בזה, והרב הקדוש רבי יעקב יוסף מסקווירא זי"ע כבר מנעוריו היה מוסר נפשו וגופו ומאודו בשביל תפלה בצבור, וגם בכל הנסיעות שהיה צריך לנסוע, היה עושה כל החבולה כדי שלא לבטל שום תפלה בציבור.

תחת אחד השיחים סיפר כ"ק אדמו"ר מסקווירא שליט"א, לחותנו הרב הקדוש רבי משה יהושע מויזניץ זי"ע בעל 'ישועות משה':

'אבי' זכרוננו לברכה הקפיד מאוד על תפילה במנין, לפעמים אחר את זמן התפילה כדי שיוכל להתפלל במנין. תמיד היה מתפלל בעשרה, ואיני יודע אם אירע פעם אחת שהתפלל ביחידות!'. ענהו כנגדו הישועות משה ואמר: "גדולים כאלה, גם אם היו מתפללים ביחידות, תפילותיהם היו עולות למעלה, ואף על פי כן העדיפו להתפלל במנין!"



מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
ברחוקה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות
מדוני בית המדרש להוראה היינות "באר ישראל"
בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א



מכתלי בית ההוראה תשובה ממורינו הרב שליט"א

כיסוי מקווה במשטח קלקר

ההיתר בזה.

האם מותר לכסות מקווה כמה בערב שבת במשטח קלקר על מנת שבור המקווה יישאר חם בשבת בבוקר, או שיש לחוש משום איסור הטמנה, שאסור להטמין בערב שבת בדבר המוסיף הבל?

תשובה:

חז"ל גזרו שלא להטמין בדבר המוסיף הבל ואפילו בערב שבת, וטעם האיסור, מפני שחששו שמא יטמין ברמץ שיש בו גחלים, ויבוא להבעיר את הגחלים ונמצא עובר על איסור דאורייתא (שבת לד: ש"ע א"ח סי' רנ"ו ס"א).

בשאלה זו יש לדון: א. האם יש איסור הטמנה בדבר שאינו מיועד לאכילה רק לרחיצה. ב. אם יש איסור הטמנה כאשר מטמין לצורך שבת בבוקר, ובדרך כלל ההטמנה של מים המקווה הוא לצורך הבוקר של שבת, ויבוא שנחלקו בזה הראשונים ולישית המתירים אין לחוש במי המקווה שעומדים לצורך בוקר יום השבת. ג. יש לדון על עצם כיסוי הבור אם הוא נחשב למעשה הטמנה, שעיקר איסור הטמנה הוא כאשר מטמינים את המאכל מכל צדדיו, וכאן הכיסוי הוא רק על גבי הבור, ושאר כל הצדדים אינם בגדר הטמנה. ומאידך, מאחר והאפשרות היחידה לכיסוי גמור במקווה היא מלמעלה, כי הדפנות הן דפנות המקווה, כיסוי מלמעלה ודאי נחשב לטמנה גמורה ולא הטמנה במקצת. ונבוא לבאר את צדדי

הטמנת מים לרחיצה

דנו הפוסקים אם יש איסור הטמנה במים שמיועדים לרחיצה ולא לאכילה ושתייה, דאיתא בגמרא (שבת יח:): ובשול"ע (א"ח סימן רנד סעיף ט) 'לא ימלא חבית של מים ויתן לתוך התנור ע"ש עם חשיכה'. והקשה המגן אברהם (שם ס"ק כו) דהרי שית הטמנה (תוס' שבת מח, ד"ה דויתים, ה"ד בטור סימן רנד) ומותר להניח פירות סביב האש סמוך לחשיכה ואין בזה איסור 'שהיה' ומשום חשש שמא יחתה, כשם שמותר (לדעת הרשב"ם והרבה ראשונים) להניח דבר המבושל כמאכל בין דרסאי ואין בזה חשש שמא יחתה, כל שכן בפירות הנאכלים גם חיים שאין בהם חשש שמא יחתה, וכן פסק השול"ע (סימן רנד סעיף ד), ומאחר ומים שותים גם כשהם קרים מדוע יש בהם איסור שהיה מחשש שמא יחתה.

וכתב המגן אברהם ליישב בב' פנים: א. מים הגם שהם ראויים לשתותם חיים, מכל מקום אינם טובים כל כך כמו פירות לאוכלם חיים, ונמצא שיש בהם תיקון גדול ויש חשש שמא יחתה. ב. מדובר כשצריך את המים להדחת כלים, ובמים קרים לא ניתן להדיח כלים ויש חשש שמא יחתה. אולם באליה רבה (שם ס"ק כב) חולק וסובר שבמים העומדים להדחה אין חשש שמא יחתה, וכתב שכן עולה

המשך בעמ' ב'

הלכה למעשה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

שיכול שלא להניחם קודם מוסף, וילבשם בזמן הברית.⁵

ארוחה בשרית בליל ומוצאי תענית

קיבלתי על עצמי להתענות בחלק מימי השבועיים. אני רגיל לאכול ארוחה בשרית בלילה שלפני התענית או במוצאי התענית?

ה. בלילי ומוצאי התענית שנתקנו על חורבן הבית, אין איסור לאכול בשר, והרוצה להחמיר יחמיר לעצמו. בתענית רשות שהאדם או ציבור מקבלים על עצמם לתשובה וכפרה [וכגון תענית בימי השבועיים], מותר לאכול בשר ולשתות יין בליל התענית, אך בליל מוצאי התענית יש להחמיר.⁸

המשך בעמ' ב'

נחשב כמתפלל 'בשעה שהציבור מתפללים'. אמנם נחלקו הפוסקים אם יש לו מעלת תפילה במניין ממש, לכן במקום שיכול למצוא ציבור שמתפלל אותה תפילה עדיף להתפלל עמהם.¹

הנחת תפילין בברית בראש חודש

אני מתעתד לערוך ברית מילה בראש חודש. אצלינו המנהג שבשעת הברית מתעטרים בתפילין דר"ת. האם יש לנהוג כך גם בראש חודש, או שמכיוון שהברית לאחר תפילת מוסף אין להניח אז תפילין?

ת. נהגו שאבי הבן לובש תפילין בזמן המילה. הנהוגים ללבוש תפילין של רש"י, בראש חודש שכבר חלף התפילין במוסף², לא יניחם שוב בברית. והנהוגים ללבוש תפילין דר"ת, נראה

צירוף למנין שמתפללים תפילה אחרת

שהייתי במושב בדרום הארץ, ולא הספקתי להתפלל תפילת מנחה. כאשר הגעתי לבית הכנסת מצאתי את הציבור עומד להתחיל תפילת ערבית, והמנהג במקום להתפלל ערבית כבר מפלג המנחה. האם כשאצטרף שמתפללים עמהם יבית הכנסת מיקרי תפילת הציבור. ויש שכתבו (ראה מנחת יצחק ח"ב סי' קלב, שו"ת אבן ישראל ח"ט סי' סו) כי ודאי גם דעת המשנה ברורה כדעת הגמ"א, ואין כוונתו לומר שריו כתפילה בציבור ממש, ומש"כ 'מיקרי' תפילת הציבור' כוונתו שחשוב כמתפלל בשעה שהציבור מתפללים. אמנם יש שכתבו (שו"ת דברי יוה"ש ח"ד בדברי הגצל, תשובת והנהגת ח"ד סי' לא בשם הגר"ח מברסק) שאף אם מתפלל תפילה אחרת נחשב שמתפלל במנין ממש. ואינו צריך עוד דעה (פסקי תשובה סי' נד בשם שו"ת באר יצחק סי' כ) לחלק בין סוגי התפילות: אם מתפלל תפילה אחרת הדומה במספר הברכות לתפילה שהציבור מתפללים, כגון שחרית בשבת וי"ט שיש בה שבע ברכות ומתפלל אותה שהציבור מתפלל מוסף שהיא גם שבע ברכות נחשב כמתפלל במנין ממש. אבל אם אין שוות במספר הברכות כגון שמתפלל שחרית ברא"ח וזהו"ל והציבור מתפלל מוסף אין זה תפילה בציבור. על כן, במקום שיכול למצוא ציבור שמתפלל אותה תפילה שהוא עומד להתפלל עיף להתפלל עמהם.

ת. יכול להתפלל שמונה עשרה של מנחה כשהם מתפללים שמונה עשרה של ערבית, ויהא זה

1 בדמ"א אברהם (סי' רלו ס"ג) כתב שהמתפלל עם הציבור חרב (שם ס"ח), וכן הביא המשנה ברורה (שם ס"ה). ראה בעטרת צבי (פרשת תזריע) שכתב שלא מל בתפילין. ויש לעיין אם כוונתו רק על המוהל או גם על אבי הבן. וראה בספר כורת הברית (סי' רסה) שהביא מנהגים האם למול בתפילין ורש"י או דר"ת.

2 בשול"ע (א"ח סי' תכ"ט): 'והנהיגם לחלוף התפילין כשרוצים להתפלל מוסף' (וכן בס"ה סי' ט). ולבוש סי' תכ"ט): כתב הטעם לזה כיון שתפילת מוסף הוא במקום קרבן מוסף, ובעת הקרבת המוסף הוא כמו יום טוב ממש ואין צריך אות אחר. ויש בזה גם טעם על פי הסוד, כמבואר בשער הכוונות (דרושי ראש חודש).

3 בדברי האחרונים מצאנו כמה דעות אם מותר לחזור וללבוש התפילין בראש חודש אחר תפילת מוסף. קרבן מוסף, ובעת הקרבת המוסף הוא כמו יום טוב ממש ואין צריך אות אחר. ויש בזה גם טעם על פי הסוד, כמבואר בשער הכוונות (דרושי ראש חודש).

4 בדברי האחרונים מצאנו כמה דעות אם מותר לחזור וללבוש התפילין בראש חודש אחר תפילת מוסף. קרבן מוסף, ובעת הקרבת המוסף הוא כמו יום טוב ממש ואין צריך אות אחר. ויש בזה גם טעם על פי הסוד, כמבואר בשער הכוונות (דרושי ראש חודש).

5 שכן עדיין לא הניחם ודאי מחויב להניח גם אחר מוסף, וכן נראה מדברי הפרי מגדים (סי' כה מש"ו ס"ק טו) שהעתיקם המשנה ברורה (שם ס"ק) שבתפילין דר"ת שפיר יש להקל להניחם אחר מוסף. [אמנם בסיומן תגב (א"א ס"ק) כתב על עצמו שנהוג להניח תפילין דר"ת בראש חודש מיד אחר שחרית ולהצטם קודם מוסף]. וראה בשול"ע זקן אהרן (ח"ב סי' ה) שכתב שנהוג העולם להניח תפילין דר"ת אחר מוסף, וכן בשול"ת יביע אומר העתיק ממכו אחרונים שהקילו להניח תפילין דר"ת אחר מוסף ברא"ח, וכתב שיש להקל כדבריהם במי שאינו מוסף להניח תפילין דר"ת קודם מוסף.

6 משנה ברורה (סי' תקנ"ה), שבדברי הרמ"א (שם ס"א) שאסור לאכול בשר ויין בלילה של מוצאי תענית תשעה באב שנדחתה לעשירי באב, הוא רק מפני אבלות של יום, אבל בשאר תעניות ציבור אין להחמיר בזה. וראה באגרות משה (א"ח ח"ג סי' פח) שכתב שאף שהג"א הביא לדינא

בבן איש חי (שנה ב ויקרא אות יח) שכתב: 'אחר שהתפלל מוסף לא יחזור להניח תפילין בו ביום כדי ללמוד תורה בתפילין, מפני כי הרשימו נשאר כל היום, אך במנחה יניח תפילין'. כן כתב רבנו הרש"י ז"ל בנהר שלום. והגם דרבנו החיד"א ז"ל כתב להניח תפילין אחר מוסף לא ראה דברי רבנו הרש"י. וכן הביא הכף החיים (סי' כה ס"ק צו). ובשול"ת יביע אומר חלק ג' (סי' א אות ד) כתב לחשוש לדבריהם ולא להניח תפילין אחר מוסף עד מנחה.

5 שכן עדיין לא הניחם ודאי מחויב להניח גם אחר מוסף, וכן נראה מדברי הפרי מגדים (סי' כה מש"ו ס"ק טו) שהעתיקם המשנה ברורה (שם ס"ק) שבתפילין דר"ת שפיר יש להקל להניחם אחר מוסף. [אמנם בסיומן תגב (א"א ס"ק) כתב על עצמו שנהוג להניח תפילין דר"ת בראש חודש מיד אחר שחרית ולהצטם קודם מוסף]. וראה בשול"ע זקן אהרן (ח"ב סי' ה) שכתב שנהוג העולם להניח תפילין דר"ת אחר מוסף, וכן בשול"ת יביע אומר העתיק ממכו אחרונים שהקילו להניח תפילין דר"ת אחר מוסף ברא"ח, וכתב שיש להקל כדבריהם במי שאינו מוסף להניח תפילין דר"ת קודם מוסף.

6 משנה ברורה (סי' תקנ"ה), שבדברי הרמ"א (שם ס"א) שאסור לאכול בשר ויין בלילה של מוצאי תענית תשעה באב שנדחתה לעשירי באב, הוא רק מפני אבלות של יום, אבל בשאר תעניות ציבור אין להחמיר בזה. וראה באגרות משה (א"ח ח"ג סי' פח) שכתב שאף שהג"א הביא לדינא

7 (י"ד סי' רסה ס"ק יב) והמגן אברהם (סי' כה ס"ק כח) והשו"ע חרב (שם ס"ח), וכן הביא המשנה ברורה (שם ס"ה). ראה בעטרת צבי (פרשת תזריע) שכתב שלא מל בתפילין. ויש לעיין אם כוונתו רק על המוהל או גם על אבי הבן. וראה בספר כורת הברית (סי' רסה) שהביא מנהגים האם למול בתפילין ורש"י או דר"ת.

8 בשול"ע (א"ח סי' תכ"ט): 'והנהיגם לחלוף התפילין כשרוצים להתפלל מוסף' (וכן בס"ה סי' ט). ולבוש סי' תכ"ט): כתב הטעם לזה כיון שתפילת מוסף הוא במקום קרבן מוסף, ובעת הקרבת המוסף הוא כמו יום טוב ממש ואין צריך אות אחר. ויש בזה גם טעם על פי הסוד, כמבואר בשער הכוונות (דרושי ראש חודש).

9 בדברי האחרונים מצאנו כמה דעות אם מותר לחזור וללבוש התפילין בראש חודש אחר תפילת מוסף. קרבן מוסף, ובעת הקרבת המוסף הוא כמו יום טוב ממש ואין צריך אות אחר. ויש בזה גם טעם על פי הסוד, כמבואר בשער הכוונות (דרושי ראש חודש).

10 בדברי האחרונים מצאנו כמה דעות אם מותר לחזור וללבוש התפילין בראש חודש אחר תפילת מוסף. קרבן מוסף, ובעת הקרבת המוסף הוא כמו יום טוב ממש ואין צריך אות אחר. ויש בזה גם טעם על פי הסוד, כמבואר בשער הכוונות (דרושי ראש חודש).

11 שכן עדיין לא הניחם ודאי מחויב להניח גם אחר מוסף, וכן נראה מדברי הפרי מגדים (סי' כה מש"ו ס"ק טו) שהעתיקם המשנה ברורה (שם ס"ק) שבתפילין דר"ת שפיר יש להקל להניחם אחר מוסף. [אמנם בסיומן תגב (א"א ס"ק) כתב על עצמו שנהוג להניח תפילין דר"ת בראש חודש מיד אחר שחרית ולהצטם קודם מוסף]. וראה בשול"ע זקן אהרן (ח"ב סי' ה) שכתב שנהוג העולם להניח תפילין דר"ת אחר מוסף, וכן בשול"ת יביע אומר העתיק ממכו אחרונים שהקילו להניח תפילין דר"ת אחר מוסף ברא"ח, וכתב שיש להקל כדבריהם במי שאינו מוסף להניח תפילין דר"ת קודם מוסף.

קונה שהגיע אל המוכר על ידי תיווך

עמדתו למכור את דירתו, ועוד בטרם פרסמתי אותה התקשר אלי אדם שביקש להגיע לראות את הדירה. לאחר שבא וראה, מצאה חן בעיניו וקנה אותה. לאחר מכן נודע לי שהקונה שמע על הדירה דרך מתווך, וכעת המתווך תובע ממני דמי תיווך. יצוין כי המתווך מעולם לא פנה אלי, לא יצר עמי קשר בנוגע לעסקה, ולא היה מעורב בה בשום שלב. האם אני מחויב לשלם לו דמי תיווך?

ת. אם המוכר מלכתחילה התכוון לפרסם את הדירה בכוחות עצמו, ולא הייתה בדעתו להיעזר במתווך, והוא משוכנע שהיה מצליח למכור את הדירה גם בלעדיו, אינו חייב לשלם למתווך דמי תיווך. זאת משום שבמצב כזה אין למתווך דין של יורד לשדה חברו, ולכל היותר ניתן לומר שחסך למוכר פעולה של פרסום. אולם אם המוכר לא תכנן לפרסם את הדירה, או שכבר ניסה לחפש קונה ולא עלה בידו, ובפועל פעולת המתווך הועילה להבאת הקונה ולביצוע העסקה, למתווך יש דין יורד, וחייב המוכר לשלם לו כפי הנהוג¹⁶.

התעטף בטלית והזיק

אברך נעמד להתעטף בטלית, ובתנועות נלהבות וללא תשומת לב הניף את ציציותיו. באותה שעה עבר בסמוך אברך צעיר כשהוא אוחז בידו כוס קפה ונרתק תפילין חדש העשוי מפרווה מפוארת. כתוצאה מהנפת הציציות נשפכה הכוס על נרתיק התפילין, והנרתיק ניזוק והתקלקל. האם האברך המתעטף חייב לשלם על הניזוק?

ת. חייב לשלם, ואין בזה את הפטור של 'רץ ברשות מצווה'¹⁷.

מסומים, וכשהמלווה משנה את התנאים אין הערב מחויב לכך. עוד הוסיף, שאילו היה המלווה תובע את הלווה במועד היה הלווה נאלץ להשיג כסף בכל דרך אפשרית, ואפילו על ידי לחץ גדול. משוותר המלווה על כך, גרם לעצמו הפסד, ואין לו לנלגלו על הערב. אך כתבו הפוסקים לחלק בין ערב גזיל שאינו אלא כמסועבר נוסף, לבין ערב קבלן, שנשעה כלוה ממש כלפי המלווה. ובערב קבלן, כיון שנחשב כמי שקיבל עליו לשלם בכל אופן, הכל מודים דאף שהתרה במלוה מ"מ חייב הקבלן לשלם. 16 החיוב לשלם דמי תיווך הוא או מדין 'פועל', והיינו באופן שהקונה פנה למתווך, או כאשר המשיך לעבוד את האחר ששמע ממנו את ההצעה, או מדין 'יורד' לשדה חברו ונטעה, שחייב מצד ההנאה שהגיעה אליו על ידו. לכן נראה, כי אם ברור שהמוכר נהנה מהמתווך ולא עמד למכור את הדירה ללא עזרת המתווך, יש לחייבו מדין יורד. 17 כתב בשולחן ערוך (ח"מ סי' שש"ח) היה אחד רץ ואחד מלהק והזיק המלהק ברץ, חייב מפני שרץ שלא ברשות, במה דברי מצווה או רק בערב שבת, (חות יאיר סי' יו, י"ט של שלמה ב"ק פ"ג סי' נג, וראה ביאור הלכה סי' רנ, ש"ת עונג יום טוב סי' ט). אמנם כאן, מלבד שדעת הרבה פוסקים שלא מצוין לפטור אלא ברץ בערב שבת שהוא בחול מפני הזמן הדחוק ולא בשאר מצוות וכמו שהעלה בתשובת חות יאיר (סי' ר) במי שהיה רץ לקידוש לבנה ומפני מרוצתו פגע בחנות אחת ושפך כדי שמן ושיבר כלי זכוכית, דחייב לשלם, משום דאין למידין מרץ בין השמשות בערב שבת דבחול טובא, שהרי הוא ספק לילה והוא זמן מועט לפני הלילה, יש עוד טעם לחייבו, על פי מה שביאר שם בחובת יאיר, שהפטור הוא דוקא בחוק; דהיינו שהניזק נחשב מעצמו ברץ בערב שבת, ולא אם הניזק הרץ בעצמו, והוא על פי הכלל שכל שניזק ברשות הוזק פטור הניזק חייב. ולכן כאן שאינו בחול וגם עשה בדיים את פעולת הניזק חייב לשלם.

דעת הרמב"ם הרא"ש המגיד משנה ורבינו ירוחם.

ומעתה לדעת האליה רבה אין לאסור בנידון דידן את ההטמנה מצד חשש שמא יבעיר אש להרתיה את המוטמן, או שמא יטמין ברמץ ויחתה בגחלים להגביר האש, שהרי לשיטתו אין במים העומדים להדחה חשש חיתוי וכל שכן חשש הבערה.

בשו"ע הרב (סימן רנד קונטרס אחרון אות ג) הביא למה שכתב המרדכי (שבת סימן ש) שמים וביצים אינם דומים לפירות וחוששים בהם שמא יחתה, וכתב שדוחק לומר שגם המרדכי מדבר במים לרחיצה שהיה לו לפרש זה, ועוד דומיא דביצה שעומדת לאכילה, ומשמע שיש במים לשתיה גם כן חשש שמא יחתה. ועפ"ז כתב במשנה ברורה (סי' רנד ס"ק מט) שהטעם הראשון עיקר שיש השבחה גדולה בחימום המים, וחיישינן שמא יחתה.

אלא שיש להביא ראיה ממשנה מפורשת (שבת לח:) שיש גזירה על הטמנה גם בעומד לרחיצה, 'מעשה שעשו אנשי טבריא, והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, אמרו להם חכמים אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה, אם ביום טוב כחמין שהוחמו ביום טוב ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה'. ומבואר בגמרא (שם) שהאיסור היה מצד 'הטמנה' שהם הטמינו סילון מים קרים בתוך חמין טבריה, ומבואר שאפילו עשו כן לרחיצה הוא בכלל איסור הטמנה. וליישב את שיטת המגן אברהם, יש לחלק בין איסור הטמנה ובין איסור שהיה, שבהטמנה חוששים שמא יטמון ברמץ ויחתה בגחלים גם לרחיצה בלבד, אבל באיסור שהיה לא חששו כל כך. ובכמה דברים מצאנו שאיסור הטמנה חמור מאיסור שהיה (כמבואר בסימן רנד סעיף ז, ועוד).

עכ"פ מוכח ממעשה דאנשי טבריה שחוששים ברחיצה לאיסור הטמנה. וכ"כ בדעת תורה למהרש"ם (סימן שכו סעיף א) בשם תשובת אבני צדק שיש לחשוש במקווה לחיתוי, ולכן יש לסגור את חדר המכונות עיי"ש.

הטמנה של בקבוק חם בשמיכה

ומה שכתב לחזק דבריו שאין איסור בהטמנה של מים שאינם לשתיה, ממה שאין מקפידים להכניס את בקבוק המים החמים מתחת השמיכה, והרי זה הטמנה גמורה שאסורה בשבת עצמה גם באינו מוסיף הבל, ראייה זו אינה מוכיחה כלל, כי אין מכניסים את הבקבוק מתחת השמיכה, רק האדם שהבקבוק עליו נכנס מתחת השמיכה, וההטמנה היא לאדם שלא יהיה לו קר ולא לבקבוק המים שישמרו חומו.

הטמנה לצורך מחר

והנה בדרך כלל ההטמנה של מים המקווה הוא לצורך הבוקר של שבת, ובה דעת הראב"ן (סימן שלח) המרדכי (שבת סימן ש) פסקי רי"ד (שבת מז:): והבואו דבריו בשבלי הלקט (סימן נז) דכיון שמתמין עד הבוקר והוא זמן מרובה שהמאכל יספיק להתבשל כל צרכו אין חוששים שמא יחתה בגחלים לזרו הבישול, ולשיטתם אין לחוש במי המקווה שעומדים לצורך בוקר יום השבת.

אלא שלהלכה כתב הבית יוסף (ס"ו רנב) שדברי שבלי הלקט בשם רבינו ישעיה הם שלא כדעת שאר כל הראשונים. והגם שברמ"א (סימן רנד סעיף א) הביא שיטתם היינו דווקא כדי להתיר בדיעבד לאכול ולשתות ממה שהוטמן, אבל לכתחילה אין לעשות כן, ויתר על כן החמיר שאם רגיל להקל בזה אין לו היתר גם לא בדיעבד, וכתב בביאור הגר"א (ס"ק נ) ששיטה זו היא דעת יחידים בראשונים. ואם כן אין להתיר להטמין בקלקר מטעם שיטה זו.

אם יש הטמנה במקווה

אלא שעל עיקר הנידון לומר שיש מציאות של הטמנה כאשר מכסים את המקווה הקלקר, ולכן יש לדון כיצד מתירים להטמין מערב שבת כאשר גוף החימום דולק, ולפי זה בשבת עצמה אפילו אם החימום אינו דולק אסור לכסות בקלקר, שהרי בשבת אין טומנים גם לא בדבר שאינו מוסיף הבל.

אלא שהגם שהקלקר הוא אכן חומר של הטמנה, אך איסור הטמנה נאמר דווקא כאשר מטמינים מכל הצדדים, ובמקווה שאר כל הצדדים אינם הטמנה כלל, והגם שהכרעת השו"ע (סימן רנד ס"ו א) שיש הטמנה ע"ג גחלים והיינו שמניח סיר גלוי שאינו מכוסה וטמון משום צד רק מונח ישירות ע"ג גחלים, הרי הרמ"א (שם) הכריע שאין הטמנה רק כאשר מטמין מכל צד ולא ע"ג גחלים. וגם לדעת השו"ע היינו דווקא ע"ג גחלים ולא בשאר אופנים, ולכן אפילו שיש גוף חימום בתוך המים ונמצא הוא דומה לגחלים שאין צריכים הטמנה מכל הצדדים לדעת השו"ע, הרי כבר הקשה הבית מאיר (שם) מדברי השו"ע (סימן שיה סעיף ז) שמותר להניח מיחם ע"ג מיחם ולא אסר משום הטמנה דבר המוסיף הבל שיש מצד אחד, והיינו משום שדווקא בגחלים שדרך וניתן להטמין בהם אסר השו"ע ולא במשטח שהו מקור חם אבל לא ניתן להטמין בו. ועפ"ז דברי הבית מאיר כתבו הפוסקים (הגרי"ש אלישיב שבות יצחק שהיה וחזרה פרק כ אות א, חוט שני סימן רנד סעיף א ד"ה שאין) שהנחת סיר ע"ג פלטה חשמלית אין חשש הטמנה גם לדעת השו"ע. ומעתה ברור שמה שיש גוף חימום בתוך המים אינו קובע שאפילו הטמנה במקצת הוי הטמנה.

[וראו גם בדרכי שמואל (שבת עמ' שסו) שכתב בסוגרים מרובעות שאין חשש הטמנה בכיסוי המקווה, רק דן שם מצד איסור אהל באופן שהמכסה רחוק יותר מטפח ונמצא מאהיל על טפח זה, ודעתו שם דכיון שיותר נוח לו לשמירת החום שהכיסוי יישב סמוך למים לגמרי, אין זה נחשב כחלל טפח לגבי איסור אהלה, עיי"ש].

להלכה:

מותר לכסות מקווה חמה במשטח קלקר שנועד לשמור על חום המים, שאין זו דרך הטמנה כיון שהקלקר אינו מכסה את המקווה מכל צדדיו. אמנם, מצד שההטמנה אינה לצורך אכילה, אין להתיר, כי נחלקו הפוסקים אם יש איסור הטמנה במים שאינם עומדים לאכילה, ונקטינן לחומרא בדין זה. וכן נחלקו הראשונים אם יש איסור הטמנה במטמין לצורך מחר, וגם בזה קיימא לן לאיסור.

עשיית סגולות נגד יללות תנים

בעירנו בית שמש כידוע שומעים בלילות יללות תנים המסתובבים בערי יהודה, ויש כאלה שהקולות מפריע למנוחת נפשם או שמתעוררים מהם, ושאלתם בפייהם היות שקיים סגולה להפסקת יללות התנים מיידית, ויודעי דבר טוענים שהיא בדוק ומנוסה, והוא להפוך את הנעילים שהיו הפוכים, האם מותר להם לעשות סגולה זו או שצריך לחשוש ולאסור מפני 'דרכי האמורי'.

תשובה: בעז"ה נסדר כאן את שיטות הרבות שבראשונים בדיון זה עד שנצא בס"ד עם מסקנת ההוראה בזה.

הנה אמרו במשנה (שבת סוף פרק ו'): יוצאין בביצת חרגול ובשן שועל ובמסמר הצלוב משום רפואה וכו' וחכמים אוסרים אף בחול משום דרכי האמורי. ובגמ' שם איתא: אביי ורבא דאמרי תרווייהו כי דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי. והנה הראשונים דנו בהיתר זה כל אחד לפי דרכו כדלהלן:

ברש"י כאן בשבת כתב "שנראית רפואתו" כגון שתיית כוס ותחבושת מכה. נראה מדבריו שכל עוד עושה מעשה הנראה לעין אף שהוא בדרך סגולי מ"מ הדבר מותר, לאפוקי 'לחש' שאינו מעשה הנראית לעין, וכן נראה ג"כ דעתו ביומא (פג. פד.) לגבי מי שנשכו כלב שוטה (ואף שאין ראי' גמורה מ"מ נראה משם שדוק בניכר רפואתו מותר לעשותו).

דעת הרמב"ם, הנה בפירוש המשניות להרמב"ם יש לכאן סתירה בין משניות שבת הנ"ל לבין משניות יומא הנ"ל, דבשבת כותב בפשטות דהגם שהרפואה הוא סגולית מ"מ שרי כיון שיש כלל שכל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי, וביומא כתב דהאיסור להאכיל חצר כבד כלב שוטה למי שנשך על ידה, היא היות והרפואה בו היא רק סגולית ולא טבעית, והראשונים כבר מעירים בזה, ולכאן הדרך הכי מבואר בזה היא ביאור הרדב"ז שנשאל בזה הסתירה, וחילק בין רפואה סגולית לגמרי לבין רפואה שדעת הרופאים שהנסיון מוכיח שהיא מרפא, דאם היא סגולית לגמרי בלי הסבר הגיוני ולפחות הוכחת נסיון הרופאים, הרי זה אסור, ואם הרפואה הוכחה כמרפא ע"פ הרופאים "ועיניו טבעי" הרי זה מותר [ואולי אפשר לומר בזה שהרמב"ם לשיטתו, שהרמב"ם כתב בהלכות ע"ז (פי"א הט"ז) שכל דברי המכשפים וחוקות הגוים הם הבל ואין בהם תועלת, ואם כן, אם עשה סגולה ומצא שהועיל הרי זה מוכיח שאין זה מדרכי האמורי שהרי חוקות הגוי אין בהם תועלת].

בחנינו מצוה תקי"א כתב שדיין צריך לידע כחמת כישוף כדי להבחין במה שנעשה, האם הוא ממניי הכישוף או שהוא מהדברים הנעשים בכח הטבע, וכענין שאמרו ז"ל כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי. ובהמשך דבריו כתב שיש הרבה רפואות שלולא שהיו מוזכרים בגמ', היינו אוסרים אותם מטעם שאיננו מבינים איך עובד הרפואה הזו ע"פ הטבע, ולכן כתב שאין לדמות מילתא למילתא להתיר דברים שדומים לרפואות המוזכרות בחז"ל. נמצא דדעת החינוך לחומרא ממש שאפילו בדברים שהם ממש רפואה, א"א להתיר בקלות רק אם

הגדרת המקום לענין 'צירוף מנין'

ומצרפן למנין אפילו כשאינם רואים אלו את אלו, מכיון שכל אחד נותן דעתו על הש"צ (שו"ע סי"ד ובמ"ב שם).

ומיהו אם רואים אלו את אלו מצטרפים לעשרה בכל ענין, אף שיש הפסק מחיצה ביניהם (שו"ע שם), וכל שכן אם הש"צ רואה את כולם אפילו אינו עומד בתוך הפתח מצטרפים למנין, מפני שכל אחד נותן עיניו על הש"צ, והש"צ מחברן ביחד (ממשמעות שו"ע סט"ו ובמ"ב שם), ודוקא בתנאי שאין שום רשות אחרת מפסיק ביניהם, שאם רשות אחרת מפסיק אפילו שביל היחיד, אינם מצטרפים בשום ענין (שו"ע סי' קצה ס"א).

יא. ולפי זה היא אפשרות לצרף למנין כשחלק עומדים בעזרת נשים, וחלק נמצאים בבית הכנסת אם רואים אלו את אלו, מכל מקום אם בא להם בקלות לרדת למטה יותר טוב שירדו ולהיות כל המנין במקום אחד (מ"ב סק"א), ומיהו מכיון שיש מחמירים אפילו ברואים אלו את אלו שאינם מצטרפים, לכן יש להחמיר בזה לכתחילה (ביה"ל ד"ה ולחוץ), חוץ בשעת הדחק אפשר שיש להקל ולצרף כשרואים אלו את אלו (שם סק"א).

תפילה בציבור

יב. אם רוצה להצטרף למנין רק לענין שיחשב שהתפלל בציבור, ולא שיהא חלק מן המנין עצמו, אם שומע התפילה שמתפללים אף שנמצא בחדר נפרד מהציבור ואינו רואה אותם, חשוב כמתפלל עם הציבור (כה"ח סק"א).

יג. ויש חולקים ע"ז שגם לענין תפילה בציבור אינו נחשב, אלא נחשב כאילו מתפלל ביחיד, חוץ כשאין לחדר הזה פתח אשר רק נכנסים ויוצאים אלא דרך הבית שהציבור מתפללים שם, אז נחשב כתפילה בציבור (מ"ב סק"א), אולם צריך לזוהר שלא יהא הפסק ביניהם בדבר שאינו נקי כגון צוואה ואשפה שריחה רע, וכן אם מפסיק ביניהם ע"ז או עכו"ם שאז לא יוכל לענות עמהם, ולכן לא נחשב כמתפלל עם הציבור (שו"ע ס"כ).

במקום פתוח

יד. אם הציבור מתפללים במקום פתוח שאינו מוקף במחיצות, כל זמן ששומעים זה את זה מצטרפים, שבשמיעה תליא מילתא, ובתנאי שאין רשות אחרת מפסיק ביניהם, ואפילו שביל היחיד אמרינן שמפסיק, וכ"ש צריך לזוהר שלא יפסיק ביניהם צוואה או דבר שאינו נקי (שו"ת משנה שכיר סי' לד), ופשוט שבעינין שרואים אלו את אלו, שאם אינם רואים זה את זה אינם יכולים להצטרף, שרק אם נמצאים בבית אחד אמרינן שאין צריכים לראות זה את זה (שו"ת מנח"י ח"ב סי' מד).

הגדרת רואים אלו את אלו

טו. בהגדרת ראייה איכא מחלוקת האחרונים, אם צריכים להכניס ראשו לתוך הבית הכנסת, או להראות הפנים לחדו סגי אף שאין מוכניס ראשו, והכה"ח (סק"ה) נוטה בזה להחמיר, אמנם זה פשוט שאין צריך שכולם יוכלו לראות את כולם, אלא די שמקצתן רואים אלו את אלו כמו שמבואר בס' קצה (ס"א) בלשון המחבר 'מקצתן' רואים אלו את אלו.

טז. אם יש הפסק של במחיצה שיש בהם נקבים, כמו שמצוי שעושים בעזרת נשים, יש להחמיר שלא לצרף אפילו ברואים, כיון שאינו נקרא ראייה שצריך שיראה הפנים בכלו בלי שום הפסק כלל, וכן אם יש הפסק במחיצה של זכוכית שקופה כיון שהיו מחיצה לענין צוואה, הכי נמי אמרינן שהיו מחיצה לענין צירוף לעשרה, ואי אפשר לצרפם ביחד (כה"ח סק"א), אף על פי שרואים אלו את אלו.

יז. אך אם יש הפסק בין הבתים בפתח או חלון ואין פתוח במלואו לחדר, צ"ע אם מצטרף אף כשרואים אותו, כיון שפתח גופא אפילו אין שם דלת כמחיצה חשובה לכן יחשב כאין רואה אלו את אלו, וכמו שאמרינן במחיצה של זכוכית דלא מהני ראיית פנים (שו"ת משנה שכיר סי' לג).

א. כל מקום שצריכים מנין צריך שיהא כל העשרה אנשים במקום אחד, ורק אז היא נקרא מנין, אבל אם חלק עומדים במקום אחד וחלק במקום אחר אין מצטרפים (שו"ע סי' נה), והסברה נותנת שהוא כן, משום כל בי עשרה שכינתא שריא. וזה לא שייך אלא אם כל עשרה אנשים מקובצים יחד במקום אחד (ערוה"ש).

ב. ואף שמובא בגמרא (פסחים פה) שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, י"ל שקאי על מי שעובר ברחוב ליד בית הכנסת, ושמעו שהציבור אומרים קדיש או קדושה, שצריך לענות עמהם, אבל הציבור עצמו פשוט שצריך להיות במקום אחד (שם).

שליח ציבור

ג. השליח ציבור צריך להיות ביחד ובמקום אחד עם המנין, שאם הש"צ אינו עומד במקום אחד ביחד עם המנין, אפילו שאיכא מנין שלם במקום אחר, אינו יכול לומר קדיש או קדושה כיון שמקום הש"צ עומד אין שם עשרה אנשים (מ"ב סק"ב).

ד. אם הש"צ עומד על הבימה באמצע בית הכנסת, אפילו שהבימה גבוה ל' טפחים ורחבה ד', ואף שיש לו מחיצות גבוהות ל' טפחים, מצטרף עמהם ומוציאם ידי חובתם, מפני שהבימה בטילה לבית הכנסת ועוד מפני שרואים אלו את אלו (שו"ע סעיף י"ט), אולם יש מחמירים לכתחילה באופן שהש"צ עומד על הבימה כזו שאינו מצטרף למנין, ואף אם יש מנין למטה בלעדו, אינו יכול להוציאם ידי חובה בקדיש וקדושה (ביה"ל סעי' י"ט).

הגדרת בית אחד

ה. הבית או החדר שהמנין נמצאים שם צריך שיהא במפלט אחד, ושלא יהא שום מחיצה קבוע באמצע, ואפילו ארון ספרים אם הוא משמש כמחיצה מפסיק ונחשב לב' בתים, והעומד בתוך עובי חלל הפתח, אם עומד מן הדלת ולפנים הוי כעומד בפנים (מ"ב סק"א), ואם עומד מן הדלת ולחוץ הוי כעומד בחוץ (ביה"ל ד"ה של), ואם עומד באמצע מקום סגירת הדלת איכא מחלו' בזה שלדעת המחבר אינו מצטרף, והמג"א פסק שמצטרף (מ"ב סק"ג).

ו. אם חיבר כמה חדרים ועשה בית אחד גדול, אם נעשה הכל לתשמיש אחד, וגם רואים אלו את אלו, אמרינן שהכל נחשב כחדר אחד ואין נפקא מינה באיזה צורה שבנוי (שו"ת מנח"י ח"ד סי' ט).

ז. אך אם כל חדר הוא מיוחד לתשמיש בפני עצמו, רק לפעמים פותחים המחיצות והדלתות באמצע, אז דינו כשתי צורות שנפרצה קטנה לגדולה, שהקטנה נגדרת אחר הגדולה, ולכן צריך שיהא רוב הציבור בגדולה, אבל אם רוב הציבור בקטנה או מחצה כאן ומחצה כאן אינם מצטרפים (שו"ע סט"ו), וה"ה אם הש"צ נמצא בקטנה נגרר אחר הציבור שעומדים בגדולה, אבל אם עומד בגדולה וכל הציבור עומדים בקטנה אפילו שיש שם מנין בלעדו, אינו נגרר אחריהן ואינו יכול להוציאם בקדיש וקדושה.

בית אחד

ח. אם כולם נמצאים בבית אחד אפילו שאינם רואים אלו את אלו מצטרפים (מ"ב סק"ח), כיון שהם נמצאים בבית אחד, ואף אם פרשו ווילון באמצע הבית לצניעות בעלמא גם אמרינן שמצטרפים, אך אם פרשו הווילון כדי שישמשו לשם מחיצה ממש, יש אומרים שאינם מצטרפים, כיון שהיו מחיצה לאיזה צורך, לכן אמרינן שהיו מחיצה גם לגבי צירוף עשרה (שם סק"ט).

שתי בתים

ט. אם מקצת מן המנין נמצא בחדר אחד ומקצתן בחדר אחר ואינם רואים אלו את אלו, אף על פי שיש פתח פתוח ביניהם ואין לפתח דלת אינם מצטרפים, משום שהפתח עצמו נחשב כמחיצה (מ"ב סק"ח), אך אם רק הציבור מחולקים לב' חדרים אבל הש"צ עומד בתוך הפתח שמפסיק ביניהם, אמרינן שהש"צ מחברן יחד,

האם חייב לשלם כשאמר לתת צדקה

יהודה משה גבאי קופת הצדקה השכונתית, פגש ביום בהיר את ר' לוי יצחק וביקש ממנו שהיות ואביו הוא בעל יכולת וכעת הוא חולה במחלה קשה, יתרים אותו בסכום הגון למגבית השנתית של הקופה, ושזה יהיה לרפואתו השלימה בקרוב. כשהלך ר' לוי יצחק לבקר את אביו מסר לו את הבקשה של הקופה, ועד שלא גמר את דבריו אמר לו אביו בהתלהבות רבה, יש לי בית סכום של עשרים אלף ש"ח במזומן, וחצי מזה אתן לקופה. כעבור יום התקשר האבא לר' לוי יצחק ואמר לו בהתנצלות נזכרתי שאני צריך את הכסף כדי לשלם לרופאים, ולכן אני יכול לתת רק אלפיים ש"ח לקופה. לר' לוי יצחק היה מאוד לא נעים להודיע זאת ליהודה משה, אבל בליט ברירה הרים אליו טלפון ואמר לו דברים כהויתן. השיב לו יהודה משה 'לא כזה בטוח שלאבא שלך מותר לחזור בו מדבריו, מאחר וכבר התחייב לתת צדקה, וזה כמו נדר'. הם סיכמו ביניהם שבמשך השבוע ישאלו את הרב. כעבור כמה ימים נפטר האבא מהמחלה שהיתה לו, לאחר כלות ימי השבעה שוב פגש יהודה משה את ר' לוי יצחק, ואמר לו אנחנו צריכים עדיין לשלוא את הרב האם הכסף שייך לצדקה, או שהוא של הורשים. השיב לו ר' לוי יצחק בכל אופן אנו היורשים לא מחויבים לקיים את הנדר של אבינו, אמר לו הגבאי שיתכן שהכסף כבר נקנה לצדקה ברגע שאמר שזה ילך לצדקה.

תשובה: הנה בבואנו לדין בענין יד עניים, נקדים תחילה את דברי הגמרא בבא קמא (לו:): 'ההוא גברא דתקע לחבריה וכו' אמר ליה הואיל ופלגא דזוזא הוא לא בעינא, נתביה לעניים. הדר אמר ליה נתביה ניהלי איזיל ואברי ביה נפשיא. אמר ליה רב יוסף כבר זכו ביה עניים, ואף על גב דליכא עניים הכא, און יד עניים און'. בעצם מה שכתוב כאן שהניקח ראה שזה סכום נמוך, ואמר לרב יוסף שזה יהיה לעניים, ואח"כ חזר בו שהוא רוצה את המעות לעצמו, ואמר לו רב יוסף שאינו יכול לחזור כיון שכבר זכו העניים במעות. וברש"י (שם ד"ה ההוא דתקע) כתב שהיה הניקח תפוס בכסף של המזיק, דאי לאו הכי הרי לא מגבינן ליה בבבל. ובתוס' (ד"ה יד עניים) הקשו מדוע הוצרך רב יוסף לחייבו משום שאנן יד עניים, והרי אף בלא זה היה חייב ליתן שכבר נתחייב באמירה, וכמו שאמרו בר"ה (דף ו'). 'בפיך זו צדקה'. ותיירצו שכמו שאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם, הכא נמי אין אדם נותן צדקה דבר שלא בא לעולם, וכמו שאמרו נתיביה לעניים הוי זה החוב כמו שלא בא לעולם. ורבינו חננאל תירץ שכוונתו לא היתה לחזור בו מן הצדקה לגמרי, אלא רק רצה ללוותו לפי שעה ולהחזיר אחר זמן לעניים. ועל זה אמר רב יוסף שכיון שיד עניים און, כבר זכינו בו במעמד שלשתן, ואינן יכול ללוותו.

וכתב המהר"ם שגם לפי התיורץ הראשון של תוס' זכה בו רב יוסף במעמד שלשתן, והנה רבינו אפרים הקשה שמעמד שלשתן מהני כשהלוקח עומד כאן, ובמעשה זה העניים לא היו נמצאים, ובש"ך תי' שיד הגבאי כיד עניים, וכמו שנמצאים כאן. והראב"ד (הובא בשיטמ"ק) כתב לחדש שאפשר לזכות במעמד שלשתן עבור אדם אחר. ויש לכאור במה נחלקו שני תירוצי התוס': א. הרא"ש הביא את שני התירוצים, וכתב בסוף דבריו ושני הפירושים הם אליבא דהלכתא. ויש לבאר דרבינו חננאל לא רצה לפרש כמו התיורץ הראשון כי לא רצה לבאר שמתחרט מהצדקה, כי לא כתוב בגמרא 'הדרי בי', ולכן ביאר שיצא ללוותו לפי שעה, וכן משמע מדבר ר"ח בגליון הגמרא. ב. הבעל המאור פירש שנחלקו האם נחשב דבר שלא בא לעולם באופן שהמזיק רוצה לשלם, שלדעת הר"ח כיון שאוהז בלשלם אין חסרון של אותו רשות, או דבר שלא בא לעולם ויכול להקדיש או לתת צדקה. ג. במלחמות חולק עליו ומבאר, שהר"ח רצה לחדש שאינו רוצה לחזור בו אלא להשתמש לפי שעה, ואח"כ להחזיר, אפילו הכא אינו יכול. ד. המחנה אפרים (צדקה סי' ד) כתב שנחלקו בפלוגת הרמב"ם והראב"ד (מכירה פכ"ב ה"טו) שהרמב"ם סובר שמי שהקדיש צדקה מדבר שלא בא לעולם וכגון שאמר כל מה שיוציא אילן זה יהיה לעניים, או כל שכר בית זה לעניים, זכו העניים. והראב"ד חולק שבאופן זה לא קנו העניים כלל שזה דבר שלא בא לעולם, ורק אם אמר אתן לעניים כך וכך חייב עצמו מטעם נדר, וכן סובר הטור (ח"מ סי' ריד). וזהו שיטת השו"ת בתירוצם הראשון, וכתבו הגר"א והנודע ביהודה (תניא יו"ד סי' קנד) שהרמב"ם סובר כפי הר"ח שחולק על התיורץ הראשון.

ולכאורה רש"י שכתב שהיה תפוס משלו לא יכול לסבור כתוס', כי אם הוא תפוס הרי זה דבר שבא לעולם. ואפשר לומר שלא רצה ליתן את המשכון לעניים, רק המזיק רצה לפדות את החפץ בכסף ואת הכסף נתן ליד עניים. או אפשר לומר שיתרץ כמו רב האי גאון לקמן.

הרי"ף הקשה את קושית התוס', ותיירץ שהכסף אינו ברשותו, וא"א להקדיש דבר שאינו ברשותו. וכתבו האחרונים שזהו כדברי התוס' שמכיון שאינו ברשותו לכן נחשב לדשלב"ל. וכן כתב במהר"ם בתוס' שהוא דשלב"ל מכיון שאינו ברשותו. ועיין במחנה אפרים (צדקה סי' ב) שביאר בדיעת הרי"ף שאדם שאומר סלע זו היא לצדקה והסלע בעולם קנו העניים ממש, ואמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, ואינו יכול לחזור בו כלל, וכן היורשים מחויבים לתת הסלע לעניים. אבל מי שנדר אתן מנה לצדקה הוי נדר בלבד ולא קנו העניים, ומחויב לקיים 'ככל היוצא מפיו יעשה' ובפיך זו צדקה, ובאופן זה לא קנו העניים, וכמוכין שאין היורשים מחויבים לקיים את הנדר, כמו שאין צריכים לקיים אם נדר אבא שלא יאכל פת חודש ימים. וכן באופן זה מותר לשנותו לדבר אחר אם ירצה, וכתב שכך משמע מדברי הרמב"ם, וכן מדברי רש"י בערכין עכ"ד. וכן הוכיח הרע"ק א"א (סי' קמז). מיהו יש לציין שהא"ח בהלכות מכירה חולק וסובר שלפי הרי"ף לא קנו העניים ממש כמו אמירתו לגבוה, אלא שחל שם התפסת צדקה, ויש לדין בדבריו. בבעל המאור בסוגיין הביא מרב האי גאון שנשאל האם אמרינן בצדקה 'אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט', השיב שלא אמרינן ולא קנו העניים את הצדקה עד שיבוא לרשותם. והקשה א"כ אמאי לא אמרינן בב"ק 'בפיך זו צדקה', ומדוע הוצרך לומר און יד עניים און. ותי' שאם מטעם נדר אין ב"ד יכולים לכופ אותן, שזה נדר בלבד וחובת הגוף, אבל מכיון שכבר קנו העניים יכולים ב"ד לגבותו בע"כ.

ועיין בשו"ע (יו"ד סי' רנח ס"ח) שפסק שלא אמרינן אמירתו לגבוה בצדקה, ואם נדר חייב להשלים מטעם נדר. ולכן אם אמר שקל זה היא לצדקה וזה לא בעולם, כגון חוב שיש לו אצל חברו, לא אמר כלום. ואם אמר לכשיבוא לידי אתנהו לצדקה, חייב לשלם. אולם אם אמר במעמד שלשתן

ברור לו שזה בכח הטבע, ואף ברפואת שדומים לאלו המוזכרים בגמ', צריך בזה עיון רב.

דעת הרשב"א (שו"ת סימן ת"ג ובעוד מקומות) האריך בזה, ומעתיק את הסתירה בדברי הרמב"ם הנ"ל, ומסקנת הרשב"א שכל רפואה אפילו סגולית מותרת ואף בדבר שאין עליו נסיון הרופאים, דיתכן ששלמה המלך החכם מכל אדם הבין בחכמת הרפואה דברים שאין חכמי הרפואה כהיום מבינים, ולכן מסקנתו שכל דבר שלא נאסר במפורש בגמ' אין בזה איסור ומותר להתרפאות, ומסיים שם שאם יודע ששורשו מע"ז - אין זה משנת חסידים להתרפאות מזה.

דעת המהרי"ק (שו"ת סימן פ"ה) הקיל עוד יותר ודעתו, שמה שנאמר בגמ' כל שיש בו משום רפואה לאו דוקא שדוקא ברפואה התיירו, אלא שכוונת הגמ' שכל מקום שיש לו תועלת מהדבר, ואינו עושה אותו בכדי להדמות אל הגויים, הדבר מותר ואין בו משום דרכי האמורי.

דעת הר"ן, בחולין (על הרי"ף כז). פירש שכל דבר שמרפא, גם אם הרפואה אינה ניכרת בכלל, הרי זה בכלל ההיתר, והתורה אסרה רק דברים שהם מעשה תוהו ואן בהם תועלת (וכותי' פסק המהרש"ל בים של שלמה).

דעת הבית יוסף, הנה הבית יוסף בבדק הבית (יו"ד סימן קמ"א) מביא דברי הרשב"א בשו"ת הנ"ל וכתב על זה ששמע שהושג על זה הרשב"א מחכמי דורו, וכתב בכנה"ג (סימן קעט) שמה שהשיגו על הרשב"א היא רק במה שהתיר עשיית צורות לרפואה, שבזה חלקו עליו ואסרו עשיית צורות לרפואה, אבל לגבי ההיתר להתרפאות על ידי הצורה שהתיר הרשב"א, בזה לא השיגו עליו. נראה מדברי כנה"ג שיתכן שהב"י אינו חולק על ההיתר של הרשב"א בדין 'ובחוקותיהם לא תלכו', אלא בענין עשיית הצורה. ולכאן ניתן קצת לדייק שהב"י מסכים עם הרשב"א להתיר, מדברי הב"י (יו"ד סימן קעח), ששאל שם שיש הרבה דברים המוזכרים בתוספתא (מס' שבת פ"ו) שאסורים מטעם דרכי האמורי, ויש הרבה בני אדם שנכשלים בזה, ותיירץ שם הב"י דשמא ס"ל שאין לחוש לדרכי האמורי אלא לדברים שמוזכרים בגמ', והדברים המובאים בתוספתא הם דלא כהלכתא דאל"כ לא היה שתק בלמודא מבייה. נראה קצת מדבריו שכבר הרשב"א שאין מוסיפים באיסור זה יותר ממה שנאסר במפורש בגמ'.

עוד מצאנו בשו"ע או"ח (סימן ש"א סעיף כז) דאם עושה מעשה ואינו ניכר שהוא משום רפואה אסור משום דרכי האמורי, אבל כל לחש מותר ולא אסור אלא באותן שבדקם ואינם מועילים. ודברי השו"ע בזה מוקשים קצת דבתחילת דבריו נראה שצריך שיהא ניכר שהוא לרפואה, ומסוף דבריו לגבי לחש נראה שכל האיסור הוא דוקא בנבדק ואינו מועיל אבל א"צ שיהא ניכר. ועיין בלבושי שרד שהסביר שבלחש כיון שידוע לכל שיש לחשים שמועילים בדרך סגולה, יתכן שאף לחש הזה כן הוא, ולכן כל עוד שאינם יודעים שאינו מועיל הרי זה מותר, כי אינו נראה שעושה בזה משהו ממקור אסור.

ומהמשנה ברורה שם נראה שנקט הסבר זה גם על מעשה רפואה ולא רק בלחש, שכתב שם (סי' ק"ה) "שאם אומרים היודעים שמועיל - הוה כניכר רפואתו". ולפי דבריו אלו נמצא דעת השו"ע, שכל האיסור הוא בידוע שאינו מועיל דאף במעשה רפואה אם "אומרים היודעים שמועיל" נחשב לניכר רפואתו ומותר, ומה שכתב השו"ע בתחילתו שאם עשה מעשה ואינו ניכר שהיא לרפואה, הכוונה בזה שאין בזה אפילו אמירת היודעים שבאמת מועיל. [ובאמת בשו"ע ר"ש שם נקט דלא כמשנ"ב, וחילק בין מעשה רפואה שצריך שיהא ניכר, לבין לחש שאפילו באינו ידוע שמועיל מותר].

בשו"ת חוות יאיר (סימן רל"ד) כתב שכל מה שנתפשט המנהג אפילו אצל הנשים, הנח להם לישראל שמסתמא נודעו בנסיון והורה המורה להתיירו.

העולה לדינא:

סגולה שניסוהו וראו שרפא, יש חבל ראשונים המתירים וכן נראה קצת דעת הבית יוסף והשולחן ערוך, והגם שעצם ניסוי הסגולה בפעם הראשון אולי יש בו איסור להרבה ראשונים, אולם אחרי שראשונים ניסו והיודעים "אומרים שמועיל הרי זה מותר לרוב ראשונים.

לפי זה בנידון דידן יש לחלק כדלהלן, אם רוצה לעשות כן סתם בגלל שהקולות מפריעים לשלוותו, אולי אין זה מוגדר כרפואה (חוץ אם נאמר שרפואת הנפש הוא ג"כ רפואה, שיש בזה אריכות באחרונים ואין כאן המקום ועוד חזון למועד), ובהו יש לנו רק דעת מהרי"ק וחוות יאיר המתירים קשה לסמוך על זה לכתחילה [וכמו שמצינו ברמ"א (יו"ד סימן קע"ח ס"א) שכל דבר שנהגו הגויים לעשות והיא בלי טעם יש לחשוש בזה משום דרכי האמורי, וכן כתב הבית יוסף (או"ח סי' תר"ה) לגבי מנהג כפרות, ועיין שם עוד במשנה ברורה (סי' ק"ד)].

אבל אם משער שאם לא יעשה את הסגולה זה יפריע לשינתו, ויבא לו מזה עייפות ומקצת חולי, היות שהסגולה הזאת מנוסה, מותר לו לעשות כן כדי שישן במנוחה ויהא בו כח למחרת לעבודת בוראו.

שאלה: אנחנו יוצאים יחד כקבוצה מגובשת להשתטח על קברי אבותינו וקבר הצדיקים באירופה. הנסיעה היא כמובן בטיסה. יוצאים ביום רביעי וחוזרים אחרי חמשה ימים, ביום שני שלאחריו. השאלה היא, מהי הדרך הנכונה ביותר מבחינה הלכתית, לברך את ברכת הגומל, הן לאחר הנסיעה בהלוך והן אחרי הנסיעה חזרה לארץ הקודש, אם להמתין לשבת או לא, ואם שאחד יוציא את כולם או שכל אחד יברך בעצמו:

תשובה: בגמרא (ברכות נד:) איתא, שארבעה הם החייבים להודות, כלומר לברך ברכת הגומל, מי שהיה חולה ונתרפא, עוברי הים והמדבר, ומי שהיה חשוב בבית האסורים והשתחרר. גם בשו"ע (או"ח סי' ריט) נפסק כך, ונחלקו הפוסקים (שם סעיף ט) אם רק באלו או שהוא הדין לכל מי שניצל מסכנת נפשות, השו"ע הביא את שתי השיטות וכתב לברך בלא שם ומלכות, וכדבריו הכריעו חכמי עדות המזרח. אבל רוב האחרונים גדולי אשכנז, נטו בזה מפסק השו"ע וכתבו שהמנהג לברך על כל סכנה שניצל ממנו. כ"כ הט"ז (סק"ז), המגן אברהם (סק"י), המשנה ברורה (סקל"ב) והערוך השולחן (סי"ב).

עוד נחלקו הפוסקים, אם מטייה במטוס כמוה כנסיעה ומחייבת הגומל או לאו. ידוע ומפורסם חידושו של הגאון מרוגאצ'וב (אישים ושיטות עמ' פ), שמצא מקור בגמרא (חולין קלט:) שהנוסע במטוס אינו צריך לומר תפילת הדרך, משום שבפסוק נאמר "דרך נשר בשמים", ואמרו על זה בגמרא "דרך נשר איקרי, דרך סתמא לא איקרי", ומכאן שמי שנוסע במטוס אינו בגדר "הולכי דרכים". ולכאורה יש להוכיח משם גם לענין ברכת הגומל, שהנוסע במטוס אינו נחשב בגדר הולכי דרכים.

אבל מסברא יש צד לומר שהסכנה של נסיעה בדרך האויר גדולה יותר, ולכן חייבים להודות על שניצלו מהמצב המסוכן בו היו נתונים (ראה חלקת יעקב או"ח סי' נה). בפרט ע"פ דברי הביאור הלכה (סי' ריט ד"ה יודיר הים) שהולכי הדרכים מברכים הגומל אפילו לא קרה לו שום סכנה "אלא כיון שעלול לו לקרות מקרים כאלה צריך לאודווי שניצל מזה". וגם יש להוסיף לכך את האמור בדברי רב האי גאון (הובא בערוך ע' ארבעה) שירידי הים, המברכים הגומל, הם הקרובים ביותר לסכנה, משום "דבחד ריגעא אודין" - וסברות אלו שייכות כמובן ביתר שאת בנוסעים במטוס, שאם ח"ו הקברניט יאבד שליטה או שהמטוס ייפגע ויפול, קלושים הסיכויים להינצל, היל"ת, כידוע (וראה מש"כ בענין זה בשו"ת ציץ אליעזר ח"א סי' יד).

ולעצם השאלה האם מברכים 'הגומל' אחרי נסיעה במטוס, הג"ר מרדכי יעקב ברייש (חלקת יעקב שם) העיר, שלכאורה שאלה זו תלויה במחלוקת מנהגי ספרד ואשכנז, אם מברכים הגומל כשחולכים מעיר לעיר (טוש"ע סי' ריט סעיף ז), ומאידך יש לומר שגם לבני אשכנז חייב לברך, כי בדרך האויר יש סכנה כמו במדבריות, והוא נכלל בלשון הכתוב בתהלים 'תעו במדבר בשימון דרך עיר מושב לא מצאו', שממנו למדו חיוב ההודאה בהולכי מדבריות. ועוד יש לצדד שהנוסע במטוס לא גרע מירידי הים שנתפק עליהם בפסוק 'יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג', ולכן הנוסע במטוס מברך הגומל. אמנם, כיון שעדיין יש להסתפק בכך, יש לברך בלא שם ומלכות מדין ספק ברכות להקל, וכן היה מורה הרה"ק מהר"א זיע"א מבעלזא. ובשו"ת קנין תורה (ח"א סי' טז אות א) הביא מעשה רב מהגרי"ז מבריסק, שלא בירך הגומל אחרי שנסע באוירון מאר"י לשווייץ.

אמנם הג"ר משה פיינשטיין באגרות משה (או"ח ח"ב סי' נט) וכן בשו"ת ציץ אליעזר (שם) פסקו שהנוסע במטוס יברך הגומל בשם ומלכות (ע"ש בטעמיהם). וכן דעת הרה"ק רבי יואל מסאטמר (כ"כ בשמו בשו"ת באר משה ח"ו סי' סח), והגאון רש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פכ"ג אות ה).

האם יש הבדל בין טיסה מעל הים לטיסה מעל יבשה, האגרות משה והגרש"ז אויערבך (שם) נקטו שאין לחלק, ובשניהם יש לברך הגומל. אולם בספר ארחות רבינו (או"ח ח"ב אות קד) מובא בשם הסטייפלער שיברך רק כשעובר מעל ים או מדבר, ובטיסות פנימיות באותה מדינה, לא יברך.

טיסות קצרות (עד שעתיים) ובפרט באותה מדינה, בשו"ת ציץ אליעזר (שם) ובשו"ת באר משה (שם) פסקו שאין לברך בשם ומלכות (ראה עוד מש"כ שם לעורר נגד מנהג העולם לחלק בין טיסות בין יבשות כגון מארה"ב לישראל או לאירופה) לבין טיסות באותה יבשת, וע"ע שם בטעם הוראת הרה"ק מבעלזא שלא לברך הגומל על נסיעה במטוס, כדי שלא להחזיק נסיעה זו לסכנה).

בנוסף, ישנה מחלוקת בין הפוסקים, אם היוצא לזמן קצר לחוץ לארץ ומיד אחר כך חוזר לארץ, האם יברך הגומל רק בשו"ב לארץ ויכוון על כל נסיעותיו הן מהכא להתם והן להיפך, או שיברך שם - אחרי בואו בשלום, ואחר כך שוב כאן - בשו"ב לארצו הקדושה בשלום (ע"י שו"ת אהל יוסף סי' א' בדרי יוסף ח"ג סי' נ"ח בצל החכמה ח"א סי' כ"א).

למעשה הפסק המקובל הוא, שאם נוסע ומתעכב במקום חפצו למעלה מג' ימים, יברך הן במקום חפצו והן כששב לביתו (ראה פסקי תשובות סי' רי"ט אות ז', וע"י הליכות שלמה שם).

אולם מאחר שהדבר תלוי במחלוקת הפוסקים, ויש כמה צדדים וכמה שיטות שאין הנוסע במטוס לימים מועטים מתחייב לברך בהיותו בחו"ל אם בגלל שנסע במטוס ואם בגלל שהשהות שם היא קצרה והיא מתעתד לחזור מיד (ראה הליכות שלמה שם, שמשמע מדבריו כי יש לברך גם בהגיעו למחוז חפצו בחו"ל, אבל לא בחניית בינים לשעות ספורות, וללינת לילה יש להסתפק, ואולי יש מקום להסתפק בדעתו, אם אדם מגיע לחו"ל ועובר ממקום למקום או נתחייב בהגומל או לאו, וספק ברכות להקל), לכן מן הראוי לכתחילה שלא יברכו כולם בעצמם בהיותם בחו"ל, אלא אחד יברך וכולם ישמעו ויכוון לצאת ידי חובתם בברכתו, ואחר חזרתם ארצה יברכו בעצמם.

ולענין השאלה מתי נכון לברך, הנה להלכה נפסק (שו"ע שם סעיף ז) שלכתחילה יש לברך בתוך שלושה ימים מבוואו. ואם כן, מי שהגיע ביום רביעי לחו"ל, עליו לברך לכל המאוחר ביום שישי, שאם לא כן יעברו יותר משלושה ימים שנתחייב, ואין אומרים בענין זה שהג' ימים הם מעת לעת כמו שמצינו במקומות ובדינים אחרים, לכן לכתחילה אין להמתין לשבת אלא לברך כבר ביום חמישי.

ולגבי הברכה לאחר שיחזרו, אם אפשר להספיק לברך ביום שני באחד המניינים, מה טוב ומה נעים, שהרי זריזים מקדימין למצוות. אבל אם הנחיתה תהיה בשעה מאוחרת שכבר אין אפשרות להספיק לברך בעת קריאת התורה של יום שני, מעיקר הדין (מ"ב שם סקי"ב) יש לברך מיד בפני מנין ולא להמתין ליום חמישי שאז כבר יעברו שלושה ימים מהזמן שהתחייב. אבל מנהג העולם לברך הגומל דווקא בעת קריאת התורה, דהיינו רק ביום חמישי, ואע"פ שגם אז כבר יושה זה לאחר שעברו יותר מג' ימים מיום שובם, מ"מ ראוי להקדים ולא להמתין לקריאת התורה של שבת קודש, גם אם אז יהיה ריבוי עם ופרסומי ניסא, כיוון שבדברי הפוסקים מצינו שנתנו יתר חשיבות לברך במקום מאשר לברך ברוב עם. ויכוון בברכתם גם על הנסיעה הראשונה.

העולה לדינא:

א. הנוסע במטוס ממדינה למדינה, נחלקו הפוסקים אם מברך הגומל בשו"מ, וההכרעה המקובלת היא שמברכים.

ב. אם נוסעים קבוצה ביחד הלוך ושוב לימים בודדים (ודעתם לחזור), היות ויש דעות בפוסקים שיברכו הגומל רק בסוף נסיעתם, לאחר שובם לביתם, על כן ראוי לכתחילה שאחד יברך (במקום בואם) ויוציא יד"ח את כולם, ואחרי שיחזרו יברכו כולם. אבל מי שרוצה לברך בעצמו יש לו על מי לסמוך. ג. כשיש אפשרות לברך ביום חמישי או להמתין לשבת, לכתחילה אין להמתין אלא לברך בהקדם האפשרי.

ד. השבים לביתם ביום שני או לאחרי, אם אין אפשרות לברך סמוך לקריאת"ת ביום הנחיתה (כגון שנחתים מאוחר), ראוי לברך הגומל אחר קריאת התורה ביום חמישי ולא להמתין עד שבת. ויש שנהגו לברך במנין ללא קריאת התורה, אבל מנהג העולם אינו כן אלא כמו שכתבנו.



להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com